

97

Ս. Բ. ԲԵԳ-ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Ինքնագիր
194

1892

2004

280
738-65

by way of a receipt "42nd St"
from the General of the 42nd St

Yours for the 42nd St
and for the 42nd St
from the General of the 42nd St
Yours

1892 with
15 August
with the

(25.2)85
14-7

(1005)
19962
1957-59

28 (075)

F-41
w

հեղինակ
194

ՀԱՄԱՌՈՏ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ԸՍՏ ԴԱԻԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱ-
ՓԱՌ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԱՑ

ԴԱՍԱԳԻՐ

Հայոց Հոգեւոր Երկգասեան դպրոցների վերին և ցածրագույն դպրանոցների ստորին եւ միջին դասարանները որպէս եւ ղե-
տական դպրանոցների վերին դասարանների համար:

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

ՍԱՐԳԻՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ԲԷԳ-ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ԿՐԾՆՈՒՄՈՅՑ ՆԵՐՄԻՄԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵԽՈՐ ԴՊՐԱՆՈՅԻՆ ՏՓԽԻՄԻ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ „Ա Ր Օ Ր“ Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

1892

12012

368/2 ա. 6.

ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Բարեկրօն Սարգիս քահանային

ՎԻՃԱԿԻՆ ՀԱՅՈՑ

Բէկ-Նազարեանց:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԽՄԵՐԷԹԻ

№ 25

Ի 16 յունվարի, 1892 ամի.

Տ Փ Դ Ն Ս

Սինոդն սրբոյ Էջմիածնի ըստ առաջադրութեան իւրոյ, յՏ-ն սոյն յունվարի, Համարաւ 37, վերադարձուցանել առ մեզ զաշխատասիրութիւն Չեր՝ անուանեալ „ՀԱՄԱՌՈՑ ԶՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ“ առ ի յանձնել Չեզ վասն անարդել տալադրութեան՝ ըստ ուղղադրեալ ձեւոյն:

Զոր ընդ այսմ առաքելով առ բարեկրօնութիւնդ՝ պատուիրեմք Չեզ՝ յետ տալադրութեան այնորիկ, զմի օրինակ յայնցանել ընդ իսկական ընազրին անյապաղ մատուցանել Սինոդին սրբոյ Էջմիածնի ի համեմատութիւն՝ համաձայն պահանջման յիշեալ առաջադրութեան:

Доз. Ценз. Тифлисъ, 25-го января, 1892 г.

Типографія „АРОРЪ“ Т. Я. Назарьянъ

194-2014

68 193

Առաջնորդ Հայոց Վրաստանի եւ Իմերեթի՝ ՄԱՄԲՐԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

«Զամենայն զոր միանգամ կամիջիք՝
թէ արասցեն ձեզ մարդիկ՝ այնպէս և
դուք արարէք նոցա. զի այս իսկ են
օրէնքն և մարգարէք»: Մատթ. Է. 12:

«Որ ընդունի զձեզ՝ զիս ընդունի, և
որ զիս ընդունի՝ ընդունի զառաքիչն իմ»:
Մատթ. Ժ. 40:

«Ամենայն որ խոստովանեսցի յիս
առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես
զնմանէ առաջի Հօր իմոյ, որ յերկինսն
է: Եւ որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան,
ուրացայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ, որ
յերկինսէ: Մատթ. Ժ. 32. 33.

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՂԻՑ

ԻԻՐ ՄԻՐԵԼԻ

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻՆ

ԵՂ

ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՅԻՆԵՐԻՆ

ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՀՈԳԵԲՈՒՂԽ

Ն Ո Ւ Է Ր

Ի մ' Սաներին

Սիրելի որդեակներս, քսան տարուց աւելի է, որ ձեր սրտի ու մտքի դաստիարակն եմ եղած. կարողութեանս չափ աշխատել եմ օգտակար լինել ձեր մտաւոր եւ քարոյական զարգացմանը, ոգեւորուել եմ ձեր յաջողութեան եւ յառաջադիմութեան արդիւնքով եւ վշտացել ու ցաւել՝ երբ նկատելեմ ձեր քարոյական պակասութիւնները: Այն հոգեւոր սերը, որ միշտ վառել ու բորբոքել է սիրտս ձեր քարօրութեան եւ երջանկութեան համար, նա ինքն է, որ խլեց հանգստեանս ժամերն եւ յատկացրեց զըջուկիս աշխատութեանը, որպէս զի դուք շահուած լինիք: Համոզուած եմ, որ Կրօնի գիտութիւնը՝ աշխարհիս փոթորիկներից եւ դէպի մոլութեան եւ մոլորութեան անդունդները տանող կրքերից կազատէ ձեզ, հաւատքի եւ բարոյականի մէջ կը զօրացնէ, եւ խրախոյս ու նեցուկ լինելով՝ հաստատուն եւ ապահով կանոնաշնորդէ ձեզ դէպի յաւիտենական ճշմար-

տութիւնը: Ահա եւ Սրբազան Պօղոս առաքեալն
իւր սիրելի Տիմոթէոս աշակերտին գրում է.
„Մարդիս ամենամեծ շահը՝ ճշմարիտ կրօնը ճա-
նաչելն, եւ ամենից մեծ պարտքը՝ այն ուսանելն է.
(Ա. Տիմ. Զ. 6): Իսկ մանկավարժների հայր
Պետտալոցցին ասում է՝ „Թէ՛ արքայական ոսկեզօծ
պալատների յարկի տակ եւ թէ՛ աղքատի խրճիթի
մէջ մարդս կարօտ է կրօնի. աշխարհիս թշուառա-
գոյն մարդը նա է, որ կը մոռանայ իւր Արարչին“:—
Ուրախ կը լինեմ եւ միանգամայն վարձատրուած,
Սիրելիք, եթէ այդ համոզմունքն ունենաս եւ
Դուրք:—

ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՀԱՆԱՅ ԲԼԳ-ՆԱԶԱՐԵԱՆՅ

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

„Զայս զրեցի ձեզ, զի մի որ զձեզ մուրեցուցանիցէ“,
Ա. Յովն. ք. 26: „Դիտեմք եթէ Որդին Աստուծոյ եկն,
եւ ետ մեզ միտս. զի ծանիցուք զճշմարիտն. եւ եմք ի
ճշմարտին Որդոյ Նորա Յիսուսի Քրիստոսի. զի ՆԱ է
ճշմարիտ Աստուած՝ եւ կեանք յաւիտենականը“:

Ա. Յովն. Ե. 20: -

Քրիստոնէական վարդապետութեան դասախօսու-
թիւնը մեր դպրոցների մէջ մի անհրաժեշտ նիւթ է հա-
մարուած միշտ և այսօր, բայց մեր երկդասեան դպրոցնե-
րի և թեմական դպրանոցների համար, կարող ենք ասել՝
բոլորովին չունինք յարմարաւոր գրքեր: Այդ պատճառով
կրօնի դասերն աւանդուած են կամ այնպիսի գրքերով, ո-
րոնք միանգամայն անյարմար են և կամ դասի ժամանակ
թեկադրած տետրակներով, որ նոյնպէս ամենայն կողմից
անյարմար են: Այդ հանգամանքն ստիպեց մեզ աշխատա-
սիրել և ի լոյս բնծայել այս գրքոյկը՝ որպէս դասագիրք

մեր երկդասեան դպրոցները վերին՝ և թեմական դպրանոց-
ները ստորին և միջին դասարանները համար, որ կարող
է Պետական դպրոցներում ուսանող հայ պատանիների և
օրիորդների համար ևս դասագիրք լինել՝ վերին դասարան-
ներում:

Գրքիս նիւթն է Քրիստոնէական Հաւատը, Յոյսն և
Սէրը: Այդ պատճառով՝ գրքոյկս բաղկացած է մի նախա-
պատրաստական յօդուածից և երեք գլխաւոր մասերից: Առաջին
մասը բովանդակում է մեր «Հանդանակի» կամ «Հաւա-
տամքի» տասներկու յօդուածների ամփոփ բացատրութիւնը՝
այսինքն մեր հաւատալիքը. երկրորդ մասը մեր յուսացած
բարութեան հասնելու կրօնական-բարոյական միջոցների,
այն է՝ Տէրունական աղօթքի, և ինն Նրանութիւն-
ների բացատրութիւնը՝ իսկ երրորդ մասը պարու-
նակում է աստուածատուր Տասն պատուիրանների մեկ-
նութիւնը, այսինքն մեր՝ առ Աստուած և առ ընկերս
ունեցած սիրոյ պարտքը:

Թէպէտև այս ձեւնարկը հիմնուած է Հին և Նոր Կտա-
կարանի ուսուցած կրօնական-բարոյական վարդապետու-
թեան վրայ, և անտարակոյս ամփոփում է իւր մէջ Հայոց
Ուղղափառ եկեղեցու դաւանութեան ճշմարտութիւնն ու
բացատրութիւնը, բայց այդ չէ նշանակում՝ թէ սա պիտի
փոխարինէ Աստուածաշունչ Ս. Գրքին, որ է մեր Հաւա-
տագիրքութեան միակ եւ անսխալ կանոն ու աղբիւրը. որովհե-
տև նա է Աստուծոյ անսխալ եւ յաւիտենական կենդանարար
խօսքը: Ուստի շատ ցանկալի և կարեւոր է, որ դասերի
ժամանակ ուսանողների և ուսուցանողների ձեռքում գրա-
նուէր Աստուածաշունչ Ս. Գրքը, որը բանալով ցոյց տրուին
այստեղ բերուած վկայութիւնները, կարդացուին և բա-
ցատրուին բերածս վկայութեան նախընթաց և յաջորդող
մաստին համեմատ: Այդպիսով ուսանողը հետզհետէ

կրնաւելանայ Ս. Գրքի հեղինակներին և նոցա գրած մա-
տեններին: Բերածս վկայութիւնները՝ պատշաճաւոր բա-
ցատրութիւնից և հասկացուելուց յետոյ՝ պէտք է տալ-
ուրեւ ուսանողի յիշողութեան մէջ և յաճախակի կրկնու-
թեամբ ամրապնդել:

Պետական դպրոցները կրօնուսոյցները մանաւանդ՝
պիտի հոգան, որ գրաբար վկայութիւնները չըման ան-
հասկանալի, պէտք է թարգմանեն աշխարհաբարի և
թարգմանածն առանձին տետրակի մէջ գրելով՝ գոնէ աշ-
խարհաբարը տպաւորեն ուսանողների մտքի մէջ:

Այս գիրքը կարող է օգտակար լինել ամեն հայ—
քրիստոնէի, որ կը ցանկանայ մի ամփոփ տեղեկութիւն
ստանալ իւր հաւատի և քրիստոնէական բարոյականի ընդ-
հանուր սկզբունքների նկատմամբ:

Գիրքս կարող է թեմական դպրանոցների վերին դա-
սարանացոց ևս ծառայել՝ որպէս բովանդակութիւն և յուշարար
այն նիւթերի, որոց մասին ուսուցիչը խօսելու է աւելի ևս
ընդարձակ: Մենք արդէն պատրաստած ունինք թեմական
դպրանոցների վերին դասարանների համար ևս դասագիրք
և յաջող պարագայի ենք սպասում ի լոյս ընծայելու:

Աշխատութեանս ընթացքում մեզ առաջնորդ և ու-
ղեցոյց ընդունեցինք՝ բացի ազգային նախնի և արդի հե-
ղինակներից, նաև օտարազգի կրօնական գրականութիւնը,
որից շահուեցանք՝ որքան կարողացանք: Ամենից աւելի
օգտուեցանք երջանկայիշատակ Մատթէոս կաթողիկոսի,
Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանցի, Կ. Պօլսեցի Տէր
Սահակ աւագ քահանայ Տէր-Սարգսեանցի և Խորէն Արք-
եպիսկոպոս Նարպէյի ձեռնարկներից:

Մեր նախնի Նրանաշնորհ Ս. Հայրերի՝ Ս. Գրիգոր
Լուսաւորչի, Մ. Խորենացու, Յովհան Իմաստասիրի, Ագա-
թանգեղոսի, Սղիշէի, Ներսէս և Սարգիս Շնորհալիների,

Ներսէս Լամբրոնացու և մասամբ Յովհ. Ծործորեցու գլխաւորներին գիմեցիներ միշտ այնպիսի խնդիրներու, ուր աւելի լոյս էր հարկաւոր մեզ: Սակայն աշխատեցինք ամենայն վարդապետական սկզբունք ստուգել և ապացուցանել Ս. Գրքի վկայութեամբ՝ յիշելով քրիստոնէական եկեղեցու հիմնադրի այս խօսքը, թէ՛ «երկինք և երկիր անցցեն, և բանք իմ ոչ անցանիցեն», և թէ՛ «Դուք մի զոք կոչէք վարդապետ, զի մի է ձեր ուսուցիչ»: Մարկ. ԺԳ. 31, Մատթ. ԻԳ. 8:—

ՄԱՐԴՈՍ ԲԱՀԱՆԱՅ ԲԷԳ-ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

§ 1. Նախապատրաստութիւն

Ամենայն քրիստոնէական արարածը չէ անովորել քրիստոսի քարոզած Սատուած պաշտօնութեան և հոգու վերկութեան ստուծն: «Նամ լեզու և խնձ, որ ի սկզբանէ զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ, կարգաւ գրել քեզ, քաջ գիշորիքի, զի ծանիցես զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար՝ զճշմարտութիւն»: Գլուխ. Թ. 4: «Մա՛մ Ելուով՝ մա՛մ Ելումս արդ՝ մա՛մ ճշմարիտ Սատուած պաշտօնութեան Ելում հոգու վերկութեան համար հարկաւոր է նախ ճանաչել ճշմարիտ Սատուածուն և հաւատարմորան, երկրորդ՝ ճշմարիտ հաւատքի համեմատ գեղներ և զորոյն ձեռնալ: Եւ մա՛մ Հաւատար պէտք լի է, որովհետեւ Սատուծոյ խօսքին համեմատ առանց հաւատքի յօշիւ կարելի Սատուծուն հաճելի չի նկ: «Բայց առանց չհաւատոց անհնար է հաճոյ լինել (Սատուծոյ) ալլ հաւատար արժանէ այնմ՝ որ մերձենալ առ Սատուած թէ է Սատուած, և որ խնդրեն զնա՝ լինի պարգեատու»: Եբր. ԺԱ. 6:

Հաւատքի հետ պէտք է ունենալ և բարի գործ, որովհետեւ հաւատքն առանց բարի գործերի մեռած է: «Նամքս գիտել, ով մարդ սնոտի, զի հաւատք առանց գործոց դատարկ են: Զոր օրինակ՝ մարմին առանց հոգւոյ մեռեալ է, սոյնպէս և հաւատք առանց գործոց մեռեալ են»: Յակոբ. Բ. 20. 26: «աշմա՛մ Ել զյժմատմա՛մ զս... ճառաւ... Ել մարդա՛մ

§ 2. Հաւատք.

Սուրբ Պօղոս առաքեալն ասում է. «Զինչ են հաւատք, եթէ ոչ յուսացելոց իրաց հաստատութիւն և յանդիմանութիւն՝ որոց ոչն երևին» Եբբ. ԺԱ. 1 և 2: Վերիշ խօսքով՝ Հաւատքն է ընդունել անտեսանելին՝ իբրեւ տեսած, ցանկալին և չուսալին՝ իբրեւ իրականութիւն: Գիտութեան և հաւատքի մէջ զանազանութիւն կայ: Գիտութեան առարկան է տեսանելին և հասանելին. հաւատքի առարկան է անտեսանելին և մինչև անգամ անհասանելին: Գիտութիւնը հիմնուած է փորձի կամ առարկաների հետազօտութեան վրայ, իսկ հաւատքը հիմնուած է ճշմարտի մասին եղած վստահութեան վրայ: Գիտութիւն ընդունողն իսկապէս միտքն է միայն, թէև սիրտն էլ կարող է ձայնակցել, իսկ հաւատքը գլխաւորապէս սրտի գործն է, թէև սկսւում է մտքից:

§ 3. Քրիստոնէական վարդապետութեան առարկան.

Քրիստոնէական վարդապետութեան գլխաւոր առարկան է Աստուած, որ անտեսանելի և անհա-

սանելի է, և աստուածային տնօրէնութիւնները, որ խորհրդաւոր սրբութիւններ են: Այդ վարդապետութիւնը սովորելու համար պէտք է ոչ միայն հաւատք, այլև զիտութիւն, որով մեր հաւատքն աւելի ևս լուսաւոր և պայծառ կրկնի: Կրօնական հաւատքն է՝ ընդունել աստուածային յայտնութիւնն իբրև անտարակուսելի ճշմարտութիւն: Քրիստոնէական կեանքի զօրութիւնն է ճշմարիտ հաւատքը:

§ 4. Աստուածային յայտնութիւն.

Ճշմարիտ հաւատն ասացւում է միմիայն աստուածային յայտնութիւնից: Աստուածային յայտնութիւն է կոչւում այն, ինչ որ Ինքն Աստուած յայտնել է բոլոր մարդկանց, որպէս զի նոքա կարողանան անսխալ ճանաչել և պաշտել Իրան: Ամեն մարդ արժանի չէ անմիջապէս Աստուծուց յայտնութիւն ստանալու: Այդ պատճառով Աստուած իւր յայտնութիւնը տուաւ արժանաւոր մարդոց միայն, որպէս զի սոքա էլ յայտնեն ցանկացողներին: Ադամ, Նոյ, Աբրահամ, Մովսէս և միւս մարգարէներն Աստուծուն հաճելի լինելով՝ ընդունեցին և հրատարակեցին աստուածային յայտնութիւնը, բայց ոչ լրիւ: Իսկ նոյն յայտնութիւնը լրիւ և կատարելապէս բերեց երկնքից երկիր Աստուծոյ Որդին՝ մեր

Տէր Յիսուս Քրիստոսն իւր Առաքելներէ և աշակերտներէ բերանով տարածեց աշխարհիս ամեն կողմերը: Պօղոս առաքելն այս մասին ասում է Եբրայեցւոյ. «Բազում մտածիք և բազում օրինակօք կանխաւ խօսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր մարդարէիւք: Ի վախճան աւուրցն այտոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն, զոր եղ ժառանգ ամենայնի, որով և զլաւտեանսն արար»: Եբր. Ա. 1. 2: Ինքն Յիսուս Քրիստոսն ևս ասում է. «Ոչ ոք ճանաչէ զՈրդի, բայց միայն Հայր. և զՀայր ոչ ոք ճանաչէ եթէ ոչ Որդի, և ում Որդին կամիցի յայտնել»: Մատթ. ԺԱ. 27: Յովհաննէս Աւետարանիչն էլ ասում է. «ԶԱստուած ոչ ոք ետես ի մարդկանէ, բայց Միածին Որդին որ ի ծոց Հոր նա պատմեաց մեզ»: Յովհ. Ա. 18:

Տ. 5. Սրբազան աւանդութիւն և Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրք.

Հարկաւոր է իմանալ, թէ աստուածային Յայտնութիւնն ինչպէս է տարածուում մարդկանց մէջ, և պահպանուում ճշմարիտ եկեղեցում: Դորա համար երկու միջոց կայ, այն է՝ Սրբազան աւանդութիւնն և Սուրբ, կամ Աստուածաշունչ Գիրքը: Այս երկու միջոցներովն է տարածուում և պահպանուում աստուածային Յայտնութիւնը մարդկանց մէջ:

Ա. Սրբազան աւանդութիւնն ասելով հասկանում ենք այն պատմութիւնը, որ ճշմարիտ և անկեղծ աստուածապաշտ մարդիկ խօսքով և օրինակով հաղորդում են իրանց լեռնօրդներին: Օրինակ՝ սուրբ Նահապետները հաղորդեցին իրանց սերնդին հաւատքի եւութիւնը, Աստուծոյ Օրէնքը, Խորհուրդներն և Սրբազան ծեսերը: Սրբազան աւանդութեան ընդունողն ու պահողն է բոլոր ճշմարիտ հաստատեալների ժողովը, որից մի միաբանութիւն է կազմուում, երբ նաքա միմեանց հետ կապում են հաւատքի վարդապետութեամբ և սրբազան աւանդութիւններով: Սրբապատգածային նախատեսութեան համեմատ՝ կազմում են իրանցից մի եկեղեցի, որ և սրբազան աւանդութեան ճշմարիտ պահպանողն է:

Սուրբն Իրինէս գրում է. «Պէտք է ճշմարտութիւն որոնել ուրիշ տեղ, քանի որ հեշտ է այն գտնել եկեղեցու մէջ: Որովհետեւ նորա մէջ, իբրեւ մի մեծ գանձարանում՝ Առաքելները զետեղեցին այն ամենն, ինչ որ պատկանում է ճշմարտութեան, այնպէս որ իւրաքանչիւր ոք, եթէ ցանկանայ, կարող է նորանից ստանալ իւր կեանքի սնունդը: Նաեւ կեանքի դուռն: Գիրք ընդդէմ հերետիկոսների, գլ. 4»:

Բ. Սուրբ գիրք են կոչւում այն գրքերը, որոնք աստուածային Հոգու ազդեցութեամբ գրեցին Աստուծոց ընտրուած մարդիկ, որոնք անուանոււմ են Մարգարէ և Առաքեալ: Այս սուրբ մարդկանցից

գրուած զբերին տալիս ենք սովորաբար անուան
Աստուածաշունչ, կամ Հին և Նոր Կտակարան։
Սրբազան աւանդութիւնն աւելի Հին է, քան
թէ Սուրբ Գիրքը։ Աստուածային Յայտնութեան
սկզբնական տարածումն եղաւ բերանացի։ Աղամից
մինչև Սովսէս մարգարէի օրերը չկար Սուրբ Գիրքը։
Նոյն իսկ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսն իւր աստուած-
ծային ուսումը, կամ վարդապետութիւնն աւանդեց
իւր աշակերտներին բերանացի, առանց գրի, այս-
ինքն՝ խօսքով և օրինակով միայն։ Քրիստոսի Առա-
քեալները նոյնպէս սկզբում բերանացի քարոզեցին
քրիստոնէութիւնն և Հաստատեցին եկեղեցիներ ալ
և ալ տեղերում և աշխարհներում։ Բերանացի ա-
ւանդութիւնը կարևոր էր, որովհետև գիրք կար-
գացող մարդկանց թիւը շատ փոքր էր, իսկ առան-
դութիւնն ամենին հասկանալի էր։
Ուրեմն ընչո՞ւ գրեցին Սուրբ Գիրքը, եթէ ա-
ռանց գրի էլ աւանդութիւնը կարող էր գոհացու-
ցիչ լինել հաւատացեալների համար։ Նայի՛՛ նորա
համար, որպէս զի սաստուածային Յայտնութիւնն
աւելի ճիշդ և անփոփոխ պահուի Սուրբ Գրքի մէջ։
Յիրաւի, չնայելով որ Սուրբ Գիրքը գրուած է հա-
զարաւոր տարիներ առաջ, բայց երբ կարգում ենք
նոցա մէջ մարգարէների և առաքեալների խօսքերն՝
այնպէս ենք կարծում, թէ իրանք են խօսում մեզ
հետ և կամ թէ մենք նոցա հետ ենք տալու մ։
Այդ կենդանութիւնն ու գորութիւնը չունի

աւանդութիւնը։ Երկրորդ՝ աւանդութիւնն ընդու-
նելի է, եթէ համաձայն է Աստուածային Յայտնու-
թեան, կամ Սուրբ Գրքին, ինչպէս Սուրբ Գիրքն
ևս վկայում է։ Այսուհետև, եղբարք, հաստատուն
կացէք և պինդ կալարուք զաւանդութիւնն՝ զոր
ունարուք՝ եթէ բանիւ և եթէ թղթով մերով։
Բ. ԹԵՄ. Բ. 14. Եւ մեր հաւատքի բուն և անփոխա-
րինելի աղբիւրն է միմիայն Սուրբ Գիրքը, բայց
այժմ իսկ աւանդութիւնը կարևոր է։ Այս նիւթի
վրայ Ս. Բարսեղ Մեծն ասում է հետեւալով։ «Եկե-
ղեցում գործ դրած աստուածգիտական պաշտա-
մունքներից մի քանիսը ստացել ենք գրաւոր խը-
րատներից, իսկ միւսները՝ Առաքեալներից յաջոր-
դաբար մեզ հասած աւանդութիւններից։ Բարե-
պաշտութեան նկատմամբ թէ նոքա և թէ սոքա
միւսնոյն գորութիւնն ունին։ Եւ ոչ մէկը, որ փոքր
ինչ տեղեակ է եկեղեցական կարգաւորութեան՝
չըպիտի հակառակի այն բանիս։ Որովհետև եթէ հա-
մարձակենք մերթել անգիր սովորութիւնները, ինչ-
պէս փոքր կարևորութիւն ունեցող բաներ՝ ապա
անշուշտ կրժնասենք Աւետարանի նոյն իսկ էական
կէտերին, և կամ թէ առաքելական քարոզութիւն-
ներից կրթողներն միայն մի դատարկ անուն։ Օրի-
նակ՝ Յիսուս Քրիստոսի հաւատացողներին ո՞ր գը-
րաւոր փաստերով ուսուցին, երես խաչակնքելը
(տեառնագրել)։ Աղօթելիս երեսներս դէպի արեւելք

Գարձնելը մեր գրավթխւնը սովորեցրեց մեզ, որ
տարածել ժամանակ մենք չենք որ միմիայն այն խօս-
քերով չենք բաւականանում, որ Աւետարանը կամ
Սուրբաբանութիւնը, այլ նաեւ և քաղաքացիական
գործութեան խօսքերից թէ՛ պարզ և թէ՛ գեղա-
արարականութեանք խօսքեր, որոնք խորհրդի համար
մեծ նշանակութիւն ունին: Բայց այդ արմեններն
գունել ենք անգիր աւանդութիւնից մեզից: Նաև՝
որ գրութեան համեմատ ենք օրհնում մկրտութեան
ընթացքը, կամ օծման իւղը, կամ նոյն իսկ մկրտող-
դին, եթէ ոչ՝ անխօս կամ խորհրդաւոր աւանդու-
թեան համեմատ: Ինքնաբերական գրաւոր խօսքը սքը-
վեցրեց մեզ սուրբ իւզով օծել: Արտեղից մենք սո-
վորեցինք մկրտողդին: Երեք անգամ ջրի մէջ լինելը
մեկն և մկրտութեան վերաբերեալ միւս բաները,
տառանայից և նորա չար հրեշտակներից հրաժարելը
(Հրաժարիմք) և այլն, սեքս ո՞ր գրքից ենք պահծի:
Չէ՞ որ այս ամենն առել ենք այն անգիր և խոր-
հրդաւոր ուսմունքից, որ մեր Ս. Հայրերը պահ-
պանել են իբրեւ խորհուրդ: Հետաքրքրողներին
միանգամայն անմատչելի: Նորա ուսած էին լու-
թեամբ պահպանել սրբութեան խորհուրդները:
Կամ թե՛ վաղեմայն բան կրկնել՝ գրաւոր հրատա-
րակել մի ուսմունք (վարդապետութիւն) ուն բանի
մասին, որին նախելն անգամ չը մկրտողաձևերին ար-
գելուում էր: Կանոն. 97. Ա. հոգույ մասին. Գլ. 27.
Գլ. 28. Կայ իր սրբաւորութիւնը: (Վարդապետութիւն)

լիշէլ: (Տես Աթանաս. 39, Յագագա տօնից. 3. Դա-
մաս. Աստուածաբան. գիրք Դ. գլ. 17): Հրէից
թուարիութիւնը մտադրութեան արժանի է, որով-
հետեւ Պօղոս Առաքեալն եւս ասում է: թէ Աստու-
ծոյ խօսքը նոյն էր հաւատացուած: Իսկ արդ-գինչ
աւելի Հրէին, կամ զինչ օգուտ ի թղլատութենէ
անտի: Բազում ինչ ամենայն իրօք. նախ քան իսկ
զի հաւատարիմ եղեն պատգամքն Աստուծոյ:
Հռովմ. Գ. 1. 2: Եւս աւելցայ զմաղախաւ մի
— Եւս Ս. Կիւրենի Երուսաղէմացինդաւ Ս. Աթանաս
Մեծն այսպէս են թուում Հին Աւետիկայի տեւանները:
1, Ծննդոց. 2, Ելից. 3, Եւս աւելցայ. 4,
Թուոց. 5, Երկրորդ Օրինաց. 6. Յետեւ. 7, Դա-
մաստորաց, եւս սորան որպէս լաւելումն Հռովմայ.
8, Առաջին և Երկրորդ թագաւորաց, որպէս մի գրքի
երկու հատորներ: 9, Երրորդ և Չորրորդ թագաւոր-
աց. 10, Առաջին և Երկրորդ Մնացորդաց, 11,
Առաջին և Երկրորդ Եզրի, որ ըստ Յոյն վերնագրի
կոչուում է Գիրք Նէեմեայ. 12, Եւթերի. 13, Յովթա.
14, Սաղմոսք. 15, Սողոմոնի Աւանդ. 16, Գիրք Ժո-
ղովողի. 17, Երգ-երգոց. 18, Մարգարէութիւն
Եսայեայ. 19, Երեմիայի. 20, Եգեկիէլի. 21, Դա-
նիէլի. 22, Տառներիում փոքր կոչուած Մարգա-
րէների. Ս. Վ. մ. 3. Ս. Եւս աւելցայ. Ս. Ս. միջանշանաւոր
Ս. Եւս ցանկի մէջ չեն լիշուած Սողոմոնի և Սի-
րաքի իմաստութեան գրքերն և մի քանի ուրիշ
գրքեր ևս, որովհետեւ գոքա Հրէից նախկին լեզուի

մէջ չեն լիշուում: Բայց Ս. Աթանասն ասում է.
այս չլիշուած գրքերը Ս. Հայրերը նշանակեցին, որ
եկեղեցուց նոր ընդունուողները կարդան:

Ս. Հին Կտակարանի գրքերն իրանց բովան-
դակութեամբ չորս տեսակի են բաժանուում. 1, Օ-
րէնսդրական գրքեր, որոնք Հին Կտակարանի հիմն
են կազմում: 2, Պատմական գրքեր, որոնք գը-
խաւորապէս պարունակում են բարեպաշտ, կամ ա-
ռաքինի մարդոց պատմութիւնները: 3, Վարդա-
պետական գրքեր, որոնք պարունակում են Աստ-
ուած գիտութեան ուսումն: 4, Մարգարէական
գրքեր, որոնք պարունակում են մարգարէութիւնք
կամ կանխասացութիւնք գալոց բաների մասին,
բայց առաւելապէս գուշակում են Յիսուս Քրիստո-
սին վերաբերեալ դէպքերը:

Օրէնսդրական են Մովսէսի գրած հինգ գրք-
քերը, որոնք են. Ծննդոց, Ելից, Ղեւտական, Թուոց
և Երկրորդ Օրինաց, կամ Երկրորդումն Օրինաց. Ինքն
Յիսուս Քրիստոս այս գրքերն անունանում է ընդ-
հանուր կոչմամբ Օրէնք Մովսէսի: Ղուկ. ԻԳ. 44:

Ծննդոց գիրքը խօսում է աշխարհիս և մար-
դուս ստեղծագործութեան մասին, և պարունակում
է առաջին ժամանակի մարդկային ցեղի պատմու-
թիւնն ու աստուածապաշտութեան կարգադրութիւնը:

Մովսէսի միւս չորս գրքերը պարունակում են
նոյն Մարգարէի ժամանակի աստուածապաշտութեան
— Գմ ցոյց — աստուած. Ս. Եւս աւելցայ. Ս. Ս. միջանշանաւոր

պատմութիւնն և նորա միջոցով Աստուծոյ արուած Օրէնքը միամաշտ ցոյցոյց և զգոյց ծառայել պա-
 Հին Կտակարանի Պատմական գրքերն են.
 Նաեւայ որդի Յեսուի գիրքը, Դատաւորների, Հոռ-
 թի, Թագաւորների, Մնացորդների, Եզրի, Նէեմի
 և Էսթերի գրքերը: Գմոյց զգոյց մնացողները
 Վատարակական են Յովրի գիրքը, Սաղմոս-
 ները և Սաղմոսի գրքերը: Սաղմոսների հեղինակն
 է թագաւոր և մարգարէ Դաւիթը: Նոցա պարու-
 նակութիւնը կազմուած են ջերմեռանգ սրտից բղխած
 աստուածգիտական և բարեպաշտական երգեր, գոցա
 ծագման և պատմութեան վրայ ակնարկներ, բազ-
 մաթիւ մարգարէութիւններ Յովսէփ Փրկչի մասին
 և այլն: Սաղմոսն է միւսնոյն ժամանակ մի գերա-
 զանց աղօթագիրք և ձեռնարկ Աստուծուն փառա-
 բանելու, ուստի և ընդունուած է ամեն բրիստո-
 նէական եկեղեցիներից, որպէս աստուածային պաշտ-
 ման համար անհրաժեշտ մատեան:
 Մարգարեական են Եսայեայ, Երեմիայի, Ե-
 զեկիէլի, Դանիէլի և տառներիկու փոքր մարգարէ-
 ների գրքերը: Գմոյց զգոյց բոլորն են.
 Եւ Նոր Կտակարանի մատեանները թուով
 քսանն են: Եւթի են: Առաջ ևս իրանց բովանդակու-
 թեան նկատմամբ չորս տեսակի են բաժանուած:
 Չորս Աւետարանները՝ Մատթեոսի, Մարկոսի, Լու-
 կասի և Յովհաննու գլխաւորապէս Օրէնսկոյական
 են և հիմն Նոր ուխտի: «Աւետարան» բառը նը-

շանակում է ըստի, որոնք չունին իրարմանակող
 (գիրք), որովհետեւ նորաւեանքն մարդկութեան
 Փրկչի գաղութը, նորա ձեռքով եղած գերագոյն
 բարիքը, նորա երկրաւոր կեանքի պատմութիւնը,
 նորա հրաշալի գործերը, նորա փրկարար և կենդանա-
 րար վարդապետութիւնները, վերջապէս նորա մահը
 ինչի վրայ, փառաւոր յարութիւնը և քրիստոսեւ
 Համբարձումն: Արդարեւ, մարդու համար չէ կարող
 աւելի մեծ աւարտութիւն լինել, քան փրկութեան,
 աստուածային Փրկչի գալտեան և յուսնեակոս
 երջանկութեան լուրը: Այս է պատճառը, որ Ս.
 Աւետարանը կարդացուելուց առաջ՝ ամեն անգամ
 ասուում է տա գոհաբանական բացականչութիւնը՝
 «Փնորք Բեզ, Տէր Աստուած մեր», իսկ Հաւա-
 տամքից առաջ կարդացուելիս՝ նոյն բացականչու-
 թիւնը կրկնում է Աւետարանի ընթերցումից յե-
 տոյ ևս:
 Նոր Կտակարանի բուն պատմական գիրքն
 է «Փորձք Առաքելոց», որ պատմում է Ս. Հոգու
 իջնելն առաքելների վրայ և Բրիստոսի եկեղեցու
 սկզբնական վիճակը: Առաքելք են կոչուած առ
 հասարակ Յիսուսի ընտրած աշակերտները, որոնք
 նորանից անմիջապէս հրաման ստացան զնալ քա-
 լողել Աւետարանն և մկրտել «Յօր, Որդու և Ս.
 Հոգու անունով»: Հայեական եկեղեցու հիմնողներն
 են Թագէոս և Բարդուղիմէոս արքայան Առաք-
 քեալները:

Նոր Կտակարանի վարդապետական գրքերն են՝ Եօթն Կաթողիկեաց կամ ընդհանրական թղթերը, որոց մէկը գրեց Յակովբոս Առաքեալը, երկուսը՝ Պետրոս Առաքեալը, երեքն Յովհաննէսն և մինը՝ Յուդայ առաքեալը. այլև Պողոս առաքեալը գրեց տասն և չորս մասնաւոր թղթեր՝ մինը Հռոմայեցւոց, երկուսը Կորնթացւոց, մինը Գաղատացւոց, մինը Եփեսացւոց, մինը Փիլիպպեցւոց, մինը Կողոսացւոց, երկուսը Թեսաղոնիկեցւոց, երկուսը Տիմոթէոսին, մինը Տիտոսին, մինը Փիլիմոնին և մինն Եբրայեցւոց։ Թէ Եօթն ընդհանրական թղթերն և թէ այս տասն և չորս առաքելական մասնաւոր թղթերը չորս Աւետարաններում աւանդուած հաւատքի վարդապետութիւնների բացատրութիւններն ու մեկնութիւններն են։

Նոր Կտակարանն ունի և մի գիրք Յայտնութեան, որ գրեց Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչը, և է քրիստոնէական եկեղեցու և աշխարհիս վերջին վիճակի խորհրդաւոր և մարգարէական ոգւով նկարագրուած պատկերը։

Բացի վերոյիշեալ սրբազան մատեաններից՝ կան նաև հետեւեալ բարոյակրթական գրքերը—Յուդիթի գիրքը, երեք գիրք Մակաբայեցւոց, Տովբիթը, Աղօթք Մանասէի, „Աղերս Եւթադեայ“, „Մահ վեշտասան մարգարէից“։ Կտակ երկոտոսան նահապետաց, „Հանգիստ Յովհաննու Աւետարանի“, թուղթ Կորնթացւոց առ Պողոս և սորա պատաս-

խանը։ Սորանցից մի երկուսը կարգացուած են մեր եկեղեցոյմ։ միաժամ տասն և ունիւց ընդ մեզնոց Մեր Կրօնական և բարոյական զարգացման համար եկեղեցին ընդունել է նաև մեր Սուրբ Հայրերի հոգեւոր երգերը պարունակող Շարականը։ Եկեղեցու մէջ գործածուող գրեանքն են, յո 1, Աւետարան. 2, Հաշոց, 3, Ժամագիրք, 4, Շարական, 5, Մատոց կամ Ծխարան, 6, Տօնացոյց։

Ենամել տրմբրա միաժամ տասն և ունիւց յո 1, Աւետարան. 2, Հաշոց, 3, Ժամագիրք, 4, Շարական, 5, Մատոց կամ Ծխարան, 6, Տօնացոյց։

§ 7. Ինչպէս պէտք է կարդալ Ս. Գիրքը.

Ամալ միաժամ տասն և ունիւց յո 1, Աւետարան. 2, Հաշոց, 3, Ժամագիրք, 4, Շարական, 5, Մատոց կամ Ծխարան, 6, Տօնացոյց։

Սուրբ Գիրքը պէտք է կարդալ երկու ղնածութեամբ, որպէս Աստուծոյ խօսք, ու քերմեռանդ խնդրուած քովում աղօթքով, որպէս գիւստուած օգնէ մեզ այն ուղիղ հասկանալ։ յորտեւ յար յո 6 Երկրորդը՝ Հաւատի և բարոյական մէջ քորանալու համար՝ կարդալ մաքուր խորհրդով և Սուրբ զիտաւորութեամբ։

Սուրբ Գիրքը հասկանալ մեր ուղղափառ եկեղեցու մեկնութեան համեմատ։ Զորորդը պէտք է հաւատարման երկմիտ, թէ Ս. Գիրքն Աստուծոյ խօսքն է, որի ապացոյցն է նորա վարդապետութեան վսեմութիւնը, սրբութիւնը, մարգարէութիւնների ճշմարտութիւնն և հրաշքների սքանչելիքը, և ճմանաւանդ այն հօգոսգոյն ազդեցութիւնը, որ ունի նորա վարդապետու-

Թիւնը մարդկանց սրտերի վրայ: Այս բոլորը վկայում են, թէ նորանում աստուածային զօրութիւն կայ, որ միշտ պաշտպանութիւն է անում մեծամեծ թարիք, որոնք նորան ընդունում են անկեղծ սրտով: Եւ ըստ իմացիս հոգեւորական թոխմանցս զգարոյմ դժբերութեանքի, որ մարգարէութիւնն անպարտք է Սուրբ Պրքի աստուածային լինելուն: Մարգարէութիւնն ապագայ դէպքերի ժամանակահատիկէն է, որ լինում է աստուածային ազդեցութեամբ:

Ճշմարիտ մարգարէութեան նշաններն են սուրբ պատգամք էս գրքի 17-րդ հոդոսում: Եւ իմ ասուած. այնպէս պիտի լինի՝ որ մարգարէին նախատեսութեան, կամ իմաստութեանն անհնար լինի գիտենալ. գուշակութեամբ գէպքի հետ ճիշդ և ամեն պարագայներով ներքին համաձայն պիտի լինի իմարդարէացողը յատկապէս թիւններով պէտք է ապացուցանել իւր ներշնչութեամբ լինելն: Աստուծոց: Ազգերի անձերի և քաղաքներից որ պետութիւնների մասին մարգարէութիւններս կանոյ Ս. Պրքի մէջ, որ ամենաճիշդ կերպով Կարգաւեցան՝ կանխատեսութիւնից դարեր լեզու: Փրկչի ազդեցութիւնը Ս. Կուսից, Ծնունդը, Կեանքը, Կաշի մահը, երեք օրեայ թաղումը, Յանգիստը, Համբարձումն և Երկրորդ գալուստը գուշակեցին մարգարէները: Այն մարգարէութիւնները, որ կատարուած են, ճիշդ այնպէս են կատարուած, ինչպէս որ կանխաձայնուած են: Կատարուած մարգարէութիւնների վրայ

194-2014 (19957-65) (199661) (1905)

Հիմնուելով հաւատարմեմք, որ հիմն չըկատարուածներն ևս պիտի կատարուին ճիշդագոյն թեան համեմատ: Կատարուած մարգարէութիւններն անկեղծ սրտով լինելու պէտք է պատեղ:

Եւ այլ մարգարէն մօտ 750 տարի Բրիտանացի առաջ մարգարէացաւ, թէ Փրկչի պէտք է ծնուի կոյս աղջկանից: Այս բանը մարգարէին բնական խելքից մտքից վեր լինելով ոչ ոք չէր կարող հաւատալ և հասկանալ մինչև իրօք չըկատարուէր: Եւ երբ որ այդ մարգարէութիւնից 750 տարի լեզու մեր Տէր Յիսուս Բրիտանացի Սուրբ Հոգու զօրութեամբ ծնաւ Ս. Կոյս Մարիամից՝ այնուհետև այլ ևս չէր կարելի չըհաւատալ, որ մարգարէութիւնն ամենակարող Աստուծոյ խօսքն է, և թէ մարգարէութեան կատարումը յատկապէս ամենագէտ և ամենակարող Աստուծոյ գործն է: Սորա համար է, որ երբ Ս. Մատթէոս Աւետարանիչը պատմում է մեր Փրկչի հրաշալի Ծնունդը՝ բերում է և Եսայի մարգարէի խօսքն՝ այնպէս. «Այլ այս ամենայն եղև, զի լցցի՝ որ ասացան ի Տեառնէ ի Զեռն Եսայեայ մարգարէի. Ահա կոյս յղացի և ծնցի որդի և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ, որ թարգմանի ընդ մեզ Աստուած»: Մատթ. Ա. 22. 23:

Հրաշք, որ կուգում է նաև նշան, սքանչելիք և այլն, նշանակում է բնութեան օրէնքներից դեր լինելով, մարգարէին հանձարից և կարողութիւնից գուրս մի այնպիսի գործ, որ միմիայն Աստուած

կարող է կատարել: Հրաշքները բոլորովին տարբեր են այն զարմանալի գործերից, որ մարդիկ բնական օրէնքների միջոցով, գաղտնի արուեստներով, ձեռքերի և մարմնի այլ և այլ մասերի առանձին վարժութեամբ և ճարտարութեամբ կարող են գործել: Այն հրաշքները, որ Քրիստոս գործեց, այնպիսի էին, որ Աստուած միայն կարող էր գործել: Այն հրաշքները նա գործեց հրապարակաւ, շատ վկաների առաջ, որոնք կարող էին խափել քննել և դատաւարտել: Բայց այն հազարաւոր հակառակորդներից ոչ ոք չըկարողացաւ մի որ և է կեղծիք գտնել նոցա մէջ: Այն հրաշքներն ունէին աստուածային նախախնամութեան արժանի նպատակ և վկայուած են այնպիսի անձերից, որոց բարքի ու վարքի սրբութիւնը ստիպում է մեզ անպայման հաւատալ իրանց խօսքին: Ինքն Յիսուս Քրիստոս ասաց, թէ այն հրաշքներն ապացոյց են իւր աստուածութեան և Մեսիական պաշտօնին: Տես Մատթ. Թ. 6, ԺԱ. 4, 5, 23, 24: Յովհ. Ժ. 24—27. Ի. 29, 31: Բոլոր մարդարէներն և առաքեալներն ևս իշխանութիւն ասացան հրաշք գործելու, որպէս զի մարդիկ հաւատան, թէ նոքա Աստուծոյ են ուղարկուած և թէ վարդապետութիւնը, որ նոքա բարոգում են, Աստուծոյ ճշմարիտ պատգամն է: Բոլոր սուտ հրաշագործները խայտառակուեցան Աստուծոյ ճշմարիտ պատգամախօսների առաջ: Որովհետեւ հրաշքների գլխաւոր նպատակն էր վաւե-

րացնել մարդկանց առաջ Աստուծոյ յայտնութիւնն և կամքը, ուստի նոքա գաղարեցան, երբ քրիստոնէութիւնը դարձաւ ընդհանուր: Քրիստոնէութեան առաջին դարերից լետոյ՝ քիչ հրաշքներ միայն գործուեցան: Բայց Աստուած միշտ կարող է իւր ընտիր ծառաների ձեռքով հրաշքներ գործել, եթէ միայն կամենայ:

Մեծամեծ հրաշքներից մինն էլ քրիստոնէութեան զարմանալի տարածուիլն է: Սրբարեւ, եթէ քրիստոնէութիւնը չըլինէր աստուածային գործ, տաաներկու անուսում, աղքատ, անտոհմ և անվարժ առաքեալների ջանքերով չէր կարող այնպէս արագ տարածուիլ՝ հնազանդեցնելով Քրիստոսի Խաչի առաջ հօգօր, հարուստ, իմաստուն և աշխարհասէր ազգերին ու թագաւորներին:

§ 8. Նախագիծ Քրիստոնէական վարդապետութեան:

Որովհետեւ Պօղոս առաքեալի խօսքին համաձայն, ամենայն քրիստոնէի պարտքն է ճանաչել և գործադրել Հաւատի, Յուսոյ և Սիրոյ պատուէրները, որպէս զի բարի քրիստոնեայ և բարի մարդ լինի, ուստի և մենք ընդունում ենք Հաւատը, Յոյսն և Սէրը որպէս հիմն մեր այս հրահանգի: Ըստ այնմ՝ թէ «Սրբ՝ մնան Հաւատք, Յոյս, Սէր. սոքա

երեքեան: Ա. Կարնթ: ԺԳ. 13: Եւ այսպէս, ամենայն քրիստոնէի Համար պարտականութիւն է գիտենալ: Նախ՝ Աստուծուն և նորա խորհուրդներին ու յարմարութեան վերաբերեալ հաւատի հոռութիւն: Երկրորդ՝ առ Աստուած լուսոյ վարդապետութիւնը, և սորա մէջ հաստատութիւն միջոցները:

Երրորդ՝ ուսումն սիրոյ առ Աստուած և առ ամենք, որ նա սիրել է հրամայում: Մեր Հաւատալիքը լրիւ ամփոփուած է Հաւատամքի մէջ, որ և հանգանակ է կոչուած:

Յուսոյ ուսման մէջ մեզ առաջնորդողներն են Յիսուսի, Երանութիւններն, և Տէրունական աղօթքը: Իսկ սիրոյ սկզբնական վարդապետութիւնը, կամ ուսումն ամփոփուած է Տասնաբանեալ պատուիրանների մէջ: Ահա այս նիւթերն են Քրիստոնէական վարդապետութեան բովանդակութիւնը կազմող էական տարրերը: Ուրեմն մենք պէտք է սովորինք նախ՝ մեր Հաւատալիքը, այսինքն մեր Հաւատը. երկրորդ՝ մեր սրբացման և փրկութեան միջոցները, որոնք սահմանուած են Աստուծոյ խօսքով. երրորդ՝ մեր առ ամենայն մարդիկ ունեցած պարտաւորութիւնները, որոնք հրամայուած են Աստուծոյց: Այս ամենը միասին առած՝ կազմում են մի ուսումն, որ կոչուում է կրօնական վարդապետութիւն, կրօնագիտութիւն կամ քրիստոնէական հաւատախօսութիւն:

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ
ԳԼ. Ա.
ՀԱՎԱՏԱՄԵՔԻ ԽՈՐՀԱՆԿԱՅԻՆ

§ 9. Հաւատամքի և նորա ծագման մասին:

Ինչ է Հաւատամքը կամ Հանգանակը:

— Հաւատամքը կամ հանգանակը, կամ որ նոյն է՝ հաւատի հանգանակը, համառօտ բայց ամենաճիշդ խօսքերով շարադրուած դաւանութիւնն է այն ամենի, որոց պարտաւոր է հաւատալ ճշմարիտ քրիստոնեան: Մեր հաւատի հանգանակը բաղկացած է տասներկու յօդուածներից և մի յաւելուածից: Զօդ. Ա. Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայրն ամենակալ, Սրարիչն երկնի և երկրի, երևելեաց և աներևութից:

Զօդ. Բ. Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, լուրդին Աստուծոյ, ծնեալն Սատուծոյ. Հօրէ Միածին՝ ալսինքն յեութեանէ Հօր: Աստուած Սատուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ, Սատուծոյ ճշմարտէ՝ ծնունդ և ոչ արարած: Նոյն ինքն ի բնութեանէ Հօր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և ի վերայ երկրի, երևելիք և աներևոյթ:

— Գ. Որ յաղագս մեր մարդկան և վան մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից՝ մարմնացաւ, մարգացաւ, ծնաւ կառարեւապէս ի Մարիամայ:

Սրբոյ Կուսէն Հոգւովն Սրբով: Որով էառ մարմին,
Հոգի և միաք և զամենայն որ ինչ է ի մարդ, ճշ-
մարտապէս և ոչ կարծեօք:

— Դ. Չարչարեալ, Խաչեալ, Թաղեալ:

— Ե. Յերբորդ առուր յարուցեալ:

— Զ. Ելեալ ի յերկինս նովին մարմնովն
նստաւ ընդ աջմէ Հօր:

— Է. Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք
Հօր, ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թա-
գաւորութեանն ոչ գոյ վախճան:

— Ը. Հաւատամք և ի Սուրբ Հոգին, յանդն
և ի կոտորեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգա-
րէն և յաւետարանս: Որ էջն ի Յորդանան, քարո-
ղեաց զԱռաքեալն և բնակեցաւ ի սուրբսն:

— Թ. Հաւատամք և ի Մի միայն, ընդհան-
րական և Առաքելական եկեղեցի:

— Ժ. Ի Մի մկրտութիւն, յազաշխարհութիւն,
ի քառութիւն և ի թողութիւն մեղաց:

— ԺԱ. Ի յարութիւնն մեռելոց:

— ԺԲ. Ի դատաստանն յաւիտենից Հոգւոց և
մարմնոց, յարքայութիւն երկնից, և ի կեանսն յա-
ւիտենականս:

Յաւելուածն էլ այն է.

— Իսկ որք ասենն՝ էր երբեմն, յորժամ ոչ էր
Որդի, կամ էր երբեմն յորժամ ոչ էր Սուրբ Հոգի,
կամ թէ՛ յոչէից եղեն, կամ յայլմէ՛ էութենէ սոսն
լինել զՈրդին Աստուծոյ և կամ զՍուրբ Հոգին, և

թէ՛ փոփոխելիք են, կամ ալայելիք՝ զանպիսին
նշովէ Կաթողիկէ և Առաքելական սուրբ եկեղեցի:

Այն Հանգանակի վերայ մեր Ս. Գրիգոր Կու-
տարիչն աւելացրեց հետեւալը.

«Իսկ մէք փառաւորեսցուք՝ որ յառաջ քան
դաւիտեանս, երկիրագանելով Սրբոյ Երրորդու-
թեանն և միոյ Աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ
և Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յա-
ւիտենից, ամէն»:

Հաւատի Հանգանակը կազմուեցաւ Նիկիա քա-
ղաքում ժողովուած սուրբ Հայրապետներից, որոց
մէկն էր մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի որդին՝ Ս.
Արիստակէսը: Այս ս. ժողովը գումարուեցաւ 325
թուին՝ Արիոս աղանդաւորի դէմ: Առաքեալների
ժամանակ ևս կար մի համառօտ հանգանակ, որ
Նիկիոյ Ս. Ժողովի հայրապետները ձուլեցին աոյն
Նիկիական Հանգանակիս մէջ: Մեր եկեղեցին ունի
իւր սեպհական հանգանակն ևս, որ «Հաւատամք»
է առում և ամեն ժամանակ սլատարագիչ քահա-
նան, առաւօտեան ժամատոյնութիւնից առաջ՝ «Հը-
րաթարիմք»-ից յետոյ՝ ասում է ձեռնամած և քալա
ժամօրհնութիւն է սկսում: Յոյն եկեղեցին գործ է
ածում Կոստանդնուպօլսի ժողովի հանգանակը, որ
և կոչում է Աթանասեան հանգանակ:

Մեր եկեղեցին Նիկիոյ ս. ժողովի հանգա-
նակն ընդունելով՝ տեղ-տեղ կարեւոր յաւելուածնե-
րով ճոխացրել և սլարգարանել է՝ մասամբ ս. Լու-

աւարչի և մասամբ ևս նորա սուրբ յաջորդների ձեռքով՝ Եփեսոսի տիեզերական ժողովից առաջ։ Բոլոր բացատրութիւնները, կամ յաւելուածները մեր ս. Հայրապետներն առել են Կոստանդնուպոլսի Ա. ժողովի յօրինած հանգանակից։ Բացատրութիւնների և յաւելուածների բուն նպատակն էր՝ մինչև Եփեսոսի ժողովը ծագած աղանդների և հերետիկոսութիւնների առաջը փակել և թող չըտալ, որ նոքա որ և է կերպով սարգին, ներս մտնին մեր ուղղափառ դաւանութեան մէջ։ Այդ ժամանակի գլխաւոր աղանդաւորներն էին—Արիոսը, որի դէմ Նիկիոյ Ա. ժողովը գումարուեցաւ 325 թ. Մալկեղոսը, որի դէմ Կոստանդնուպոլսի Ա. ժողովը գումարուեցաւ 381 թուին։ Այս ժողովի հարեւր լիսուն հայրապետներից մէկն էր և մեր ներսէս Սեծ հայրապետը։ Աերջապէս՝ երրորդ մեծ աղանդաւորն էր Նեստորը, որի դէմ Եփեսոսի Ա. ժողովը գումարուեցաւ 431 թուին, որ բազկանում էր 200 հայրապետներից, ուր հրաւիրուած էր և մեր Ս. Սահակ Պարթևը, բայց չկարողանալով անձամբ ներկայ լինել՝ գրաւոր ընդունեց նորա վճիռը։ Այսպէս ուրեմն, մեր եկեղեցին ընդունում է միմիայն երեք Տիեզերական ս. ժողովները, այն է՝ Նիկիոյ, Կոստանդնուպոլսի և Եփեսոսի առաջին ժողովները։ Եփեսոսի ժողովից յետոյ կայացած ժողովներին մեր եկեղեցին ոչ մասնակցել է և ոչ նրանց ընդունել։ Եփեսոսի ս. ժողովի վճռով ար-

գելուած է սահմանել Նիկիականից զատ նոր հանգանակ հաւատոյ։ (Տես ի գիրս Պարսպ. լեր. 429. Կրէրեղ Սղէքսանդրացու թուղթն առ Ակակիոս Էպիսկոպոս Մելիտոյ)։ Մալկեղոսը ինչպէս միայն Տիեզերական, կամ ընդհանուր եկեղեցական ժողով կազմելու օրինակն առաքելներն իրանք տուին։ (Տես Քործ. ԺԵ.)։ Առաքելական ժողովի, որպէս և ընդհանուր եկեղեցական ժողովների իրաւասութիւնը հաստատեց Ինքն Յիսուս Քրիստոս, եկեղեցական վճռին տալով այնպիսի կարեւորութիւն, որ նորան չըհնազանդողը զրկուած է եկեղեցու շնորհից, որպէս հետմանս։ «... Ապա թէ և եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, եղիցի քեզ իբրեւ զհեթանոսոյն և զմաքսաւոր»։ Մատթ. ԺԸ. 15—18։

Այս հիման վրայ մեր եկեղեցին ունի և իւր սեպհական ժողովները, որոնք կոչուած են ազգային եկեղեցական ժողովներ, և գումարուած են Հայոց ընդհանրական Հայրապետի հրաւերով։

§ 10. Հանգանակի յօդուածների բովանդակութիւնը։

Հանգանակը տասներկու յօդուածի, կամ մասների բաժանելու նպատակն է՝ լաւ հասկանալ նոցա իւրաքանչիւրի իմաստը։

Առաջին յօդուածը խօսում է Աստուծոյ Մեծութեան մասին և յատկապէս սուրբ Երրորդութեան առաջին Անձի, այն է՝ Հօր Աստուծոյ մասին՝ դաւանելով Նորան Արարիչ աշխարհի։

Երկրորդ յօդուածը դաւանում է Ս. Երրորդութեան երկրորդ Անձի՝ Յիսուս Քրիստոսի Աստուծոյ Որդի և ճշմարիտ Աստուած լինելը։

Երրորդ յօդուածը դաւանում է Աստուծոյ Որդու մարդնդութիւնը։

Չորրորդը խօսում է Յիսուսի Քրիստոսի Չարչարանքի, Խաչուելու և Թաղուելու մասին։

— Հինգերորդը՝ Երրորդութեան մասին։

— Վեցերորդը՝ Նորա Համբարձման մասին։

— Եօթներորդը՝ Նորա Երկրորդ Դալստեան մասին։

— Ութերորդը՝ դաւանում է Ս. Հոգու Աստուածութիւնն և Նորա՝ Ս. Երրորդութեան երրորդ Անձն լինելը։

— Իններորդը խօսում է եկեղեցու էական յատկութիւնների մասին։

— Ժամանակագրորդը՝ Մկրտութեան և միւս խորհուրդների մասին։

— Ժամանակագրորդը՝ մեղքների յարութեան մասին։

— Ժամանակագրորդը՝ յաւիտենական կեանքի մասին։

§ 11 Զօղուածների բացատրութիւնը

Ա. Զօղուած։

« Զաւատալ Աստուծուն՝ նշանակում է՝ սուրբ սրտով ընդունել նորա գոյութիւնը, յատկութիւններն և գործողութիւնները, ընդունել նորա յայտնութիւնները մարդկային ազգի փրկութեան համար։ Այս մտքով է ասում Պօղոս առաքեալը, « Ընանց Հաւատոց անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ »։ Նոյն Առաքեալը հաւատի ներգործութիւնը քրիստոնեաների մէջ յարաւե մնալու համար առ Աստուած՝ աղօթում է հետեւեալ կերպով՝ այսպէս.

« Վասն արարիկ զնեմ ծունը առ Հայր՝ Տեսաւ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի տացէ ձեզ ըստ մեծութեան փառացիւրոց, հաստատել զօրութեամբ ի ձեռն Հոգւոյն իւրոյ ի ներքին մարդն, բնակել Քրիստոսի հաւատովք ի սիրտս ձեր՝ սիրով արմատացեալք և հաստատեալք »։ Եփես. Գ. 16. 17։

« Նանաչել զառաւելութիւն գիտութեան սիրոյն Քրիստոսի, զի լցչիք ամենայն լրութեամբն Աստուծոյ »։ (Անդ. 19)։

Սենք ևս պէտք է Առաքեալի պէս ծունը դնելով Հօր Աստուծոյ առաջ՝ խնդրենք, որ իւր Ս. Հոգու ձեռքով հաստատէ մեր խղճի և մտքի մէջ (ներքին մարդ) իւր հաւատը, և այս հաւատի օգնութեամբ բնակեցնէ իւր Որդուն Յիսուս Քրիս-

տառն մեր սրտի մէջ, որպէս զի նորա սիրովը հա-
նաչենք նորա հաւատի գիտութեան առաւելու-
թիւնն և լցունք Աստուծոյ բարիքների լրու-
թեամբը: Այս պէտք է լինի մեր առ Աստուած
դռնեցած հաւատով արդիւնքը: Եթէ մեր առ Աստուած
հաւատը սրտանց է, նախ ժամանակ աչ մի՛ պաշտ-
ոյրիք, ոչ մի՛ չարչարանք, նեղութիւն, տանջանք
և ոչ իսկ մահը, չեն կարող ստիպել մեզ աւրանալ,
կամ փոխել այդ հաւատը: Նաև յաշխարհային ոչ
մի բարիք չեն կորույ՜ն ստիպել մեզ՝ Աստուծոյ և
Յիսուս Քրիստոսի հաւատը փոխանակել իրանց հետ:
Այն հաւատը՝ որ մեր սիրտն ընդունել է՝ պէտք է
որ մեր շնորհը և խոստովանի, ինչպէս ասում է
Ս. Պօղոս առաքելը. «Զի սրտիւ հաւատալք յար-
դարութիւն և բերանով խոստովանիք ի վերկու-
թիւն»: Հռովմ. Ժ. 10: Արդարանալու և փրկուե-
լու համար չըպէտք է միայն հաւատանք, այլ և
մեր հաւատացածը բերանով խոստովանինք ամեն
տեղ, ամենքի առաջ և ամեն մի վիճակի մէջ: Եթէ
մէկն իւր երկրորդը կեանքն և բարիքը պահպա-
նելու համար ուրանայ իւր հաւատը՝ դորանով ցոյց
կրտալ, որ ճշմարիտ, անկեղծ և հաստատուն չէ
եղել իւր հաւատը դէպի Աստուած և գէպի այն
եկեղեցին, որի անդամում մկրտուած է չօր, Որ-
դու և Ս. Հոգու անունով: աստուած ինչ որ
հաւատամքի մէջ չենք ասում միայն «հաւա-
տամք յԱստուած»: Եւ որոշ կերպով ասում ենք

«Հաւատամք ի մի Աստուած»: Այսպէս ենք ասում
հերքելու և մերթելու համար հեթանոսական բազ-
մաստուածութիւնը: Եւ մեր ասածը հիմնում ենք
Ս. Գրքի այս խօսքերի վրայ. «Զի չիք ոք Աստուած
բաց իմիցն: Զի թէպէտ և իցեն անուանեալ
Աստուածք՝ եթէ չերկնս և եթէ չերկիր: որպէս
և են աստուածք բազումք և տեարք. բազումք,
այլ մեզ մի է Աստուած: Հայր՝ յորմէ՜ ամենայն և
մեք ի նա. եւ մի Տէր՝ Յիսուս Քրիստոս, որով
ամենայն և մեք նովաւ»: Ա. Կորնթ. Ը. 4, 5, 6:
Ինչ է Աստուած: Աստուծոյ ինչութիւնը
կամ զոյացութիւնն անհասկանալի է ոչ միայն մեզ,
այլ և հրեշտակներին: Մարդն կարող է ճանաչել,
իմանալ և ըմբռնել միայն իւր շնամանքերի և իրա-
նից ստոր արարածների ինչութիւնը, բայց իւր
Ստեղծողի ինչութիւնը գիտենալու կարողութիւն
չունի: Այս իսկ պատճառով Ս. Գրքն ասում է.
«զԱստուած ոչ ոք ետես երբէք»: Բայց Միածինն
Որդի՛ որ է ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»: Յովհ.
Ա. 18: Նաև Պօղոս Առաքելն ասում է. «Որ
միայն ունի զանմահութիւն՝ ընտկեալ ի լոյս ան-
մասոյց. զոր ոչ ոք ետես ի մարդկանէ եւ ոչ
տեսանել կարող է»: Ա. Տիմ. Զ. 16: Եւ իւր
Եթէ Աստուծուն չէ տեսած ոչ մի մարդ, այլ
միայն Միածին Որդին՝ ապա ուրեմն մենք այն-
չափ ըսն գիտենք Աստուծոյ մասին, որքանի որ
Աստուած Ինքն իւր մասին յայտնած է իւր

Որդունս եւ իւր ընտիր պաշտօնականների բերա-
նով Սուրբ Գրքի մէջ։ Ինքն Յիսուս Բրիտան
ասաց թէ. «Հոգի է Աստուած»։ Յովհ. Գ. 24։
Սուրբ Գիրքը վկայում է, թէ այս Հոգին մի էակ է
լաւիտեանեան, անսահման, կատարեալ, մեր մտքին
անհասանելի, ամենայնի Արարիչ, որ ամենքին խը-
նամուռ եւ վարժու է իւր ամենակալ գորութեամբն
եւ իմաստութեամբն եւ է միմիայն արժանի երկըր-
պագութեան։ Աստուծոյ երբայեցերէն անունն է
Եհովա. սա նշանակում է. Որէն։ Երբայեցերէն
բուն Աստուած նշանակող բառն է Ելոհիմ, որ
լուսնակի է միայն գործածւում։ Այդպէս գործած-
ուած է, որպէս զի Աստուծոյ Մինութեան մէջ
բազմաւորութիւն ցոյց տայ։ Արգարեւ, ըստ էութեան
մի է Աստուած, բայց Մինութեան մէջ
են Հօր, Որդու եւ Ա. Հոգու անձերը։ Աստուած է
երեքանձնեայ։ Ելոհիմ բառը շատ անգամ էլ գործ
է անում Ա. Գրքի մէջ այն ինչ հրեշտակի եւ մար-
դոց ոմանց, օրինակ՝ մի իշխանի, կամ թագաւորի
գորութիւնը, պաշտօնն եւ կամ գերազանցութիւնը
ցոյց տալու համար։ Նոյն բառը նշանակում է նաեւ
հեթանոսական կրօնի սուտ աստուածները։ Ծնըն-
դոց գրքի ԺԲ. 1. համարում ասուած է. «Երեւ-
ցաւ նմա (Աբրահամու) Աստուած առ կաղնեաւն
Մամբրէի»։ «Աստուած» բառն այդտեղ դրուած է
փոխանակ հրեշտակի։ Երկր. ԺԲ. 28-ում ասում է
„Չաստուածս քո մի բամբասիցես»։ Այս տեղ

էլ չաստուածք բառը նշանակում է իշխա-
նաւոր մարդիկ, ինչպէս՝ պապնորդ, թագա-
ւոր, մարգարէ, քահանայ, իշխան։ Այս միտքն
ունին նաեւ հետեւեալ խօսքերը. «Չնոսա (զմար-
գարէս) աստուածս ասէ, առ որս բանն Աստու-
ծոյ եղեւ»։ Յովհ. Ժ. 34։ «Աստուած եկաց ի
Ժողովս աստուծոց»։ Եւ ասացի, թէ աստուածք
իցեք»։ Սաղմ. 2Ա. 1. 6։
Այդ դարձուածներէն չբռնկովութեամբ համար՝
իշենք Առաքեալի այն խօսքը՝ թէ. «Թէպէտեւ
իցեն անուանեալ աստուածք» եթէ լերկինս, եւ
եթէ լերկրի, որպէս եւ են աստուածք բազումք
եւ տեարք բազումք, այլ մեզ մի է Աստուած
Հայր։ Ա. Կորնթ. Ը. 5. 6։
Ա. Գրքի մէջ հազարաւոր վկայութիւններ
կան, որոնք համոզում են մեզ դաւանել թէ մի է
Աստուած կենդանի եւ ճշմարիտ. օրինակ՝ «Լուր
Խորայէլ. Տէր Աստուած մեր Տէր մի է»։ Բ. Ե. Ե. Ե.
2. 4։ „2Իք որ Աստուած բաց իմիոյն»։ Ա. Կորնթ.
Ը. 4։ Բացի Մինութիւնից Աստուած ունի եւ այլ
լատկութիւններ, բայց Աստուծոյ էական յատ-
կութիւնները սորա են. 1, Աստուած Հոգի է։ Յովհ. Գ. 24։
2, Անհուն է. „Երկինք՝ եւ երկնից՝ երկինք
չեն քեզ բաւական»։ Գ. Թագ. Ը. 27։
„Այսպէս ասէ Տէր. երկինք աթոռ իմ են եւ
երկիր՝ պատուանդանս ոտից իմոց, որպիսի տուն

շինիցէք ինձ, ասէ՛ Տէր, կամ որպիսի ինչ իցէ այն տեղի՝ Վանգոտեան լիմոյ՝ Եւրոպայ։ ԿԶ, Եւրոպայ։ 3, Անփոփոխ է։ Եւ Եւրոպայ Տէր Աստուած ձեր և ոչ փոխիմ։ Սաղմ. Գ. 6, Եւրոպայ։ 4, Ամենակարող է։ 5, Ոչ տկարացի առ յին տուծոյ ամենայն բան։ Ղուկ. Ա. 37, Եւրոպայ։ 5, Ամենագետ է։ 6, Իմաստութեան սնորհաց զոյ բաւ։ Սաղմ. ձԶ. 5, Եւրոպայ։ 6, Յաւիտենական է։ 7, Եւրոպայ։ 8, Եւրոպայ։ 9, Եւրոպայ։ 10, Ամենատիր է։ Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր Աստուած՝ Ամենակալ, որ եմ և որ եմ, և որ զալոց ես։ Յայտն. Դ. 8, Եւրոպայ։ 11, Անթիւ են Աստուծոյ յատկութիւնները, բայց, Համարեան, բոլորն էլ սոցանից են բղխում։ Օրինակ՝ խոստովանում ենք, որ նա է Արարիչ, երկնի և երկրի, երեւելաց և աներևութից. ուրեմն նա է ինքնագոյ, ինքնիշխան, Տէր ամենի, նախախնամ, մոռ զարող և պահպանող ամենի և այլն։ Որովհետեւ ամենի Արարիչն է ուրեմն նա է անեղ

(չբաւարարուած) անսկիզբն և անվախճան, պատճառ ամենայնի և ինքնապատճառ, մշտնջենաւոր և անփոփոխելի, ամենակատարեալ և անկարօտ և այլն։ Բացի Սուրբ Գրքի ստեղծ յատկութիւններից՝ մարդկային իմացականութիւնն ևս կարող էր արարածների յատկութիւնները, բնութեան օրէնքներն և զօրութիւնները քննելով՝ Սուրբ Ստեփանոսը աչն ամեն յատկութիւնները, որ լիշեցինք։ Բայց կան և շատ խորհուրդներ, որոց մարդկային միտքն ինքնին չէր կարող երբէք հասու լինել առանց յայտնութեան։

Թէպէտ Աստուած պարզ հիշել է, բայց Ս. Գրքը յատկացնում է Նորան մարմնական անդամներ. օրինակ՝ սիրտ, աչք, ականջ, ձեռք, ոտք, բազուկ և այլն։ Այս գիտութեամբ Ս. Գրքը մարդկային լեզուին է հետևում, բայց պէտք է նկարագրապէս ընդունել այդ բառերը, այլ փոխաբերաբար. օրինակ՝ Աստուծոյ սիրտ ասելով՝ հասկացում է Նորա բարութիւնը, կամ սէրը. աչք՝ նշանակում է Նորա ամենատեսութիւնը, ականջ՝ Նորա ամենիմացութիւնը. բազուկ՝ Նորա ամենակարողութիւնն և այլն։

Բ.

ԱՄԵՆԱՍՏՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ:

„Հաւատամքի“ Ա. Բ. և Ը. յօդուածներէց տեսնում ենք, որ Աստուած երեք անձն ունի՝ Հայր Աստուած, Որդի Աստուած, Ս. Հոգի Աստուած. այս երեք անձը միասին կոչուած են Ս. Երրորդութիւն¹⁾ և մի Աստուածութիւն: Սուրբ գրքի մէջ՝ գլխաւորապէս Նոր կտակարանում՝ Երրորդութեան վարդապետութիւնը բղխում է հետեւեալ խօսքերից. „Գնացէք, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսս յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ“: Մատթ. ԻԸ. 19: «Երեք են, որք վկայ են յերկինս՝ Հայր, Բայն և Հոգին Սուրբ, և տքա երեքինս մի են“: Ա. Յովհ. Ե. 7:

Հին կտակարանի մէջ ևս կան խօսքեր Ս. Երրորդութեան մասին. բայց ոչ պարզ ու բացայայտ կերպով. օրինակ՝ „Ողորմութեամբ Տեսուն լի եղև երկիր և Բանիւ Տեառն երկինք Հաստատեցան և Հոգւով բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա“: Սաղմ. ԼԲ. 5. 6: „Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց (Սաբաւովթ), լի է ամենայն եր-

1) Առաջին անգամ «Երրորդութիւն» բառը մտցրեց կրօնի մէջ՝ երկրորդ դարում, կամ երրորդ դարի ըսկզբներում՝ յոյն հեղինակ Անտիոքացի Թէոփիլոսը, որից յետոյ Տերապոլիսոս գործածեց լատին լեզուով: Մեր մէջ առաջին գործ գնողն եղաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը:

կիր փառօք նորա“: Եսայ. Զ. 3: „Ես ընդ ձեզ եմ, ասէ Տէր Ամենակալ և Բանն, զոր ուխտեցի ընդ ձեզ... և Հոգին իմ, որ կայ ի միջի ձերում“: Անգիսա. Բ. 5. 6:

Թէ մի Աստուածն ինչպէս է երեք անձերի մէջ՝ այդ մի աստուածային խորհուրդ, կամ գաղտնիք է, որին մեր միտքը հասնել չի կարող երբէք, և նոյն իսկ հրեշտակների համար խորհուրդ է այդ: Բայց մենք հաւատում ենք այդ աստուածային խորհրդին, որովհետև Ս. Գիրքն Աստուծոյ խօսքըն այդպէս է վկայում: Մենք պիտի հաւատանք, որ երեք Անձինքն ևս միեւնոյն անբաժանելի էութիւնն ունենալով, ունին և միեւնոյն անբաժան Աստուածութիւնն: Թէպէտև Աստուածային երեք Անձինքը միմեանցից զանազանուած են անձնաւորութեամբ՝ բայց քննութեամբ, կամ զօրութեամբ ամենեւին չեն զանազան, այլ են համազօր, համակամ, համափառ և համաբուն: Զանազանութիւնը սորանում է միայն, որ Հայրը չէ ծնւում, կամ ծագում մի ուրիշ անձից. Որդին յաւիտենից առաջ ծնւած է Հորից՝ ինչպէս խօսքը ծնւում է մտքից, լոյսը՝ լոյսից: Ս. Հոգին յաւիտենից առաջ բղխում է միմիայն Հորից. որպէս և ինքն Յիսուս ասաց. „Հոգին ճշմարտութեան, որ ի Հորէ ելանէ“: Յովհ. ԺԵ. 26:

Աստուած կոչուած է Ամենակալ, որովհետև ամենայն ինչ պահպանում է իւր կամքով և զօրութեամբ: Ասում ենք Աստուած է „Արարիչ երկնի

և երկրի, երևելիների և աներևույթների՝ ցոյց տալու համար՝ թէ համայն աշխարհս իւր ամեն մասերով ստեղծուած է Աստուծոյ հրամանով, և թէ՝ ոչինչ չկայ առանց Աստուծոյ եղած: Այս ճշմարտութիւնն առնում ենք Ծննդոց գրքից, որ սկսւում է այս խօսքերով. «Իսկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր»: Սուրբ Պօղոս առաքեալը Յիսուս Քրիստոսի մասին ասում է. «Նովաւ հաստատեցաւ ամենայն՝ որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի, որք երևին և որք ոչն երևին. եթէ ասթուր, եթէ տէրութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք՝ ամենայն ինչ նովաւ և ի նոյն հաստատեցաւ: Եւ նա է յառաջ քան զամենայն, եւ ամենայն ինչ նովաւ եկաց քովանդակ»: Կորնթ. Ա. 16. 17:

«Հաւատամք» ի մէջ «աներևույթ» բառը նշանակում է անտեսանելի, կամ հոգեւոր աշխարհը, որին պատկանում են մեր հոգին և հրեշտակները, որոնք հոգեղէն, քանակաւ, ազատ կամք և կալուածութիւն ունեցող արարած են:

«Հրեշտակ» նշանակում է պատգամաբեր, դեսպան: Աստուած սոցա միջոցով իւր կամքը յայտնում է մարդկանց: Օրինակ՝ Գաբրիէլ հրեշտակապետն ուղարկուեցաւ Ս. Կոյս Մարիամին աւետելու Փրկչի լուծիւնը: Սուրբ Գրքից երևում է, որ հրեշտակներն առաջ ստեղծուեցան քան մարդիկ: Յովրի գրքում Աստուած ստեղծագործութեան մա-

սին ասում է. «Ո՞վ է, որ էարկ զվէմն անկեան ի դմա: Յորժամ եղեն աստեղք ծերք՝ ամենայն հրեշտակը աստեղաց օրհնեցին զիս մեծաձայն. և ամենայն հրեշտակք իմ գովեցին»: Յովբ. 1Ը. 7.

Հրեշտակները թէև բանաւոր, ազնուագոյն և մարդկանցից գերագոյն են՝ բայց դարձեալ արարածներ են, ուստի և մենք նոցա չենք պաշտում, այլ պատւում ենք՝ որպէս և սուրբերին:

Հրեշտակներն են մաքուր, այսինքն զուտ հոգի: Նոքա Աստուծուն սպասաւորում են. «Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն քո, ի պահել զքեզ յամենայն ճանապարհս քո»: Սաղմ. Դ. 11.

Այն հրեշտակները, որոնք ապստամբ գտնուեցան Աստուծոյ դէմ՝ կոչւում են հրեշտակներ սատանայի, կամ դևի. Մատթ. ԻԵ. 41: Յայտ. ԺԲ. 9: Պետրոս Առաքեալն ասում է. «... ի Հրեշտակսն յանցուցեալս Աստուած ոչ խնայեաց, այլ խաւարալին կապանօք արկեալ ի տարտարոսն՝ ետ պահել ի գատաստանն»: Բ. Պետ. Բ. 4:

գ.) ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԱՐԱՐԶՈՒԹԻՒՆԸ.

(Ա. յող. շարունակութիւնը)

Սուրբ Գիրքն ինչ է յայտնել մեզ աշխարհիս արարչութեան մասին:—Նա ասում է. Սկզբից Աստուած արաւ երկինքն ու երկիրը: Երկիրն էր անե-

բևոյթ և անպատրաստ: Աստուած յաջորդաբար արաւ ամեն բան.

Առաջին օրում (աշխարհի) լոյսը ստեղծեց:

Երկրորդում՝ Հաստատութիւնը, կամ տեսանելի երկինքը՝ երկնային կամարը:

Երրորդում՝ որոշեց ջրերը ցամաքից և ստեղծեց բոյսերը:

Չորրորդում՝ արեգակը, լուսինն և աստղերը:

Հինգերորդում՝ ջրային կենդանիներն և թռչունները:

Վեցերորդում՝ ցամաքի վրայ ապրող բոլոր կենդանիներն և ամենից յետոյ ստեղծեց մարդուն:

Ստեղծագործութիւնը վերջացաւ մարդով: Եօթնօրը օրը հանգստացաւ Աստուած իւր բոլոր գործերից: Սորա համար է, որ եօթներորդ օրը կոչուած է Շաբաթ, որ երբայեցերէն նշանակում է հանգիստ: Ծննդոց Բ. 2: Աստուծոյ բոլոր արարածներն սկզբում միմիայն ըստ ի, մաքուր, ազնիւ և անվնաս էին. „Եւ ետես Աստուած զամենայն, զոր արար և ահա ըստ ի նն յօյժ“: Ծնն. Ա. 31:

Գ.) ՄԱՐԴՈՒՍ ԱՐԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ.

Սուրբ Գրքից գիտենք հետեւեալը. Աստուած ասում է, «Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում»: Անշուշտ յոգնադէմ բայս „Արասցուք“ և դերա-

նունս „Մերում“ աստուածային Անձերի բաղմութիւնն են ցոյց տալիս՝ որ ըստ Ս. Գրքի երեք են: Ծննդ. Ա. 26: Եւ ստեղծեց Աստուած առաջին մարդու՝ Ադամի մարմինը հողից, փչեց նորա երեսին կենդանութեան շունչը, մուծեց Ադամին դրախտի մէջ, տուաւ նորան կերակուր՝ բացի միւս ծառերի պտուղներից, նաև կենաց ծառի պտուղը, որ չարժանացաւ ուտելու մինչ դրախտումն էր: Վերջապէս՝ երբ քնած էր Ադամը՝ առաւ նորա կողոսկրը, և նորանից ստեղծեց առաջին կինը՝ Եւայ: Ծննդ. Բ. 22.

Մարդս ընչով է Աստուծոյ պատկերը:—Ա. Պօղոս Առաքեալի բացատրութեան համեմատ „Արդարութեամբ եւ սրբութեամբ ճշմարտութեանն“: Եփես. Գ. 24:

Կենդանութեան շունչը, որ փչեց՝ է անտարակոյս հոգին, որ է հոգեւոր գոյացութիւն և անմահ էութիւն: Բառս „դրախտ“ նշանակում է պարտեզ, կամ այգի: Այս անունն ունէր նախածնողաց գեղեցիկ և երանաւետ առաջին բնակարանը, որ Ծրնընդոց գիրքը նկարագրում է որպէս բուրաստան: Աստուած Եւային ստեղծեց Ադամի կողից, որպէսզի մարդկային բոլոր ցեղերը՝ միեւնոյն մարմնից առնելով իրանց ծագումն՝ բնականաբար հակուած լինէին իրար սիրել եւ պահպանել:

Աստուծային նախատեսութիւնը մարդուս առանց որոշ նպատակի չէ ստեղծել: Այդ նպատակն

էր՝ ամեն, քաղմանալ, տիրել երկրիս, վայելել արդարութեամբ երկրիս բարիքն և լինել յաւիտեան երջանիկ. «Աճեցէք և բազմացարուք և լցէք գերկիր և տիրեցէք գմա»։ Ծննդ. Ա. 28։ Թէպէտև մարդս իւր ազատ կամքով զրկուեցաւ այդ յաւիտեանական երջանկութիւնից պատուիրանազանցութեամբը, բայց Աստուած իւր էութեամբ անփոփոխ լինելով՝ չըփոխեց իւր նախաւաճմանութիւնը, այլ նոր ծանապարհ բացեց մարդուս երջանկութեան համար իւր Որդւովը, որպէս վկայում է Ս. Պօղոս Առաքեալը հետեւեալ խօսքերով. «Ընտրեաց զմեզ նովաւ (Որդւովն) յառաջ քան լինելն աշխարհի»։ Եփես. Ա. 4. և նոքա, որոնք հաւատով և գործով կը հաճոյանան Աստուծոյ՝ պիտի լսեն Ժամանակին Աստուածորդու ձայնը, թէ. «Եկալք օրհնեալք Հօր իմոյ, Ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ արքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի։ Մատթ. ԻԵ. 34։ Ահա այս նպատակի համար Աստուած նախասահմանել է մարդուս։

Աստուծային նախասահմանութիւնը պէտք է հասկանալ այսպէս. Աստուած իւր նախատեսութեան և անսահման ողորմութեան համեմատ սահմանել է տալ՝ և իրօք իսկ տուել է ճշմարիտ միջոց երջանկութեան հասնելու համար։ Բայց իրօք նոքա միայն հասնում են երջանկութեան, որոնք յօժարակամ ընդունում են նորա շնորհած միջոցներն և ընթանում նորա՝ երջանկութեան համար՝

նախազօած ծանապարհով. որպէս և վկայում է Առաքեալը. «Բայց գիտեմք՝ եթէ որոց սիրենն զԱստուած՝ յամենայնի գործակից լինի ի քարիս, որք հրաւիրանաւն կոչեցան.—Եւ զորս կոչեացն, զնոսին և արդարացոյց, զնոսին և փառաւորս արար...» Հռովմ. Ը. 28—30։

Աստուած՝ ամենայն ինչ քարի արաւ և ոչինչ՝ չար։ Աւրեմն չարն է Աստուծոյ կամքի, յայտնած ճշմարտութեան դէմ գործելը։ Աստուած մարդուս ազատ և անձնիշխան ու քանական է ստեղծել։ Եւ բանականութիւնն այնքան է մարդուս մէջ՝ որով կարող է ճանաչել ըստ քարին, բայց քարին գործելու և չըգործելու իշխանութիւնն իւր ձեռքումն է։ Եթէ մարդս իւր ինքնիշխանութիւնը, կամ ազատութիւնը դէպի չարր գործ դնէ, այսինքն քարու հակառակը գործէ՝ մեղանշած կըլինի երկու մեծ պատուիրանի դէմ, այն է՝ Աստուածսիրութեան և ընկերսիրութեան։ Երկու դէպքում ևս լանցանք գործելով, մեղաւոր պիտի ճանաչուի թէ Աստուծոյ և թէ մարդկանց առաջ, և մինչև որ մարդս իւր մեղքերը չըքաւէ՝ չէ կարող արժանանալ խոստացուած երջանկութեան։ Մեղքերը քաւելու համար էլ Աստուած հաճել է ցոյց տալ մեզ միջոցներ, որոց ընդունելն ու չընդունելը դարձեալ մեր ազատ կամքին է թողած։ Ըստ այսմ և Ս. Գիրքն ասում է. «Առաջի մարդոյ է մահ և կեանք. յոր կամեսցի՝ միտեսցէ զձեռս իւր»։

Թէպէտեւ պատուիրանազանցութեան պատճառով մարդս անկաւ իւր առաջին երանական վիճակից, և այնուհետեւ իւր մարմինը- թշուառութեանց և ախտերի ենթարկուեցաւ՝ բայց նախ իւր հոգին ըստ առաջնոյն մնաց անմահ, և երկրորդ՝ չըզրկուեցաւ երբեք ինքնիշխան սուսանքից. Ժողովող. Բ. 23—26: Իմաստ. Սողոմ. Բ. 24: Փ. 1—4: Եւ երբ Կարձցի հոգն մեր յերկիր՝ որպէս եւ երն՝ եւ հոգին դարձցի առ Աստուած, որ ետ գնա՝. Ժողով. ԺԲ. 7:

Որովհետեւ, ըստ Ս. Գրքի՝ Աստուած իւր սիրելիների համար է պատրաստել խոստացած երջանկութիւնն իւր թագաւորութեան մէջ, ուստի երջանկութիւն ցանկացողը պիտի ձգտի լինել սիրելի Աստուծոյ: Աստուծուն սիրելի լինելու համար՝ պէտք է պահել նորա պատուիրանները:

ե) ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԱԽԱՆՆԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Աշխարհիս և մարդուս ստեղծագործութեանն անմիջապէս հետեւում է աստուածային նախախնամութիւնը՝ վերաբերմամբ աշխարհիս ընդհանրապէս, և մարդոց՝ մասնաւորապէս: Աստուածային նախախնամութիւնը նորա ամենակարողութեան, ամենիմաստութեան և ամենաբարութեան մի անընդհատ ներգործութիւնն է, որով Աստուած պահպանում է բոլոր արարածների գոյութիւնն ու զօ-

րութիւնը, ուղղում է նոցա դէպի իրանց բարի նպատակը, օգնում և գործակից է լինում նոցա դէպի բարին, և երբ բարուց հեռանալու պատճառով յառաջ է գալիս ձախորդութիւն՝ այն ժամանակ նա կամ դադարեցնում է այդ՝ և կամ թէ փոխարկում, դարձնում է խրատական միջոց՝ օգտակար հետեանքների հասցնելու նպատակով: Աստուածային նախախնամութեան մասին ինքն Յիսուս Քրիստոս ասում է. „Հայեցարո՛ւք ի թռչունս երկնից՝ զի ոչ վարեն և ոչ հնձեն և ոչ ժողովեն ի շտեմարանս, և հայրն ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա. ոչ ապաքէն դուք տռաւել էք քան զնոսա. Մատթ. 2. 26: Այս ասութեան մէջ պարզ երևում է, որ Աստուծոյ նախախնամութիւնը տարածւում է թէ ընդհանրապէս արարածոց՝ և թէ մասնաւորապէս մարդոց վրայ:

Աստուած իւր նախատեսութեամբ և խնամածութեամբ անդուլ և անդադար պահում և կառավարում է համայն տիեզերքը. Ինչ որ Աստուած չնչին չըհամարեց ստեղծել, չնչին չէ համարում նաեւ պահել և խնամել: Կարդանք Ս. Գրքից Յովբայ ԼԸ. 41 համարը. Սողոմ. ԺԲ, ԺԵ. 15. 16. ԺԵ. 8. 9: Առակ. ԺԶ. 33: Ես. ԺԲ. 26. 27: Մատթ. Ժ. 29, 30: Գործ. ԺԵ. 24—29 և այլն, և կրտսնենք, որ Աստուած է, որ իշխում է բոլոր դէպքերի և պատահմունքների վրայ. չըկայ և չէ կարող լինել ամենաչնչին համարուած մի դէպք անգամ, որ

Աստուծոյ սահմանած օրէնքներին հակառակ պատահի, մի մազ անգամ մեր գլխից գետին չի ընկնիլ առանց գիտութեանն Աստուծոյ: Այսպէս՝ անհատների և ազգերի կանգնումն ու անկումը, որպէս Քրիստոսի եկեղեցու յառաջդիմութիւնն ու վիճակն ևս՝ գտնուում են Աստուծոյ ձեռքում, որ ամեն րան իւր կամքի եւ խորհրդների համեմատ է գործ դնում: Ըստ այսմ և Ս. Գիրքն ասում է. «Զփոքրն և զմեծն ինքն արար, և միօրինակ խնամ ունի ամենեցուն»¹. Իմաստ. 2. 8: «Նա տալ ամենայնի կեանս և շունչ և զամենայն ինչ»: Զի նովաւ կեամք և շարժիմք և եմք²: Գործ. Ժ. 25. 28: Զի ի ձեռին նորա եմք, և՛ մեք, և՛ բանք մեր, և՛ ամենայն հանճար, և՛ գործոց խելամտութիւն: Իմաստ. Է. 16: «Արդար ես և արդարութեամբ վարեա զամենայն»: Ոչ այլ Աստուած գոյ, բաց ի Քէն՝ որում փոյթ իցէ վասն ամենեցուն: Իմաստ. ԺԲ. ԺԳ. և ԺԹ: Գեղեցիկ է ասում և մեր Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը, թէ՛ Նա է տուիչ և յաջողիչ (ուղղիչ) երկնաւորաց և երկրաւորաց: Յաճախ.

Բ. ՅՕԴՈՒԱԾ

«Հաւատամք եւ ի մի Տէր Յիսուս Բրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ...» «Որդի Աստուծոյ» է կոչուում Ս. Երրորդութեան երկրորդ Անձը, ըստ իւր Աստուածութեան. նա ինքը կոչուում է և Յի-

սուս՝ այն օրից, երբ ծնաւ և երևեցաւ երկրիս վերայ՝ որպէս մարդ: «Քրիստոս» անունը տուին նորան մարգարէներն՝ երբ դեռ սպասում էին Նորա զայտեսանը: «Յիսուս» նշանակում է փրկիչ: Այս անունը յատկացրեց Նորան Գաբրիէլ հրեշտակապետը: Աստուծոյ Որդուն տրուեցաւ այդ անունը ծնւելուց առաջ, որովհետեւ ծնաւ մարդկանց փրկելու համար: — «Բրիստոս» բառը նշանակում է Օծեալ: Հին ժամանակ Օծեալ էին կոչուում երբայեցուց թագաւորները, քահանայապետները, քահանաներն և մարգարէները, որովհետեւ այդ կոչումներն ստանալու համար օծւում էին Սուրբ իւզով: Բայց Քրիստոս ոչ թէ նիւթական իւզով, այլ նորա մարդկային բնութեանը Ս. Հոգու շնորհները լրիւ հաղորդուած լինելու պատճառով կոչուեցաւ Օծեալ: Այս իսկ պատճառով ևս նորան են պատկանում գերագոյն ատիճանով մարգարէական կանխագիտութիւնը, քահանայապետական սրբութիւնն և արքայական կարողութիւնը: Նաև «Տէր» ենք ասում Յիսուս Բրիստոսին, որովհետեւ Նա ինքն է ճշմարիտ Աստուած, և Աստուծոյ անուններից մէկն է «Տէր» բառը: Յիսուս Բրիստոսի աստուածութեան մասին Ս. Գիրքն ասում է. «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանքն էր առ Աստուած և Աստուած էր բանն»³. Յովհ. Ա. 1: Յիսուս Բրիստոսն անուանուում է և միածին, որ նշանակում է, թէ Նա է միակ որդին Աստուծոյ՝ Հօր Աստուծոյ հօւթիւնից, և ըստ այսմ՝ մի-

է Հօր Հետ ըստ Էութեան: Հետեաբար՝ անհամեմատ գերազանց է բոլոր Ս. Հրեշտակներէց և Ս. մարդկանցից, որոնք նոյնպէս կոչուում են Աստուծոյ որդիք, բայց ոչ ըստ Էութեան, այլ ըստ շնորհաց: Յովհ. Ա. 12:

Հանգանակի մէջ «Միածին» բառն առնուած է Ս. Գրքի Հետեալ վկայութիւնից. «Եւ բանն մարմին եղև և բնակեցաւ ի մեզ, և տեսաք զփառքս նորա՝ զփառս իբրև զՄիածնի՝ առ ի Հօրէ, լի շնորհօք և ճշմարտութեամբ: Յովհ. Ա. 14: «ԳԱստուած ոչ ոք ետես երբէք, բայց Միածին Որդի, որ է ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց: Յովհ. Ա. 18: Հանգանակի մէջ «Ծնեալն ի Հօրէ» խօսքով պատկերացնում է Որդու անձնական այն յատկութիւնը, որով նա տարբերւում է Ս. Երրորդութեան միւս Անձերից:

«Լոյս ի լուսոյ» ասելով՝ Ս. Հայրերը կամեցան նիւթական օրինակով կարելոյն չափ բացատրել Որդու ծնունդը Հօրից: Արեգակից ծագող ճառագայթները լուսաւորում են երկիրս և կարծր նիւթերի հանգիպելով՝ բեկեցեկում և տարածւում են ամեն ուղղութեամբ, բայց սոքա միշտ և ամեն տեղ միւսնոյն բաղադրութիւնն ու յատկութիւնն ունին: Այս նմանութեամբ՝ Հայր Աստուածն յաւիտեական լոյս է (Ս. Յովհ. Ա. 5). նորանից ծընւում է Որդին Աստուած՝ որ նոյնպէս յաւիտեական լոյս է: Որեմն և Հայրն Աստուած և Որդին

Աստուած են միակ յաւիտեական լոյսը: Որդին է Հօր Աստուածային Էութիւնից ծագող անբաժան ճառագայթը: Այս իսկ մտքով և ասուած է. «Աստուած յԱստուծոյ». այսինքն թէ՛ ինչպէս Հայրն է ճշմարիտ Աստուած՝ նոյնպէս և Որդին: Սորա համաձայն և Ս. Գիրքն ասում է. «Գիտեմք, եթէ Որդին Աստուծոյ եկն և ետ մեզ միաս. զի ծանիցուք զճշմարիտն և եմք ի ճշմարտին Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի, զի Նա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտեականք»: Ա. Յովհ. Ե. 20:

«Ծնունդ և ոչ արարած». այս յաւելուածը դրուած է Արիոսի աղանդը մերժելու համար. որովհետեւ նա ուսուցանում էր, թէ «Որդին արարած է՝ և ոչ արարիչ»: Արիոսի աղանդը հերքուեցաւ Նիկիոյ առաջին ժողովում:

«Նոյն ինքն ի բնութենէ Հօր» խօսքը նշանակում է, թէ Հօր Հետ միւսնոյն աստուածային յատկութիւնն ու Էութիւնն ունին: Ինքն Յիսուս ասաց իւր և Հօր մասին, թէ՛ «Ես և Հայր իմ մի եմք». Յովհ. Ժ. 30: Եւ որովհետեւ Հայրն և Որդին մի են՝ ուստի և Որդու համար ասում է Հանգանակը՝ թէ «Որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և ի վերայ երկրի, երևելիք և աներևոյթք»: Որպէս և Ս. Գիրքն է վկայում, թէ. «Ամենայն ինչ նովաւ եղև»: Յովհ. Ա. 3:

Գ. ՅՕԴՈՒԱԾ.

Աստուած ամենուրեք է, այն է՝ թէ երկնքում
և թէ երկրիս վերայ, իբրև պարզ Հոգի։ Բայց և
այնպէս Հանգանակի մէջ ասում ենք. «Իջեալ ի
յերկնից»։ Նորա Համար ենք այդպէս ասում, որ
մինչ չէր մարմնացել՝ երկրիս վերայ անտեսանելի
էր, բայց մարմնացաւ և երեւցաւ մեզ մեր կեր-
պարանքով։ Յիսուսի աշխարհ իջնելու մասին Ս.
Գիրքը վկայում է. «Եւ ոչ ոք ել յերկինս, եթէ ոչ՝
որ էջն յերկնից՝ Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս»։
Յովհ. Գ. 13։

Յիսուսի Քրիստոսի իշման նպատակի Համար
ասած է. «Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մե-
րոյ փրկութեան»։ Այսինքն՝ իջաւ նա, ոչ թէ որեւէ
ազգի կամ մի քանի մարդկանց Համար, այլ Հա-
մայն մարդկային ազգի փրկութեան Համար։ Իջաւ
մեզ մեղքից, անէծքից և մահից փրկելու և մեզ
նորից արժանացնելու բուն նպատակին։

Ի՞նչ է մեղքը։—Ս. Գրքի խօսքով՝ մեղքն է ա-
նորեւութիւնը՝ օրինազանցութիւնը, կամ պատուիրա-
նազանցութիւնը, որով Ազամ՝ և մենք նորանով
զրկուեցանք բուն երջանկութիւնից։ Ա. Յովհ. Գ.
4։ Թէպէտև մարդս ստեղծուած էր Աստուծոյ
պատկերով և պիտի լինէր նորա պէս սուրբ և ան-
մեղ՝ բայց մեր նախածնողները չըպահելով Աս-
տուծոյ պատուիրանը՝ մեղանչեցին և զրկուեցան

Աստուծոյ պատկերը լինելուց։ Նոցա դէպի մեղքը
տանողն էր Աստուծոյ երեսից ընկած չար ոգին,
որ և կոչւում է փորձիչ, բանսարկու, դև, սատա-
նայ, չար հրեշտակ և այլն։ Ս. Գիրքն ասում է՝
«Որ առնէ զմեզս ի սատանայէ է, զի իսկզբանէ
սատանայ մեղանչէ։ Ա. Յովհ. Գ. 8։ Իսկ Յիսուս Քր-
իստոս յանդիմանելով կեղծաւոր փարիսեցիներին՝
ասաց. «Դուք ի հօրէ ի սատանայէ էք և զցանկու-
թիւնս հօրն ձերոյ կամիք առնել. զի նա մարդաս-
պան էր իսկզբանէ և ի ճշմարտութեան ոչ եկաց.
զի ոչ գոյ ճշմարտութիւն ի նմա. յորժամ խօսիցի
սուտ՝ լիւրոց անտի խօսի, զի սուտէ և հալը նորա։
Յովհ. Բ. 44։ Ահաւասիկ այս չար սատանան, որի
մասին խօսում է Ս. Գիրքը, պատրելով մեր նա-
խածնողներին՝ հաւանեցրեց նոցա՝ աստուածային
պատուիրանից դուրս գալ։ Ի՞նչ էր այդ պատուի-
րանը։—Աստուած մեր նախածնողներին դնելով
փափկութեան գրախտի մէջ՝ ասաց, թէ բոլոր ծա-
ռերի պտուղներից կերէք, «բայց ի ծառուն գիտու-
թեան բարւոյ և չարի մի ուտիցէք, զի յորում ա-
ւուր ուտիցէք ի նմանէ՝ մահու մեռանիցիք»։ Ծննդ.
Բ. 17։ Նոքա չըպահեցին այս պատուիրանն և կե-
րան այն արգելած պտղից։ Իսկապէս մահառիթն
այն պտուղը չէր, այլ պտղի ճաշակամբ Աս-
տուծոյ կամքի դէմ հակառակելու ոգին, և այս
էր մահու բուն առիթը։ Ուրեմն անհնազանդութեան,
կամ հակառակութեան ոգին բաժանեց մարդուս

Աստուծոց և նորա շնորհներից, որով և մարդս զրկուեցաւ Աստուծոյ կենսակցութիւնից ու օտարացաւ նորանից, կամ իսպառ մոռացաւ նորան, և այս է „մահով մեռանիլ“ խօսքի բուն իմաստը: Անունս „Ծառ գիտութեան քարույ և չարի“ շատ յարմարաւոր է, որովհետեւ մարդս այդ ծառով գործնականապէս ճանաչեց և իմացաւ, թէ որպիսի քարիք կայ Աստուծոյ կամքին հնազանդելու մէջ, և որպիսի չարիք՝ նորա կամքին հակառակելու մէջ: Նոյն ծառի միջոցով մարդս պիտի ճանաչէր քարին և չարը, ուստի և ամենազէտն Աստուած պատշաճօրէն տուաւ այն ծառին նոյն անունը: Ս. Գրքը պատմում է, թէ փորձիչն օձի կերպարանքով մօտեցաւ Եւային դրախտի մէջ և հաւատացրեց նորան, որ եթէ արգելուած պտուղն ուտեն՝ կը ճանաչեն բարին ու չարն և կը լինին իբրեւ աստուածներ: Եւան գալթակղեցաւ այս խօսքերից և պտղի գեղեցկութեամբ հրապուրուած՝ առաւ ու կերաւ ինքը և Ադամին տուաւ, և նա ևս կերաւ: Եւան չրդիմադրեց փորձիչ գազանին և ոչ էլ Ադամ գիմադրեց Եւային: Սուրբ Գրքից գիտենք, որ սատանան այնքան էլ հզօր խելքի տէր չէ, որ ում կամենայ՝ յաղթէ: Գիտենք, որ Յովր երանելին փշրեց սատանայի բոլոր գէնքերն և տարաւ յաղթութիւնը. նոյնպէս շատ առաքելի մարդիկ չենթարկուեցան սատանայի փորձութիւններին: Ուստի՝ եթէ Եւան և Ադամն ևս կամենային՝ կարող էին ի դերեւ հա-

նել նորա հնարները, բայց նոքա ի չարը գործ դրին իրանց պարգեւած անձնիշխանութիւնը: Նոքա իրանց անժուժկայութեանն և փառասիրութեանը զոհեցին իրանց սիրող Արարչի մի հատիկ արգելական պատուիրանը, որ նոցա կամքը զօրացնելու համար էր տուել, ուստի և ընկան մեղքի տակ: Մեղքին հետեւեցին անէծքն ու մահը: Անէծքն է մեղքի դատապարտութիւնը՝ Աստուծոյ արդար դատաստանով՝ և նոյն մեղքից ծնուած, կամ յառաջացած մահն աշխարհիս մէջ՝ ի պատիժ մարդկանց: Աստուած ասաց Ադամին. „Անիծեալ լիցի երկիր ի գործս քո“. Ծննդ. Գ. 17: Ադամային մեղքից առաջացաւ կրկնակի մահ. մարմնական՝ որ պատահում է՝ երբ նորան կենդանացնող հոգին անջատոււմ է, և հոգեւոր՝ երբ հոգին զրկոււմ է աստուածային շնորհներից, որոնք սգեւորում են նորան առաքինական գործերի մէջ: Յայտնի բան է՝ հոգին չէ կարող մեռնել մարմնի պէս, բայց նա ևս ունի իւր մահը: Երբ մարմինը մեռնում է՝ կորցնում է իւր զգացողութիւնն և քայքայոււմ է. իսկ երբ հոգին է մեռնում մեղքով՝ զրկոււմ է հոգեւոր լոյսից, խնդութիւնից և երջանկութիւնից, բայց չէ քայքայոււմ և չէ ոչնչանում, այլ մնում է յուսահատ խաւարի, տաղնասլի և տանջանքի մէջ: Պատուիրանագանցութեան մեղքով միայն մեր նախածնողները չըմեռան, այլ և բոլորս նոյն մեղքով վարակուած լինելով՝ մեռնում ենք Ադամի և Եւայի պէս: Մահկանացու նա-

խածնողներին, բնականաբար, յառաջացաւ մահկանացու սերունդ։ Այս մասին Ս. Գիրքն ասում է. „Զի որպէս ի միոջէ մարդոյ մեղք յաշխարհ մտին և ի մեղաց անտի մահ, և այնպէս յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ՝ որով ամենեքին մեղան“։ Հռովմ. Ե. 12։ Անշուշտ Ադամն ու Եւան նոյն պտղի ճաշակմամբ՝ ճաշակեցին հոգեւոր մահ ևս՝ Աստուծոյ անդարձ վճռին համեմատ։ Հոգեւոր մահու ճաշակմամբ՝ մեռաւ նոցա մէջ սկզբնական սրբութեան, մաքրութեան և ճշմարտասիրութեան ոգին, որի փոխարէն նոցա երկութեանը տիրեց մի այլ զգացմունք, այլ մտածմունք, այլ տեսակի դատողութիւն և այլ ոգի, որոնք նոցա առաջուայ յատկութիւններին բոլորովին հակառակն էին։ Աստուած չրկամեցաւ նոցա իսկոյն և եթ մամուսական մահով մեռցնել. բայց հրաման արձակեց մահկանացութեան՝ այս խօսքերով. „Հող էիր, և ի հող դարձցիս“։ Ծննդ. Գ. 19։ Աստուած չկամենալով մեղաւոր մարդոց թողնել դրախտի մէջ, որպէս զի Կենաց ծառի պտղից չուտեն ու նոյն մեղքի մէջ չապրեն յաւիտեան՝ հանեց նոցա այն տեղից։ Աստուած ասաց. „Արդ՝ գուցէ ձգիցէ զձեռն և առնուցու ի ծառոյն կենաց, ուտիցէ եւ կեցցէ յաւիտեան“։ Եւ եհան արձակեաց զնա Տէր Աստուած ի դրախտէ անտի փափկութեան՝ դորձել զերկիր՝ ուստի ասաւ. Ծննդ. Գ. 23։ Հանելով նախածրնողներին փափկութեան դրախտից և բնակեցնելով

նորա դիմացը՝ „Հրամայեաց Բրորէից... շուրջանակաւ պահել զճանապարհս ծառոյն կենաց“։ Ծննդ. Գ. 24։ Ուրեմն՝ մեղանչելուց յետոյ՝ այլ ևս չըկերան Կենաց ծառի պտուղն և մնացին մահկանացու։ Դրախտից դուրս հանուելուց յետոյ՝ Ադամն ու Եւան ունեցան երկու որդի՝ Կային և Հաբէլ, որոց առաջինն երկրագործ էր և երկրորդը խաշնարած։ Կայինը Հաբէլի ջեռմեռանդութեանը նախանձելով՝ սպանեց և տրտմութեան մէջ ձգեց ծնողներին։ Դորանից յետոյ՝ Ադամն ունեցաւ մի այլ որդի, որին անուանեց Սէթ։ Ուրեմն Ս. Գիրքը սովորեցնում է մեզ, թէ նախ՝ Ադամն ու Եւան կամ մարդս ստեղծուած էր լինել 1, ըստ մարմնոյ և 2, ըստ հոգւոյ անմահ՝ երկրորդ՝ պատուիրանադանցութեամբ մարմնով մահկանացու եղաւ, իսկ հոգին պահելով հանդերձ իւր անմահութիւնը՝ կորցրեց սակայն իւր սկզբնական բարի բարի յատկութիւնները և բովանդակ անմեղութիւնը ջնջուեցաւ և երրորդ՝ այնուհետեւ Ադամն „իւր կերպարանքն ու պատկերն“ ունեցող զաւակներ ունեցաւ. այսինքն թէ՛ իւր մարմնական եւ հոգեւոր յատկութիւններն ունեցող զաւակներ։ Զաւակները ծննդեամբ ժառանգեցին իրանց ծնողաց բոլոր բնական և հոգեւոր յատկութիւնները։ Այսպէս և մենք, որ նորա զաւակներն ենք՝ ունինք նորա մարմնի պէս մահկանացու մարմին, նորա հոգու պէս անմահ, բայց մեղսակիր հոգի, նորա մտքի պէս սահմանափակ միտք, նորա

կամքի պէս անհաստատ և դէպի չարը հակամէտ կամք և այլն. ըստ այսմ և Ս. Գրքն Ադամի որդոց՝ այսինքն բոլոր մարդոց համար ասում է, թէ «Միտք մարդոյ հաստատեալ են ի խնամն չարի ի մանկութենէ իւրմէ»։ Ծննդ. Ը. 21։ Հռովմ. Ը. 6. 7։

Որովհետեւ Աստուած մարդուն ստեղծել էր բուն յաւիտենական կեանքի և երջանկութեան համար, իսկ մարդս պատուիրանագանցութեան մահացու մեղքով զրկուեցաւ այդ բարիքը ժառանգելուց, և որովհետեւ ոչ ինքն Ադամ և ոչ մի արարած չէր կարող փրկել մարդուն այն մեղքից և վերստին ընդունակ դարձնել ժառանգելու յաւիտենական կեանքի բարիքը ուստի արդարադատ ու բարեբարն Աստուած՝ թէև դատապարտեց Ռդամի յանցանքը, բայց միևնոյն ժամանակ չըյապաղեց խոստանալ փրկութեան յոյսն նւս։ Այս յոյսն էր «կնոջ զաւակը», որ պիտի ջախջախէր օձի, այսինքն՝ մեղաց բուն պատճառի գլուխը։ Ուրիշ խօսքով՝ խոստացեալ զաւակն էր Յիսուս Քրիստոս, որ պիտի ջնջէր սատանայի իշխանութիւնն և մարդկանց ազատէր մեղքից, անէծքից և մահից։ Յիսուս Քրիստոս կոչուում է «կնոջ զաւակ», որովհետեւ ծնուեց Ս. կոյս Մարիամից Ս. Հոգու զօրութեամբ։ Այս պատճառով կոչուում է և կուսածին։ Փրկիչ ուղարկելու խոստումն շատ օգտակար եղաւ, որովհետեւ այն խոստման ժամանակից սկսած՝ մարդիկ կարող էին փրկաբար յուսով հաւատալ զաւրոյ փրկչին, որպէս մենք

հաւատում ենք հանդերձեալին։ Թէպէտև շատերը մոռացան այն խոստումն, բայց հաւատացողներ միշտ կային, թէև սակաւթիւ։

Աստուած իւր առաջին խոստումն շատ անգամ կրկնեց նահապետներին, օրինակ՝ Աբրահամին ասաց, «Օրհնեսցին ի զաւակի քում ամենայն ազգքք երկրի»։ Ծննդ. ԻԲ. 18։ Դաւթին ևս խոստացաւ նոյն բանը հետեւեալ խօսքով. «Հաւատարիմ լիցի անուն նորա և արքայութիւնն նորա առաջի իմ մինչև ցաւիտեան»։ Բ. թագ. Ի. 16։

«Մարմնացաւ» ասելով՝ հասկանում ենք, որ Աստուծոյ Որդին, կամ Բանն առաւ իւր վրայ մարդկային մարմին՝ առանց մեղաց։ Ըստ այսմ՝ թէ «և բանն մարմին եղև». Յովհ. Ա. 14, և թէ՝ «Զի զայն, որ ոչն գիտէր զմեղս, վասն մեր մեղս արար, զի մեք եղիցուք նովաւ արդարութիւն Աստուծոյ». Բ. Կորնթ. Ե. 21։

Հանգանակի մէջ «մարմնացաւ» խօսքին իսկոյն և եթ հետևում է «մարդացաւ» խօսքը, որպէս զի ոչ ոք չըկարծէ, թէ միմիայն զգեցաւ մարդկային մարմին և այլ ոչինչ, այլ հաւատանք, որ նա ըստացաւ մարդկային բոլոր յատկութիւններն ևս, թէ մարմինը, թէ հոգին, թէ միտքն և թէ բոլոր կիրքերը՝ բացի մեղքից՝ իրօք և կատարելապէս, և ոչ թէ կարծիքով, կամ երևոյթով։ Այս մասին Ս. Պօղոս առաքեալն ասում է. «Զի մի է Աստուած և մի միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան»։ Մարդն Յի-

սոս Բրիստոս: Ա. Տիմ. Բ. 5: Ապա ուրեմն՝ մի
և նոյն Բրիստոսի միակ անձի մէջ անբաժան և
անշփոթ ապէս միացած են երկու ընութիւնք՝ Աս-
տուածային և մարդկային, և ըստ այսմ երկու բնու-
թեանց՝ նաև երկու կամք և երկու ներգործու-
թիւնք, բայց միայն մի Անճն, որ է Անճն Աստ-
ուածամարդոյ: «Բրիստոս» անունը չէ նշանակում
միմիայն Աստուած, կամ միմիայն մարդ, այլ երկու-
սը միասին առած—Աստուած և մարդ: Այս պատ-
ճառով մեր եկեղեցական Հաւատամքը, դաւանում
է այսպէս. «Եղև Աստուածն կոտարեալ՝ մարդ կա-
տարեալ, Հոգւով, մտօք և մարմնով, մի անձն, մի
դէմ»: Փամազիւրք:

Մեր եկեղեցու ուղիղ դաւանութեան համեմատ՝
կարելի է ասել և՛ մի ընութիւն և՛ երկու ընու-
թիւն ունէր Բրիստոս: Երկու ընութիւն ասելով՝
խոստովանում ենք Նորա աստուածային և մարդ-
կային բնութիւնը. իսկ մի բնութիւն ասելով՝ խոս-
տովանում ենք երկու բնութեանց անբաժան և
անշփոթ միաւորութիւնը: Ինչպէս որ Աստուածու-
թիւնն ու մարդկութիւնը միաւորութեամբ եղաւ մի
աստուածային Անձն, մի Դէմ, մի Բրիստոս, այս-
պէս և Բանի ընութիւնն և մարդի ընութիւնը միա-
ւորելով՝ եղաւ մի ընութիւն՝ անբաժանելի եւ
անշփոթ: Նոյն միաւորութեան մէջ իւրաքանչիւր
բնութիւնը պահպանեց իւր իսկական յատկութիւնն
անկորուստ, անայլալելի և անփոփոխ:

Աստուածորդու մարդացման մասին Սուրբ Դու-
կասու աւետարանն այսպէս է պատմում՝ թէ, երբ
Աստուծոյ Հրեշտակն աւետեց Կոյս Մարիամին Յի-
սուսի յղացման տնօրէնութիւնը՝ Կոյսն ասաց. «Զի-
արդ լինիցի ինձ այդ, քանզի զայլ ոչ գիտեմ»: Սո-
րան Հրեշտակը պատասխանեց. «Հոգին սուրբ ե-
կեցցէ ի Բեզ. և զօրութիւն Բարձրելոյ՝ հովա-
նի լիցի ի վերայ Բո. քանզի և որ ծնանելոցն
է ի Քէն, Սուրբ է և Որդի Աստուծոյ Կոչեցի»:
Դուկ. Ա. 34. 35.

Մարիամ Սուրբ Կոյսն Աբրահամի և Դաւթի
ցեղիցն էր, որից ծնուելու էր Աստուծոյ խոստա-
ցած Փրկիչը: Նոյն ցեղիցն էր և արդար Յովսէփը,
որ նշանուած էր Մարիամի հետ, որպէս զի լինի
Կոյսի պահապանն և ոչ այլք, կամ ամուսինը, ո-
րովհետև Մարիամը նուիրել էր իւր անձն Աստու-
ծուն և ուխտել էր միշտ Կոյս մնալ: Այս ճշմար-
տութիւնը յայտնի է Յովսէփին եղած Տեսիլքից:
Յովսէփն արդար լինելով՝ երբ նկատեց Մարիամի
յղութիւնը՝ յուզուեցաւ և խորհեցաւ լռելեայն
արձակել զնա: Եւ մինչդեռ նա զայս ածէր զմտաւ՝
ահա Հրեշտակ Տեառն ի տեսեան երևեցաւ նմա՝
և ասէ. Յովսէփ, որդի Դաւթի, մի երկնչիւր առ-
նուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո, քանզի որ ի նմայն
ծնեալ է, ի Հոգւոյն Սրբոյ է: Մատթ. Ա. 18—20:
«Եւ զարթուցեալ Յովսէփ ի քնոյ անտի՝ արար որ-
պէս հրամայեաց նմա Հրեշտակ Տեառն. եւ էառ

յինքն զկինն իւր: Եւ ոչ գիտէր զնա. մինչև ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ և կոչեաց զանունն նորա Յիսուս: Մատթ. Ա. 24, 25: Հայաստանեայց եկեղեցին ուղղափառապէս դաւանում է Կոյս Մարիամին Աստուածածին և միշտ Կոյս: Այս գաւառութիւնը հիմնուած է Եսայի մարգարէի հետեւեալ խօսքի վրայ՝ թէ. «Ահա Կոյս յղացի և ծնցի որդի և կոչեսցեն զանունն նորա Էմմանուէլ»: Եսայ. Ի. 14: Էմմանուէլ՝ նշանակում է Աստուած մեզ հետ: Նաև Յովհաննէս Մկրտչի մայրը՝ Ս. Եղիսաբեթ սուրբ Հոգւով լցուած՝ անուանեց Կոյս Մարիամին «Մայր Տեառն»՝ ասելով բարձրաձայն. «Եւ ուստի է ինձ այս, զի եկեսցէ մայր Տեառն իմոյ առ իս»: Դուկ. Ա. 43: Մայր Տեառն, կամ մայր Աստուծոյ և կամ Աստուածածին՝ համանիշ բառեր են: Ինչ մտքով պէտք է Կոյս Մարիամին անուանել Աստուածածին: Թէև Յիսուս Քրիստոս ծնուեցաւ նորանից ոչ ըստ Աստուածութեանն, որ լաւիտենից էր, այլ միայն ըստ մարդկութեան՝ սակայն արժանի է կոչուիլ Աստուածածին նորա համար, որ նորանից ծնուածն է մշմարիտ Աստուած, որին երկրպագում են երկնաւորներն և երկրաւորները: Այս մտքով և եկեղեցին պատուում է նորան և համարում Քերովքեից և Սերովքեից բարձր: Այս մեծ պատուի համար է, որ եկեղեցին նորան բոլոր

սուրբերից նախակարգելով՝ ասում է. «Բարեխօսունիմք սուրբ զՄարիամ՝ զԱստուածածինն, զփառաւորեալ և օրհնեալ միշտ սուրբ Կոյսն, սուրբ զՅովհաննէս Մկրտչն, սուրբ զՍտեփանոս նախավկայն, սուրբ զառաքեալսն և զմարգարէսն, զարի և զյաղթող սուրբ զվկայն և զմեծ խոստովանողն Քրիստոսի՝ զհայրապետն մեր՝ զսուրբն Քրիզոստոս՝ Լուսաւորիչն Հայաստանեայց աշխարհի»: Սուրբ Աստուած՝ երգին կցում ենք նաև՝ աւանդութեամբ Թովմայ առաքեալին՝ վերագրած հրաշալի մաղթանքս. «Փառաւորեալ և օրհնեալ միշտ սուրբ Կոյս Աստուածածին Մարիամն՝ մայր Զրիստոսի, մատո՛ զաղաչանս մեր՝ Բրդույ Զո՛ւ և Աստուծոյ մերոյ»: Աստուածային նախատեսութիւնը բազմաթիւ նախագուշակութիւններով հետզհետէ նախապատրաստեց մարդկանց ընդունել զաւոց Փրկչին՝ նախապէս իւր մարգարէների ձեռքով որոշելով նորա երկրաւոր կենաց հանգամանքներն ու պարագաները: Օրինակ՝ Եսայի մարգարէն նախաձայնեց, թէ՛ Կոյսից պիտի ծնուի Փրկիչը: Եսայ. Ի. 14: Միքիա մարգարէն գուշակեց, թէ՛ Փրկիչը ծնուելու է Բեթղեհէմում: Այս գուշակութիւնը հասկացել էին հրէաները յառաջ քան Քրիստոսի ծնունդը: Մատթ. Բ. 5, 6: Մատթիա մարգարէն՝ Երուսաղէմի երկրորդ Տաճարը շինելուց յետոյ՝ մարգարէա ցաւ, թէ՛ Փրկչի

գալլ մօտ է, և թէ կրգայ այս Տաճարը, թէ նորան նախընթաց կը լինի մէկը՝ Նղիայի նման, որով պարզ ցոյց տրուեցաւ Յովհաննէս Մկրտչի նախընթացութիւնը: Մաղաք. Գ. 1. Գ. 5:

Զաքարիա մարգարէն գուշակեց Փրկչի հանդիսաւոր մուտն Նրուսաղէմ: Զաքարիա. Թ. 9:

Նսալի մարգարէն զարմանալի պարզութեամբ կանխաբանեց Փրկչի չարչարանքը: ԾԳ:

Դաւիթ մարգարէն պատկերադրեց Փրկչի չարչարանքը խաչի վրայ՝ անսլիտի ճշտութեամբ, որ ասես, թէ նա այն գրեց՝ նոյն իսկ խաչի մօտ: Սաղմ. ԻԲ:

Դանիէլ մարգարէն եօթանասուն եօթներորդներով՝ 490 տարի յառաջ գուշակեց Փրկչի յայտնութիւնը, կամ երևումն, Նորա մահը խաչի վրայ, սորան հետևող տաճարի և Նրուսաղէմի քայքայումն և Հին ուխտի զոհերի դադարումը: Գանիէլ. Թ:

Աշխարհ եկած Յիսուս մանկան ճանաչեցին շատերն այլ և այլ սքանչելիքներով և նշաններով: Օրինակ՝ արևելեան մոգերը, կամ իմաստունները ճանաչեցին Նորան մի աստղի միջոցով, որ երևեցաւ Նորա ծննդից առաջ արևելեան կողմից: Բեթղէհէմի հովիւները ճանաչեցին Նորան հրեշտակների այս խօսքով՝ թէ «Ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ, որ է օծեալ տէր, ի քաղաքի Դաւիթ: Առկ. Բ. 11: Սիմէօն ծերունին և Աննա մարգարէուհին ճանաչեցին Նորան Սուրբ Հոգու մի առանձին ազդմամբ: Երբ մանուկ Յիսուսը դարձաւ քառասնորեայ, տար-

ուեցաւ տաճարը: Այս ժամանակ Սիմէօն Նորան իւր գիրկն առաւ, օրհնաբանեց Աստծուն և ասաց. «Արդ արձակես զճառայս Բո, Տէր, ըստ բանի քում ի խաղաղութիւն, զի տեսին աչք իմ զիրկութիւն Բո, զոր պատրաստեցեր առաջի ամենայն ժողովրդոց. լոյս ի յայտնութիւն հեթանոսաց, և փառս ժողովրդեան քում Իսրայէլի: Առկ. Բ. 29—33:

Ծերունին Սիմէօն այդ սքանչելի գոհաբանականն Աստծուն մատուցանելուց յետոյ՝ դարձաւ զէպի Կոյսն և ասաց մանկան համար. «Ահա աս կայ ի գլխումն և ի կանգնումն բազմաց ի մէջ Իսրայէլի, և ի նշան հակառակութեան: Եւ ընդ Բո իսկ անձն անցցէ սուր, զի յայտնեսցին ի բազում սրտից խորհուրդք»: Առկ. Բ. 34—36:

Յովհաննէս Մկրտիչը ճանաչեց Նորան Յորդանան գետի մէջ մկրտելիս՝ մի զարմանալի յայտնութեամբ, այն է՝ Սուրբ Հոգու աղանակերպ իշմամբ Փրկչի վերայ և Հօր ձայնովն երկնքից՝ թէ «Իա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»: Մատթ. Գ. 17: Այսպիսի մի ձայն Նորա մասին լսելի եղաւ նաեւ Պետրոսին, Յակովբոսին և Յովհաննէսին, երբ այս առաքեալները Թափոր լերան վերայ ներկայ էին Փրկչի հրաշալի պայծառակերպութեանը: «Իա է որդին իմ սիրելի, զմա լուսարուք, Մարկ. Թ. 6:

Բացի սոցանից՝ շատ շատերը ճանաչեցին Նորան՝ Նորա վարդապետութեան գերազանցութեամբ,

մանաւանդ՝ գործած հրաշքներով և նշաններով։
 Հրաշագործութեամբ Յիսուս բժշկեց անբու-
 ժեղի հիւանդութիւններով բռնուած մարդոց և այ-
 սահարներին։ Նա բժշկում էր խօսքով միայն, կամ
 ձեռքի շօշափմամբ, և մինչև անգամ՝ երբ նորա
 դիպչում էին Նորա հանդերձի ծայրերին՝ բժշկում
 էին։ Մի անգամ հինգ և մի այլ անգամ չորս հա-
 ցով յադեցրեց անապատում մի քանի հազար մար-
 դոց։ Զրերի վերայ ման եկաւ, իբրև ցամաքի վե-
 րայ և լոկ խօսքով դադարեցրեց մըրիկը։ Յարոյց
 մեռեալներ՝ օրինակ՝ Նալինի ալրի կնոջ որդուն,
 Յալրոսի աղջկանն և Ղազարոսին՝ մեռնելուց չորս
 օր յետոյ։

Որովհետև Աստուածորդին մեր փրկութեան
 համար ծնուեցաւ՝ ուստի պէտք է իմանալ, թէ Նա
 ինչպէս փրկեց մեզ։— Նա մեզ փրկեց իւր վարդա-
 պետութեամբը, կեանքովը, մահովն եւ յարու-
 թեամբը։ Քրիստոսի վարդապետութիւնն Աստուծոյ
 թագաւորութեան Աւետարանն էր, որ է ուսումն
 յաւիտեանական երջանկութեան, որ և այժմ քարոզ-
 ւում է Քրիստոսի եկեղեցու մէջ ամեն տեղ։ Մարկ.
 Ա. 14—15։ Քրիստոսի վարդապետութիւնը մեզ
 համար դառնում է փրկարար՝ երբ ընդունում ենք
 Նորան ճշմարիտ հոգւով և մեր կեանքը վարում ենք
 Նորա համեմատ. այլապէս՝ նա փրկարար չէ լինում։
 Քրիստոսի ճշմարիտ խօսքը դառնում է հա-
 ւատացեալ քրիստոնէի մէջ սուրբ և անմահ կեան-

քի սերմն, որ փրկարար և կենդանարար զօրու-
 թիւն ունի։ Եւ Պետրոս առաքեալի խօսքով՝ ճշմա-
 րիտ քրիստոնեաներն են՝ „Ծնեալք վերստին ոչ յա-
 պականութեան սերմանէն, այլ յանապականացուէն՝
 կենդանի և մշտնջենական բանին Աստուծոյ“։ Ա.
 Պետր. Ա. 23։ Իսկ Յիսուս Քրիստոսի կեանքը մեզ
 համար կը լինի փրկարար՝ երբ Նորան նմանող լի-
 նէինք, որպէս ինքն է ասում. „եթէ ոք զիս պաշ-
 տեցէ, զկնի իմ եկեցցէ. և ուր եսն եմ՝ անդ և
 պաշտօնեայն իմ եղիցի“։ Յովհ. ԺԲ. 26։

Դ. ՅՕԴՈՒԱԾ։

Ինչու պէտք է Յիսուս Քրիստոս խաչուէր,
 քանի որ Նորա վարդապետութիւնն ու գործերը
 պատուի եւ մեծարանքի զգացումն պէտք է յա-
 րուցանէին ամենի մէջ դէպի նա։— Թէև այսպէս
 պիտի լինէր՝ բայց Հրէից ծերերն ու դպիրները սաս-
 տիկ ատում էին Նորան, որովհետև Նա յանդիմա-
 նում էր նոցա ստութիւնն ու անօրէն կենցաղա-
 վարութիւնը։ Այն կեղծ օրինականները նախանձում
 էին Նորան, որովհետև ժողովուրդը Նորան աւելի
 էր մեծարում և պատւում՝ Նորա հրաշագործու-
 թիւնների ու վարդապետութեան համար, քան թէ
 իրանց. այս իսկ պատճառով Նորան զրպարտեցին և

մահի դատապարտեցին: Նոքա անմեղին մատնեցին հեթանոս դատաւորի—Պոնտացի Պիղատոսի ձեռքը, որ կարգուած էր Հռովմայեցւոյ կողմից կուսակալ Յուդայի երկրին: Այստեղ կատարուեցաւ Յակովբի մարգարէական գուշակութիւնը, թէ. «Մի պակասացի իշխան ի Յուդայ և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ նա, որոյ իւրն է հանդերձեալքն. և նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց: Ծննդ. ԽԹ. 10:

Հանգանակի այս խօսքերը «չարչարեալ» խաչեալ՝ «թաղեալ» դրուած են ցոյց տալու համար, թէ ինչպէս որ մարգարէները նախաճառել էին այդ մասին՝ լրիւ կատարուեցան: Տես Առկ. ԻԿ. 25, 26: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 3. 4: Այլ և սոյն դաւանութեամբ եկեղեցին հերքում է այն ամեն աղանդաւորների սուտ վարդապետութիւնը, որոնք կարծում էին, թէ Յիսուսի մարմինը, չարչարանքն և մահը միայն առ աչօք՝ երևութական էին, և ոչ իսկական, ասլա թէ ոչ, ասում էին՝ նա չէր կարող յարութիւն առնել և համբառնալ: Ս. Գրքից յայտնի է սակայն, որ Նորան խաչող Հրէից ծերերն ու քահանայապետները պահապաններ անգամ դրին Նորա գերեզմանի մօտ և այն կնքեցին իրանց կնիքներովը:

Իսկ թնչպէս կարողացան չարչարել և մեռցնել Յիսուսին, քանի որ նա Աստուած էր:—Նա չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ ու մեռաւ ոչ թէ իւր Աստուածութեամբը, որ անչարչարելի է և անմահ, այլ իւր մարդկութեամբը: Եւ չարչարուեցաւ ու

մեռաւ ոչ այն պատճառով՝ որ չէր կարող ազատուիլ դոցանից, եթի կամենար՝ այլ այն պատճառով միայն՝ որ ինքն էր այդ կամենում, ինքն էր այդպէս տնօրինել ի յաւիտենից. ինքն էր այդ ամենը մարգարէների ձեռքով առաջուց յայտնել մարդկութեան և ահա ինքն է ասում, թէ «Ես դնեմ զանձն իմ, զի միւս անգամ առից զնա: Ոչ ոք հանէ զնա լինէն, այլ ես դնեմ զնա անձամբ իմով. իշխանութիւն ունիմ՝ դնել զնա, և իշխանութիւն ունիմ՝ միւս անգամ առնուլ զնա: Յովհ. Ժ. 17—18:

Հրէայք այս խօսքերն ի դերև հանելու մրտքով, նախ՝ Յիսուսի մահն ստուգեցին ամենայն ճշտութեամբ, և ասլա թաղեցին: Մարկոս, ԺԵ. 44: Յովհաննէս, ԺԹ. 33:

Յիսուս իւր մահով մեզ ազատեց, փրկեց մեղքերից, անէծքից և հոգեւոր մահից:

Մեղքերից ազատելու մասին Ս. Գրքն ասում է. «Որով (Յիսուսով) ունիմք զփրկութիւն ի ձեռն արեան Նորա, զթողութիւն մեղաց ըստ մեծութեան շնորհաց իւրոց»: Եփես. Ա. 7:

Անէծքից ազատելու մասին ասում է. «Քրիստոս զնեաց զմեզ յանիծից օրինացն, եղեալ վասըն մեր անէծք»: Գաղատ. Գ. 13:

Մահից ազատելու մասին. «Արդ՝ որովհետև մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ մերձաւորութեամբ կցորդ եղև նոցունց, զի մահուն իւրով խափանեցցէ զայն, որ զիշխա-

նութիւն մահու ունէր՝ այսինքն է՝ զսատանայ, և
ապրեցուցէ զայնոսիկ, որ մահուն երկիւղիւ հա-
նապագ կէին՝ վտարանդեալք ի ծառայութիւնս։
Եբր. Բ. 14—15։
Այժմ տեսնենք, թէ Յիսուս իւր մահով ինչ-
պէս է մեզ ազատում մեղքերից, անէծքից և մա-
հից։—Որպէս զի այս դադանիքին, կամ խորհրդին
պատշաճաւոր կերպով կարողանանք հաւատալ Աս-
տուծոյ խօսքը մեզ խելամուտ է անում անչափ,
որչափ որ խելամուտ կարող ենք՝ համեմատելով Յի-
սուսին Ադամի հետ։ Բնականաբար՝ Ադամն է սկիզբն
և գլուխ համայն մարդկութեան, որ նորանից ծա-
ղելով, ժառանգեց նորա բոլոր էութիւնը։ Իսկ Յի-
սուս Բրիստոս, որի մէջ Աստուածութիւնը միացաւ
մարդկութեան հետ՝ եղաւ նոր և ամենագոր գլուխ
և սկիզբն մարդկութեան, որին միացնում է իւր
հետ կենդանի հաւատի միջոցով։ Ուստի ինչպէս որ
յանձն Ադամայ եղանք մեղսակիր, արժանացանք
անէծքի և մահի՝ նոյնպէս և յանձն Յիսուս Բրիս-
տոսի ազատուում ենք մեղքից, անէծքից եւ մահից։
Նորա կամաւոր չարչարանքն ու մահը մեզ համար
անփոխարինելի լինելով՝ իբրեւ Անմեղի և Աստուա-
ծամարդի մահ՝ միևնոյն ժամանակ արժանաւոր և
վայելուչ հատուցումն է աստուածային արդարու-
թեան, որ մեզ մահի դատապարտեց մեղքի պատ-
ճառով։ Նա իւր գթութեամբն ու ողորմութեամբը՝
իւր չարչարանքովն ու մահովը գնեց մեզ մահի դա-

տապարտութիւնից, շնորհեց մեղաւորներէ մեզ-
քերին թողութիւն և շնորհաց միջոցներ՝ մեղքե-
րին և մահին յաղթելու համար։ Այս բոլորը հա-
տատուած է Աստուծոյ խօսքովը, թէ՛ «գոհակալ
(պարտէ) զՀօրէ... որ փրկեացն զմեզ յիշխանութենէ
կաւարի, և փոխեաց զմեզ յարքայութիւն Որդւոյն
իւրոյ սիրելւոյ... Եւ նովաւ (հաճեցաւ) հաշտեցու-
ցանել զամենայն ի նոյն արար իսառաղութիւն
արեամբ իսաշին իւրոյ, որ ինչ յերկրի և որ ինչ
յերկինս։ Եւ զձեզ... հաշտեցուց... ի ձեռն մահ-
ուան իւրոյ՝ յանդիման կացուցանել զձեզ աւերս
և անբիծս և անարատս առաջի Նորա (Հօր), եթէ
կայցէք ի հաւատսն արմատացեալք և հաստա-
տեալք և անշարժք ի յուսոյ Աւետարանին... Զիտր-
նուրդն որ ծածկեալ էր ի յաւիտեանցն և յազգաց,
որ այժմ յաշտեցաւ սրբոց իւրոց, որոց կամեցաւ
Աստուած ցուցանել թէ զինչ է մեծութիւն փա-
ռաց խորհրդոյն նորա ի հեթանոսս, որ է Բրիս-
տոս ի ձեզ՝ Յոյսն վառաց» Կող. Ա. Գլ. 2։
«Եւ զձեզ, որ երբեմն մոռեալն էիք ի
մեղս... կենդանացոյց յանձն իւրում, շնորհեաց
մեզ զամենայն յանցանս մեր և ջնջեաց զձեռ-
գիր մերոյ հակառակութեանն հրամանօքն իւրովք։
Որ կայր մեզ հակառակ՝ երարձ զայն ի միջոյ՝ և
քնեռեաց քնդ իսաշափալտին։ Մերկեաց զիշխա-
նութիւնս և զպետութիւնս. յայտ յանդիման խա-
տառակեաց նշանակեալ զնոսս յանձն իւրում՝ ի

յարութեան իւրում: Կողոս. Բ. 13—16:

Արդեօք ամեն մարդի համար էր Քրիստոսի չարչարանքն և մահը, թէ մի որոշ դասակարգի, կամ ազգի համար: Այս մասին Ս. Գիրքն ուսուցանում է, թէ ամենի համար նա զոհեց իրան և ամենին պարգևեց շնորհ և փրկութիւն, բայց այս շնորհից և փրկութիւնից նորա են միայն օգտուում, որոնք յօժարակամ մասնակցում են նորա չարչարանքներին՝ «կերպնարանակից լինելով նորա մահին»: Փիլ. Գ. 10:

Ինչպէս կարող ենք մասնակից լինել նորա չարչարանքներին և մահին, եթէ ոչ կենդանի հաւատով և Ս. խորհուրդների միջոցով, որոց մէջ ծածկուած ու կնքուած է Յիսուս Քրիստոսի փրկար չարչարանքների և մահի զօրութիւնը, և վերջապէս մեր մարմնի կամքը դնելով նորա կամքի կառավարութեան տակ: Այս մասին ասում է Ս. Պօղոս առաքեալը. «Զի ես օրինօք օրինացն մեռայ, զի Աստուծոյ կեցից և ընդ Քրիստոսի ի խաչ ելից... ալ որ այժմս կեամ մարմնով՝ Հաւատովք Որդւոյն Աստուծոյ կեամ»: Գաղատ. Բ. 19, 20: «Եթէ ոչ գիտէք, զի որ միանգամ մկրտեցաք ի Քրիստոս Յիսուս՝ ի մահ անդր նորա մկրտեցաք»: Հռոմ. Զ. 3: «Իսկ որ քրիստոսեանքն են, զմարմինս իւրեանց ի խաչ հանեն՝ կարեօքն և ցանկութեամբք հանգերձ»: Գաղատ. Ե. 24:

Ինչ է նշանակում «մարմինը խաչել կարեօք»

եւ ցանկութեամբք: Այդ կարելի է անել ժողովալ լինելով կրքերի և ցանկութիւնների մէջ: Օրինակ՝ երբ բարկութիւնը դրդում է մեզ մեր թշնամուն չարաբանել և նորա չարութիւն անել՝ պէտք է ամենայն ճիգն գործ դնել այս զգացմունքը զսպելու: Ինչպէս Յիսուս Քրիստոս խաչի վրայից օրհնում էր իւր թշնամիներին՝ մենք ևս պէտք է մեր թըշնամիներին օրհնենք և ներենք. ահա սորանով կարող ենք խաչել մեր բարկութեան կիրքը, և այլն այսպէս:

Ե. ԅՕԴՈՂԱԾ.

Յիսուս Քրիստոս իւր յարութեամբը տուաւ մեզ ամենամեծ ապացոյց, թէ իւր չարչարանքն ու մահը փրկարար են մարդկանցս համար, և սորանով հաստատուն հիմք դրաւ մեր երանական յարութեան: «Այլ արդ՝ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, առաջին պտուղն ննջեցելոց: Քանզի մարդով եղև մահ, և մարդով յարութիւն մնուելոց: Որպէս Ադամուն ամենեքին մեռանին՝ նոյնպէս և Բրիստոսիւ ամենեքին կենդանացին, իւրաքանչիւր յիւրում կարգի, նախ՝ Քրիստոս (յարեաւ), և ապա Քրիստոսեանք (յարիցեն) ի գալստեան նորա»: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 20—24:

Երեքօրեայ թաղման միջոցին, քրիստոնէական

եկեղեցու դաւանութեան համաձայն՝ Յիսուս հոգւովն իջաւ ղ ժողովրդ, քարոզեց հոգիներին, աւերեց դժոխքն և ազատեց փրկութեան սպասող հոգիները:

Բայց ինչէ՞ դժոխքը:—Այդ նշանակում է մի խաւար տեղ, կայսրն, կամ հոգւոր ժթնամբ խաւար, ուր համաձայն եկեղեցու դաւանութեան և Ս. Հայրերի բացատրութեան՝ մեղաւորների հոգիները զրկուած են Աստուծոյ տեսութիւնից և սորա հետ միացած երանութիւնից: Նոյն իսկ պատուիրանսդանց հրեշտակները դատապարտուած են մնալ այդ խաւարի մէջ մինչև դատաստանի օրը: Եւ զհրեշտակս, որ ոչ պահեցին զիւրեանց իշխանութիւնն, այլ թողին զիւրեանց բնակութիւնն, ի դատաստանս մեծի աւուրն՝ մշտնջենաւոր կապանօք պահեաց ի խաւարի: Յուդ. Ա. 6:

„Թէպէտև մեռաւ (Քրիստոս) մարմնով, այլ կենդանի է հոգւով, որով և ոգւոցն, որ էին ի քանտին, երթեալ քարոզեաց: Ս. Պետր. Գ. 18—19:

„Յերրորդ աւուր յարուցեալ“ է ասում Հանգանակը՝ հիմնուելով Ս. Գրքի փաստերի վերայ: Այդ մասին խօսում են Հին և Նոր կտակարանները: Դաւիթ մարգարէն ի դէմս Յիսուսի ասաց. „Աստուած փրկեսցէ զանձն իմ ի ձեռաց դժոխոց, յորժամ ընդունին զիս“: Սաղմ. ԽԼ. 16:

„Որչափ ցուցեր ինձ նեղութիւն բազում և չարչարանս, դարձար մխիթարեցեր զիս, և ի խորոց անդնդոց երկրէ հաներ զիս“: Սաղմ. Հ. 20: Եւ

յատկապէս երրորդ օրն Աստուած պիտի յարուցանէր նորան, ինչպէս գուշակում է Ովսէ մարգարէն. „Ողջացուցէ զմեզ յետ երկուց աւուրց, և յաւուրն երրորդի յարեցուք և կեցցուք առաջի նորա, և ծանիցուք և զհետ երթիցուք ճանաչել զՏէր“: 2. 2: Այս մարգարէութիւնը թէև յոգնակի առաջին դէմքով է խօսում, բայց վերաբերում է նախ՝ Փրկչի յարութեան, որով և մենք ստացանք յոյս յարութեան և ճանաչեցինք մեր վախճանը: „Քրիստոս... յարեալ յաւուրն երրորդի քստ գրոց“: Ս. Կորնթ. ԺԵ. 4. Ինքն Յիսուս Քրիստոս իւր թաղման և յարութեան օրինակ տուաւ Յօնան մարգարէի մնալը Կետի փորում՝ երեք տիւ և երեք գէշեր:—Տես և Գործոց Բ. 27:

Ինչպէս իմացեցաւ Յիսուսի յարութիւնը:—Մտաթէոս աւետարանիչն ասում է. Շաբաթ երեկոյին, կամ կիրակնամտին՝ Մարիամ մագթաղենացին և միւս Մարիամն եկան գերեզմանը տեսնելու: Մինչև նոցա գալը՝ մեծ շարժում եղաւ, որովհետև Տիրոջ հրեշտակն երկնքից իջնելով՝ մօտեցաւ և յետ զլորեց գերեզմանի կափարիչը կամ վէմը, որով ծածկուած էր գերեզմանի դուռն, և նստաւ նորա վերայ. „Եւ էր տեսիլ նորա իբրև զփալկին և հանդերձ նորա սպիտակ իբրև զձիւն: Եւ յահէ անտի նորա խոռովեցան պահապանքն և եղեն իբրև զմեռեալ“: Մատթ, ԽԸ. 3—4: Կանայք հասան գերեզմանն և տեսնելով հրեշտակին՝ վախեցան. բայց հրեշտակն

անոց նոցա. „Մի երկնչիք դուք, գիտեմ զի զՅիսուս զխաչելեալն խնդրէք, չէ աստ, քանզի յարեալ որպէս ասացն. եկալք տեսէք գտողին, ուր կայր“։ Մատթ. ԻԲ. 5—6։ Նոյն հրեշտակը միևնոյն ժամանակ պատուիրեց կանանց, որ շուտով գնան պատմեն աշակերտներին և ասեն, թէ „լարեալ. և ահա լառաջանալ քան զձեզ ի Գալիլիա՝ անդ տեսանիցէք զնա“.—7։ Ապա կանալք շտապով ելան գերեզմանից և ահով ու շատ խնդութեամբ վազեցին աշակերտներին պատմելու։ Յիսուս պատահեց նոցա և ասաց. „Ո՞ղջ էք“։ „Նոքա մատուցեալ կալան զոտս նորա և երկրպագին նմա“։ Այն ժամանակ Յիսուս ասաց նոցա. „Մի երկնչիք. երթալք, ասացէք եղբարցն իմոց՝ զի երթիցեն ի Գալիլիա և անդ տեսցեն զիս“։ Եւ երբ նոքա գնացին, պահապան զօրականներից ոմանք մտան քաղաքը՝ „և պատմեցին քահանայապետիցն զամենայն որ ինչ եղևն“։ (Անդ. 8—12)։

Այս աւետարանական փաստերի հիմամբ է, որ մեր եկեղեցին „Քրիստոս Յարեալն“ ասում է շաբաթ երեկոյ կամ կիրակնամուտներին, իսկ միևնեկեղեցիները՝ դէպի լոյս կիւրակէ՝ կէս գիշերն անցած։

Յարութեան օրն և յետոյ ևս շատերին երևեցաւ Յիսուս ինչպէս՝ Պետրոսին, Նեմառուս գնացող երկու աշակերտներին և վերջապէս բոլոր առաքեալներին մի տան մէջ, որի դռները փակած էին։ Այնուհետեւ քառասուն օրուայ ընթացքում շատ ան-

գամ երևեցաւ նոցա. և „ասպա երևեցաւ աւելի ևս քան զհինգ հարիւր եղբարց միանգամայն“։ Ա. Կորնթ. ԺԵ. 6։ Քառասուն օրուայ ընթացքում Յիսուս շատ անգամ երևելով իւր աշակերտներին՝ ուսուցանում էր նոցա իւր արքայութեան խորհուրդները։ Գործ. Ա. 3։

2. ՅՕԴՈՒԱԾ

„Համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ չոր“։ Այս մասին Ս. Գիրքն այսպէս է պատմում։ „Որ էջն, նոյն է՝ և որ ելն ի վերոյ քան զամենայն յերկինս, զի լցցէ զամենայն“։ Եփես. Գ. 10։ „Այսպիսի ունիմք քահանայապետ՝ որ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանն աթոռոյն յերկինս“։ Եբր. Ը. 1։

Յիսուս Քրիստոս համբարձաւ յերկինս ոչ միայն ըստ Աստուածութեանն, որով ընդ միշտ էր այնտեղ, այլ մարդկութեամբ ևս նոյն մարմնով։ — „Նստաւ ընդ աջմէ չոր“ խօսքը նիւթապէս չբացէք է հասկանալ, այլ հոգեւորապէս. որովհետեւ Աստուած ամենուրեք լինելով՝ չունի աջ ու ձախ կողմեր։ Այդ դարձուածով հասկանում է Ս. Գիրքն ոչ այլ ինչ, այլ թէ Յիսուս Քրիստոսն է համազօր, համապատիւ և համափառ Հայր Աստուծոյ։ — „Այս Յիսուս որ վերացուն ի ձէնջ յերկինս, սոյնպէս եկեացէ, զոր օրինակ տեսէք զնա երթեալ յերկինս“։ Տես. Գործ. Ա. 11։

Եւ ՅՕԴՈՒԱԾ. Եւ յարուծիւն զատաստանաց: Եւ զայն զմարմնովն զաւրել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեան ոչ գոյ վախճան: Երկրորդ գալստեան մասին Ս. Գիրքը հետեւեալն է պատմում, թէ Երբ Յիսուս Զիթենեաց լեռան վերայ իւր վերջին պատուէրները տուաւ տաւրն և մէկ աշակերտներին և ասաց, որ սուրբ Հոգին պիտի ստանան և լինին իրան վկայ մինչև „ի ծագս սշխարհի“ վերացաւ և ամպն կալաւ զնա յաչաց նոցա: „Եւ մինչդեռ պնդեցեալ էին ընդ երկինս երթալոյ նորա“ երևում են նոցա երկու սպիտակագգեստ մարդիկ (հրեշտակներ) և ասում են. „Սրբ Դաւիթացիք, զի կայք հայեցեալ ընդ երկինս. այս Յիսուս, որ վերացաւ ի ձէնջ լեռկինս՝ սոյն պէս եկեացէ՝ զոր օրինակ տեսէք զնա երթեալ լեռկինս: Գործ. Ա. 1—12: Ուրեմն հրեշտակների ասածին պէս՝ Յիսուս գալու է նոյն մարմնովն, որով և վերացաւ: Գալու է նոյն մարմնովն և իւր հօր փառքովը՝ դատելու կենդանիներին և մեռեալներին: Եւ իշխանութիւն ետ նմա դատաստան առնել և զի Որդի մարդոյ է՝ ընդ այն զի զարմանայք:—Զի եկեացէ ժամանակ, յորում ամենեքին՝ որք ի գերեզմանս կայցեն, լուիցեն ձայնի նորա և եկեացեն արտաքս. որոց բարիս գործեալ իցէ՝ ի յարուծիւն կենաց. և որոց

զչար արարեալ իցէ՝ ի յարուծիւն դատաստանաց: Յովհ. Ե. 28 և 29: Այս դատաստանը պէտք է լինի միանգամայն արդար, որպէս ինքն է ասում, թէ «Ոչ կարեմ էս յանձնէ առնել և ոչինչ, այլ որպէս լսեմ՝ դատեմ. և դատաստանն իմ արդար է: 30: Յիսուսի երկրորդ գալուստը միանգամայն տարբեր է լինելու իւր առաջին գալստից: Առաջ նա եկաւ խոնարհ վիճակով, ծառայի կեբալարանքով, որպէս զի մեզ համար չարչարանք և անարգանք կրէ. իսկ երկրորդ անգամ գալու է մեզ դատելու, և գալու է իւր փառքերով և բոլոր Ս. հրեշտակներն իւր հետ: Մատթ. ԻԵ. 31: Եւ առանց բացառութեան դատելու է ամեն մարդի, թէ հաւատացեալներին և թէ անհաւատներին, թէ յաղքատին, թէ արքային, թէ մեծին և թէ փոքրին: Տէրն մեր պիտի դատէ իւրաքանչիւրին արդար դատաստանով և հատուցանէ ամեն մէկին իւր հաւատի, զործերի և խորհուրդների համեմատ. «Եւ երթիցեն նոքա (մեղաւորք) ի տանջանսն յաւիտենականս, և արդարքն՝ ի կեանսն յաւիտենականս: Մատթ. ԻԵ. 46: Այսպէս «ամենայն ծառ (մարդ) որ ոչ առնէ պտուղ բարի՝ հատանի և ի հօւր արկանի» Մատթ. Է. 19: «Բայց ասեմ ձեզ, թէ ընդ ամենայն դատարկ բանի, զոր խօսիցին մարդիկ՝ տացեն համար յաւուրն դատաստանի» Մատթ. ԺԲ. 36: Վերջին դատաստանի ժամն ու ժամանակը չը յայտնեց մեզ Յիսուս, որպէս զի ամեն ժամանակ

պատրաստ լինինք համար տալու: Ո՞րն է Յիսուսի թագաւորութիւնը, որ վախճան չէ ունենալու: Նախ՝ նորա թագաւորութիւնն է բոլոր տիեզերքը, երկրորդ՝ բոլոր մարդիկ երկրիս վրայ, որ հաւատում են նորան, և երրորդ՝ յաւիտենական լիառաց թագաւորութիւնը: Այս վերջինի համար է ասած. «Որոյ թագաւորութեանն ոչ գոչ վախճան»: Տիեզերքի վրայ ունեցած թագաւորութիւնը կոչւում է քնութեան թագաւորութիւն, երկրորդը՝ շնորհաց թագաւորութիւն, իսկ երրորդը կոչւում է լիառաց թագաւորութիւն, որ վախճան կամ վերջ ունենալու չէ, և հանգանակն այն թագաւորութեան վրայ է խօսում:

Ը. ՅՕԴՈՒՍԺ

Աւթերորդ յօդուածը խօսում է Սուրբ Հոգու մասին և դաւանում է նորան ճշմարիտ Աստուած: Այս ճշմարտութեան համար Ս. Գրքի մէջ բազմաթիւ ապացոյցներ կան: Պետրոս առաքեալը լանդիմանելով Անանիայի ստախօսութիւնը՝ հետեւեալն է ասում. «Ընդէր ելից ստանալ զսիրտ քո սաել քեզ Հոգւոյն Սրբոյ... ոչ ստեցեր մարդկան, այլ Աստուծոյ» Գործ. Ե. 3. 4: Սուրբ Հոգին՝ Հօր և Որդու հետ տալիս է կեանք և կենդանութիւն արարած-

ներին ընդհանրապէս, և մանաւանդ՝ հոգեւոր կեանք հաւատացեալներին: «Եթէ որ ոչ ծնցի ի ջրոյ և ի Հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ»: Յովհ. Գ. 5: Հայաստանեայց եկեղեցին հիմնուելով Յիսուս Քրիստոսի յատուկ և բացորոշ ցուցման վրայ՝ խոստովանում և հաւատում է, որ Ս. Հոգին բղիտւմ է միմիայն Հօրից և ոչ Որդուց ևս. ըստ այսմ թէ՛ «Բայց յորժամ եկեսցէ միւլթարիչն, զՈր Ես ասուքնցից մեզ ի Հօրէ, զՀոգին ճշմարտութեան, որ ի Հօրէ ելանէ, նա վկայեսցէ վասն իմ»: Յովհ. ԺԵ. 26:

Սուրբ Հոգու բղիտման այս վարդապետութիւնը չէ կարելի ենթարկել որևէ փոփոխութեան, կամ լրացուցման. նախ՝ այն պատճառով, որ Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցին սոյն վարդապետութեան մէջ կրկնում է Յիսուս Քրիստոսի իսկական խօսքը միայն, որ, հարկաւ, ուրիշ ամեն խօսքից գերազանց է, և Ինքն է միայն ապացոյց ամեն հոգեւոր և կրօնական ճշմարտութեանց: Երկրորդ՝ չէ կարելի փոխել, որովհետեւ երկրորդ տիեզերական ժողովը (Կոստանդնուպոլսի Ա), որի գլխաւոր առարկան էր հաստատել Ս. Հոգու բղիտման վարդապետութիւնը՝ ներմուծեց Հանգանակի մէջ այս վարդապետութիւնն այնպէս որոշ և հաստատուն կերպով, որ մինչև անգամ երրորդ Տիեզերական ժողովն իւր եօթներորդ կանոնով, նզովքով արգելեց

Հաւատի նոր Հանգանակ կազմել և Կաթողիկէ եկեղեցին Հայոց (և Յունական) պահեց ցալսօր անփոփոխ: Բայց հոռովմէական եկեղեցին, որպէս և նորանից բաժանուած բողոքական եկեղեցիներն ընդունեցին մի այլ վարդապետութիւն, որով դաւանում են, թէ Հոգին բխում է «Ի Հօրէ և յՈրդւոյ»: Այս վարդապետութիւնը հակառակ է թէ՛ Ս. Աւետարանի պարզ վկայութեան և թէ՛ երկրորդ Տիեզերական Ս. Ժողովի վճռին:

Սուրբ Հոգուն երկրպագում և փառաբանում ենք հաւասար Հօր և Որդւոյ, հիմնուելով Յիսուս Բրիտոսի խօսքի վրայ, թէ՛ «Մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ» Մատթ. ԻԲ. 19:

Ս. Հոգու մասին Հանգանակում ասած է. «Որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէս»: Սուրբ Հայրերն այս խօսքը մտցրին Հանգանակի մէջ հերքելու համար ոմանց սուտ վարդապետութիւնը, որով ուսուցանում էին, թէ Հին Կտակարանը չէ գրուած Ս. Հոգու ազդեցութեամբ, ուրեմն և Ս. Գիրք չէ, այլ մի սովորական գիրք: Բայց ահա Պետրոս Առաքեալն ասում է. «Բանդի ոչ եթէ ըստ կամաց մարդկան տուաւ մարգարէութիւն երբէք, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ կրեալք՝ խօսեցան մարդիկ յԱստուծոյ» Բ. Պետր. Ա. 21: Թէ՛ նոր Կտակարանն և Սուրբ Հոգւոյ ազդեցութեամբ և ցուցմամբը գրուեցաւ՝ այդ մասին ևս դարձեալ նոյն Առաքեալն ա-

սում է. «Որք (Առաքեալք) անտարանցիկն ձեզ հոգւովն Սրբով, որ առաքեմն յերկնից»... Ա. Պետր. Ա. 12: Իսկ Պողոս Առաքեալն աւելի որոշ կերպով այս մասին ասում է. «Սեբ ոչ եթէ զհօգի աշխարհիս այսորիկ առաք. այլ զՀոգին, որ յԱստուծոյ... Եւ զոր խօսիմքս՝ ոչ եթէ մարդկեղէն ուսմամբ ճարտարութեամբ բանից, այլ վտրդապետութեամբ Հոգւոյն ընդ հոգեւորս զհոգեւորսն համեմատեմք»: Ա. Կորնթ. Բ. 12, 13. Ահա այս հիման վրայ ասացին սուրբ Հայրերը, «Հաւատամք և ի սուրբ Հոգին՝ լանեղն և ի կատարեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէս և յաւետարանս»:

Հանգանակի մէջ առաքեալների մասին չէ լիջուած, թէ նոքա ևս Սուրբ Հոգւով գրեցին դորա պատճառն այն է, որ Հանգանակը գրելիս դեռ ոչ ոք չէր կասկած յարուցել Առաքեալների ներշնչման նկատմամբ:

Սուրբ Հոգին Յիսուսի յարութիւնից յիսուն օր յետոյ, այսինքն Պենտէկոստէին՝ համաձայն Յիսուսի խոստման՝ իջաւ հրեղէն լեզուների ձեով առաքեալների և աշակերտների վրայ, որոց հետ էր և Ս. Կոյս Մարիամ Աստուածածինը՝ վերնատան մէջ: Գործ Ա. գլ.:

Նոքա Ս. Հոգին ստանալուց յետոյ՝ սկսեցին քարոզել Աստուծոյ Աւետարանն և մի քանի օրից ունեցան հարիւրաւոր հաւատացեալներ:

Որոց հաղորդւում է Սուրբ Հոգին՝ նոքա ըս-

տանում են նորանից այլ և այլ շնորհներ: Պօղոս Առաքելի վկայութեամբ՝ Սուրբ Հոգու շնորհները սոքա են. իմաստութիւն, գիտութիւն, հաւատք, շնորհ, բժշկութեան սքանչելագործութիւն, մարգարէութիւն, ընտրութիւն հոգւոյ, լեզուախօսութիւն և թարգմանութիւն: Պարգևիչ Սուրբ Հոգին ամեն մարդի հաւասար չափով չէ շնորհում այս պարգևները. այլ որպէս և որչափ ինքն եկամենում: Ա. Կորնթ. ԺԲ. 8—10: Սուրբ Հոգու գլխաւոր պարգևները կամ շնորհները մարգարէն Եսայի այսպէս է թուում. «Հոգի Աստուծոյ, Հոգի իմաստութեան և հանճարոյ, Հոգի խորհրդոյ և զօրութեան, Հոգի գիտութեան և աստուածալաշտութեան»: Հոգի երկիւղի Աստուծոյ: Եսայ. ԺԱ. 1—3: Աստուծոց այս պարգևներն ստանալ կարող ենք Եկեղեցու Ս. խորհուրդների միջոցով, ջերմեռանդ, անկեղծ ու ճշմարիտ աստուածալաշտութեամբ և յանուն Յիսուս Քրիստոսի մատուցած սրտեռանդն աղօթքներով: «Խնդրեցէք և տացի ձեզ, հայցեցէք և գտչիք, բաղխեցէք և բացցի ձեզ. զի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու, և որ հայցէ՝ գտանէ, և որ բաղխէ՝ բացցի նմա»: Մատթ. Է. 7—8:

Թ. ՅՕԴՈՒԱԾ

Ի՞նչ է եկեղեցին: Եկեղեցին է ժողով ճշմարիտ հաւատացեալների, որոնք իրար հետ միացած

են ուղղափառ հաւատով, աստուածային օրէնքով, Ս. խորհուրդներով և սրբագործուած վարչութեամբ: «Հաւատալ եկեղեցուն» նշանակում է դաւանել Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ եկեղեցին, հնազանդել նորա վարդապետութեանն և կարգադրութիւններին, հաւաստի լինելով թէ նորա մէջն է և յաւիտեան պիտի լինի Յիսուս Քրիստոսի փրկարար և կենդանարար շնորհը, և թէ ինքն Յիսուս Քրիստոսն է նորա յաւիտենական հիմնադիրն ու գլուխը: Թէև եկեղեցին տեսանելի է, և տեսանելին չէ կարող լինել հաւատի առարկայ, այլ միայն անտեսանելին՝ բայց պէտք է այնպէս հասկանանք, որ եկեղեցու մէջ հաւատում ենք միմիայն աստուածային աներեւոյթ շնորհացը, սա է իսկապէս մեզ սրբացնողը նոյն եկեղեցու մէջ: Նոյն եկեղեցին մինչ երկրիս վրայ է՝ տեսանելի է, և նորան են պատկանում բոլոր ճշմարիտ ուղղադաւան քրիստոնեաները. բայց միևնոյն ժամանակ անտեսանելի է, որովհետև նա գոյութիւն ունի և՛ երկնքում, որին պատկանում են բոլոր հանգուցեալների հոգիները, որոնք հանգեան ի Տէր ճշմարիտ հաւատով, սուրբ վարքով և սուաքինի գործերով: Երկրաւոր և երկնաւոր եկեղեցիների մասին մեր հասկացողութիւնը հաստատուած է Պօղոս Առաքելի այս վկայութեամբ, թէ՛ «Մատուցեալ էք ի Սիովն լեռան, և ի քաղաք Աստուծոյ կենդանւոյ յերուսաղէմ» յերկինս, և ի բիւրաւոր բանակս հրեշտա-

կաց, և յեկեղեցիս անդրանկաց գրեցոց յերկինս, և առ դատաւորն ամենեցուն Աստուած, և յոգիս արդարոց կատարելոց, և ի նորոց կտակարանաց միջնորդն Յիսուս: Եբր. ԺԲ. 22—24: Տեսանելի եկեղեցին կոչուած է Զինուորեալ, իսկ անտեսանելին Յաղթական: Եկեղեցին կոչուած է զինուորեալ՝ ճշմարիտ հաւատով սպառազինուած լինելու և մոլութեանց դէմ պատերազմ մղելուն համար: Յաղթական եկեղեցին է ննջեցեալ սուրբերի ժողովն երկնքում՝ որոնք բարւոք պատերազմն պատերազմելուց և կեանքի ընթացքը ճշմարտութեամբ աւարտելուց յետոյ՝ փառաց պսակի յուսով ելան աշխարհիցս: „Զբարւոք պատերազմն պատերազմեցալ, զընթացսն կատարեցի, զհաւատոսն պահեցի: ախուհեալ կայ մնայ ինձ արդարութեան պսակն“։ Բ. Տիմոթ. Գ. 7. 8:

Եկեղեցի կոչուած են նաև աղօթքի տները, կամ Տաճարները, բայց փոխաբերաբար և ոչ իսկութեամբ:

Ինչ տեղից գիտենք, թէ Աստուծոյ շնորհները գտնուած են ճշմարիտ եկեղեցու մէջ:—Որովհետեւ եկեղեցու գլուխն ինքն Միածին Որդին է, որ է լի շնորհօք և ճշմարտութեամբ“։ (Յովհ. Ա. 14. 17)–ապա ուրեմն և նորա մարմինը, որ է եկեղեցին՝ մասնակից է նոյն շնորհներին: Այլ և ինքն Յիսուս Քրիստոս խոստացաւ իւր աշակերտներին ուղարկել Միսիթարիչ Սուրբ Հոգին, որ լինի նո-

ցա հետ յաւիտեան: Այս խոստման համաձայն հաւատում ենք, որ Ս. Հոգին միշտ եկեղեցու հետ է և ինքն է կացուցանում եկեղեցու հովիւներ: „Եւ ես աղաչեցիք զՀայր, և այլ միսիթարիչ տացէ՝ ձեզ, զի ընդ ձեզ ընակեացէ ի յաւիտեան՝ զՀոգին ճշմարտութեան... զի առ ձեզ բնակեացէ և ընդ ձեզ եղիցի... Զի ես կենդանի եմ և գուր կենդանի լինելոց եք“։ Յովհ. ԺԲ. 16—19: Պօղոս առաքեալը Յիսուս Քրիստոսի մասին ասում է. „Եւ գնա եղ (Հայր) գլուխ ի վերայ ամենայն իրիք եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա, լրումն՝ որ զամենայն յամենայնի ընու“։ Եփես. Ա. 22—23: Նոյն Առաքեալն ասում է եկեղեցու հովիւներին. „Զգնից կացէք անձանց և ամենայն հօտիդ, յորում եղ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս՝ հովուել զժողովուրդ Տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով“։ Գործ. Ի. 28: Քրիստոսի եկեղեցին յաւիտեան պիտի մնայ և Յիսուսի շնորհը երբեք նուազելու չէ նորանից: Այդ երևում է հետեւեալ խօսքից. „Եինեցից զեկեղեցի իմ, և դրունք զժողոց գնա մի յաղթահարեացեն“։ Մատթ. ԺԶ. 18: „Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս՝ մինչև ի կատարած աշխարհի“։ Մատթ. ԻԲ. 20: Նմա (Հօր) փառք յեկեղեցւոյն և ի Քրիստոս Յիսուս, յամենայն ազգս յաւիտենից յաւիտեանս ամէն“։ Եփես. Գ. 21:

Ինչո՞ւ է եկեղեցին մի:—Որովհետեւ մի հոգեւոր մարմին է նա. ունի մի գլուխ և մի հիմն, որ

է Զիտուս Քրիստոս, և ներշնչում է միմիայն աստուածային Ս. Հոգւովը: „Մի մարմին և մի Հոգի, որ պէս և կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման ձերոյ: մի է Տէր, մի Հաւատք, մի Մկրտութիւն, մի Աստուած և Հայր ամենեցուն, որ ի վերայ ամենայնի, և ընդ ամենեսին և յամենեսին ի մեզ“։ Եփես. Պ. 4—6: Քրիստոսի՝ Մի եկեղեցու միակ հիմն լինելը հաստատում է Պօղոս Առաքեալն այս բացատրութեամբով, թէ „ըստ շնորհացն Աստուծոյ, որ տուեալ են ինձ, իբրև իմաստուն ճարտարագետ հիմն եղի, բայց այլ է՝ որ շինէն. այլ իւրաքանչիւր ոք զգոյշ լիցի՝ թէ որպէս շինիցէ: զի հիմն այլ ոչ որ կարէ ղնել, քան զեդեալն՝ որ է Զիտուս Քրիստոս“։ Ա. Կորնթ. Գ. 10—11: Յիրաւի, որովհետեւ եկեղեցին պէտք է լինի յաւիտեան, ապա ուրեմն նորա գլուխն ևս պէտք է լինի անմահ, յաւիտեանական, և հետեալար, միմիայն ինքն Յիտուս կարող է լինել գլուխ և հիմն իւր եկեղեցու, և ոչ որ և է մահկանացու և սխալական ոք: Այս պատճառով առաքեալներն իսկ կոչում են եկեղեցու պաշտօնեայ և ոչ հիմն և գլուխ: Կորնթ. Ա. 24—25: Եկեղեցու միութեան ճշմարտութիւնը դնում է ամեն քրիստոնէի վրայ պարտականութիւն՝ „Փութալ պահել զմիաբանութիւն Հոգւոյն յօղիւ խաղաղութեան“։ Եփես. Պ. 3: Թէպէտև Քրիստոսի եկեղեցին Մի է, բայց այդ Միութիւնը բաղկացած է մասերից, որոնք և

կոչում են մասնաւոր եկեղեցիներ, օրինակ՝ եկեղեցի Երուսաղէմի, Անտիոքի, Աղէքսանդրիայի, Եփեսոսի, Հայոց, Դաղատացոց, Յունաց, Հռովմայ և այլն: Քրիստոսի եկեղեցին Մի է՝ 1) որովհետեւ մի է Աստուած. 2) որովհետեւ Մի է Յիտուս Քրիստոս՝ բոլոր հաւատացեալների յոյր. 3) որովհետեւ Մի է Աստուծոյ և մարդոց մէջ խաղաղութեան Միջնորդը: Քրիստոսի եկեղեցին է ընդհանրական, կամ տեղեւորական, որ և կոչում է կաթողիկէ, որովհետեւ ընդունում է իւր ծոցը բոլոր ճշմարիտ Հոգւով՝ Ս. Երրորդութեան երկրպագող, և ս. աւագանի մկրտութեամբ պերածնուած հաւատացեալներին՝ առանց խտրութեան սեռի, ծագման, լեզուի և ազգութեան:

Քրիստոսի եկեղեցու միութեան և ընդհանրականութեան, կամ կաթողիկէութեան պայմանից զրկում են այն առանձին կամ ինքնուրոյն եկեղեցիները միայն՝ որոց դաւանութեան մէջ կայ հակառակութիւն Ս. Իրքի յայտնեալ ճշմարտութեանց դէմ:

Քրիստոսի եկեղեցին բացի Մի և ընդհանրական լինելուց՝ է միանգամայն և Սուրբ, որովհետեւ սուրբ է իւր Հիմնադիրն ու Գլուխն Յիտուս Քրիստոս, որ և իւր արիւնով և Աւետարանի ճշմարտութիւններովն ու Ս. խորհուրդներովը սրբեց իւր ճշմարիտ հաւատացեալներին սկզբնական մեղքից, անէծքից ու մահից, և տուաւ նոր միջոցներ՝ անձնական մեղքերից ևս սրբուելու, արդարանալու և

յաւորենական երանութեանը հաղորդ լինելու։
Քրիստոսի եկեղեցին բացի այս երեք յատկութիւններից՝ է և Առաքելական, որ է իւր չորրորդ յատկութիւնը։ Առաքելական է կոչուում, որովհետեւ նախ նորա հիմնադիրն է ինքն Յիսուս Քրիստոս, որ է երկնային գերագոյն Առաքեալն, երկրորդ՝ որովհետեւ Յիսուսից անմիջապէս ուղարկուած առաքեալների ջանքերովը հաստատուեցաւ, երրորդ՝ առաքեալների օրինաւոր յաջորդների քարոզութեամբ տարածուեցաւ, չորրորդ՝ առաքելական գրութեանց և աւանդութեանց համաձայն հաւատն ու բարոյականն է պաշտում և ամեն բանի մէջ նոցա քարոզած ճշմարտութիւններին է հետեւում։

Քրիստոսի Կաթողիկէ եկեղեցին է Քրիստոսի խորհրդական սուրբ մարմինը, սուրբ Հոգու կենդանի տաճարը, Քրիստոսի երկրաւոր արքայութիւնը, որի մէջ միմիայն նոքա են իրօք գտնուում, որոց հաւատը, յոյսն և սէրը ճշմարիտ, անկեղծ և սուրբ են, և սոքա պիտի ժառանգեն փրկութիւն։ Ամենայն ոք, որ իւր անձը համարում է Քրիստոսի եկեղեցու անդամ, պէտք է իմանայ, որ լոկ բրիստոնեայ անունով չէ կարող վայելել եկեղեցու շնորհները, քի անիրաւ քարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն։ Ա. Կորնթ. 2. 9, 10։

Յայտնապէս և իրօք չեն անդամ եկեղեցու և անմասն են սրբերի հաղորդակցութիւնից և վաղելած փրկութիւնից նախ՝ յայտնի կամ գաղտնի ան-

հաւատները, ուրացողներն ու մոլորեալները, երկրորդ՝ նոքա, որոնք ուրանում են հաւատի էական ճշմարտութիւնները, որոց նոցովում է կաթողիկէ եկեղեցին՝ դատապարտելով նոցա հերետիկոսութիւնը, երրորդ՝ նոքա, որոնք ինքնահնար վարդապետութեամբ մոլորեցնում են եկեղեցու անդամներին՝ աղճատելով աստուածաշունչ Ս. Գիրքը, կրճատելով կամ աւելցնելով։ Բ. Օրին. Գ. 2. ԺԲ. 32։ Յայտ. ԻԲ. 19։ Բ. Տիմ. Բ. 18։ Պաղատ. Ա. 6—9 և այլն։

Ժ. ՅՕԴՈՒՆԺ

(Հաւատամք) ի մի մկրտութիւն, յայպաշխարութիւն, ի քաւութիւն եւ ի թողութիւն մեղաց։

Քրիստոնէական հաւատալիքը կնքում է մկրտութեամբ և միւս խորհրդներով։

Խորհուրդն է սրբարար գործողութիւն, որին ենթակայ եզոզն ընդունում է աստուծային շնորհն աներևութապէս։

Սրբարար խորհուրդներն եօթն են. 1, մկրտութիւն, 2, դրոշմ, 3, Հաղորդութիւն, 4, Ապաշխարութիւն, 5, Կարգ սրբազնագործութեան կամ ձեռնադրութիւն, 6, պսակ կամ ամուսնութիւն, 7, Օծումն հիւանդաց։ 1, Մկրտութեամբ մարդս խորհրդաբար վերածնւում է հոգեւոր կեանքով. 2, դրոշմով մարդս ստանում է շնորհ, որ տալիս է հոգուն հոգեւոր աճումն և զօրութիւն. 3, Հաղորդութեամբ ստանում ենք հոգեւոր սնունդ. 4, Ա-

սպաշխարութեամբ բժշկուում ենք հոգևոր հիւանդութիւններէց—մեղքերէց։

5. Սրբազնագործութեամբ կամ ձեռնադրութեամբ ստացւում է շնորհ՝ հոգևորապէս վերածնելու և դաստիարակելու ուրիշներին՝ Ս. Գրքի վարդապետութեամբ և Ս. խորհրդների միջոցով։

6. Սմուսնութեան խորհուրդը սրբագործում է սմուսնութիւնը՝ բնական ծնունդն և զուակաների դաստիարակութիւնը)։ 7. Հիւանդաց Օծման խորհուրդը սրբում է հիւանդին թեթև մեղքերէց և լինում է առիթ նաև առողջանալու։ Հաւատամքի մէջ ասելով «ի միմկրտութիւն, լապաշխարութիւն, ի քաւութիւն և ի թողութիւն մեղաց», չէ լիշում միւս մնացած խորհուրդները, որ հարկաւ իւր պատճառն ունի, և այս է. նախ՝ կային մարդիկ, որոնք կարծում էին, թէ ուղղափառ եկեղեցուն առաջ պատկանող և յետոյ ազանդաւոր դարձած մարդոց պէտք է երկրորդ անգամ մկրտել, երբ նորից դառնալու լինին ուղղափառ եկեղեցու ծոցը. բայց երկրորդ Տիեզերական ժողովն այդ կարծիքի դէմ ներմուծեց Հանգանակի մէջ «Մի մկրտութիւն» վճիռը։ «Ապաշխարութիւն» բառը չկար Նիկիոյ Հանգանակում՝ որպէս և «ի թողութիւն մեղաց» խօսքը։ Այս վերջինը ներմուծուեցաւ Կ. Պօլսի Ա. իսկ Տիեզերական երկրորդ ժողովի Հանգանակի մէջ, իսկ մեր Հանգանակն աւելցրեց դորան «ապաշխարութիւն» խօսքն ևս։ Սորա նպատակն այն էր, որ հասկաց-

նեն հաւատացեալներին, թէ ինչպէս որ ուղղնական մեղքի թողութիւնը լինում է մկրտութեամբ՝ ներգործական կամ անձնական մեղքի քաւութիւնն ու թողութիւնն էլ լինում է ապաշխարութեամբ։ Այս դաւանութիւնը թերևս հիմնեցին Ս. Գրքի այս խօսքի վրայ, թէ՛ «Քարոզել» (պարոէ)՝ յոյսուն նորա (Քրիստոսի) ապաշխարութիւն և թողութիւն մեղաց յամենայն ազգս, Գուկ. ԻԳ. 46. 47։

Այս խորհրդներից միայն կարգը կամ ձեռնադրութիւնը լինում է եպիսկոպոսի ձեռքով, իսկ միւս բոլոր խորհուրդները մատակարարւում են թէ եպիսկոպոսի և թէ քահանայի ձեռքով։ Մկրտութիւնը, դրոշմը, ապաշխարութիւնն ու հաղորդութիւնը բոլոր քրիստոնեայ հաւատացեալների համար կարևոր են, իսկ սմուսնութիւնը, կարգն և հիւանդաց օծումը տրւում են փափագող արժանաւորներին միայն։ Մկրտութեան, դրոշմի և կարգի խորհուրդներն անկրկնելի են, իսկ միւսները կրկնելի։ Մկրտութիւնը չէ կրկնւում, որովհետև նախ մի է Ս. Երրորդութիւնը, որի անունով արդէն մի անգամ մկրտուեցաւ. երկրորդ՝ պատկերն է Քրիստոսի մահու, որ մի անգամ մեռաւ մեր համար և այլ ևս մեռնելու չէ։ Իսկ դրոշմով և կարգով ընդունած շնորհներն, որ Աստուած պարգևեց, անջնջելի և անփոփոխելի են, որպէս Ինքն Աստուած անփոփոխելի է։

ԱԿՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ) ԱԿՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
 Մկրտութիւնը մի խորհուրդ է, որին ենթա-
 կայ եղողը՝ յանուն Ս. Երրորդութեան՝ Հօր, Որդ-
 ւոյ և Ս. Հոգւոյ՝ օրհնեալ ջրի մէջ մարմնով երեք
 անգամ ընկղմելով՝ մեռնում է մեղքի համար, և
 Ս. Հոգւով վերածնունդ է հոգեօր, սուրբ և բարո-
 յական կեանքի համար։ Մկրտութեան խորհուրդը
 սահմանեց Ինքն Քրիստոս՝ մկրտուելով Յովհաննէս
 Մկրտչից Յորդանան գետում։ Մատթ. Գ. 3։
 Մկրտութեան կերպը սահմանեց Քրիստոս՝ պատ-
 ուիրելով աշակերտներին, թէ՛ «Գնացէք այսու-
 հետե՛ւ՝ աշակերտեցէ՛ք զամենայն հեթանոսս, մկրտե-
 ցէ՛ք զնոսս յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբ-
 ւոյ»։ Մատթ. ԻԸ. 19։ Մկրտութեան կարեւորու-
 թիւնը ցոյց տուաւ Քրիստոս ասելով. «Եթէ ոչ ոք
 ծնցի ի ջրոյ և ի Հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յարքա-
 յութիւնն Աստուծոյ»։ Յովհ. Գ. 3։ Պօղոս առա-
 քեայը մկրտութեան խորհրդին տալիս է նաև հե-
 տեալ բացատրութիւնները. «Որ մի անգամ մկր-
 տեցաք ի Քրիստոս Յիսուս՝ ի մահ անգր նորա
 մկրտեցաք»։ Հռովմ. 2. 3։ Գիտեմք, եթէ Քրիստոս
 յարուցեալ է ի մեռելոց, այսուհետև ոչ մեռանի, և
 մահ նմա ոչ ևս տիրէ»։ Հռովմ. 2. 9։ «Թաղեցաք
 ընդ նմին (ընդ Քրիստոսի) մկրտութեամբն ի մահ»։
 (անդ—3)։ Առաջին վկայութիւնը ցոյց է տալիս,
 թէ մկրտութիւնը պէտք է լինի Ս. Երրորդութեան

անունով և այդ է մկրտութեան էական մասն։ Երկ-
 րորդը ցոյց է տալիս, թէ մկրտութիւնն է Քրիս-
 տոսի մահու պատկերը. Երրորդն և չորրորդը ցոյց
 են տալիս, թէ անկրկնելի է մկրտութիւնը, որով-
 հետև Քրիստոսի մահու պատկերը լինելով՝ ինչպէս
 որ Քրիստոս մի անգամ մեռաւ՝ մկրտութիւնն ևս
 մի անգամ պիտի լինի։
 Մկրտութիւնը կատարւում է այսպէս. Քահա-
 նան կամ եպիսկոպոսը մկրտողին ընկղմում է ա-
 լազանի ջրի մէջ երեք անգամ. Առաջին անգամ
 ընկղմում է և ասում. «յանուն Հօր»։ երկրորդ ան-
 գամ՝ «և Որդւոյ»։ երրորդ անգամ՝ «և Հոգւոյն
 Սրբւոյ»։ Թէև Ս. Գրքի մէջ երկուս ընկղման մասին
 ասուածք չկայ, բայց Ս. Դիոնիսիոս Արևսպա-
 ցին, որ առաքելոց աշակերտն էր՝ ասում է. «Մկրտե-
 զնա (մկրտողին) քահանայապետն՝ երկուս ընկղմ-
 մամբ»։ (ի զիրս եկեղեց. քահանայապետ մասն
 Բ. գլ. Բ.)։ Նոյն Դիոնիսիոսը, Կիւրեղ Երուսաղե-
 մացին և մեր եկեղեցու Ս. Հայրապետներն ու վար-
 դապետները, օրինակ՝ Ներսէս ու Սարգիս շնորհա-
 լիներն և այլն՝ վկայում են, որ երրակի ընկղմման
 մկրտելիս՝ նշանակում է Քրիստոսի երեքօրեայ
 թաղումը։
 Մկրտողին՝ նախ քան մկրտելը՝ եկեղեցին
 պահանջում է հրաժարիլ սատանայական ամենայն
 խաբէութիւններից ու մոլորութիւններից. սորա
 համար է ասում «Հրաժարիմքը»։ այսուհետև պա-

հանջուում է հաւատի դաւանութիւնը, և սորա համար է ասուում „Հաւատի Հանգանակը“, որ նըշանակուում է, թէ նորա մէջ լիշուած ճշմարտութիւնները մկրտուողը խոստովանուում է և դաւանում: Ուրեմն մկրտուողից զխաւորապէս երկու բան է սլահանջուում. Զոջումն և Հաւատ. „Ապաշաւեցէք և մկրտեցի իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի ի թողութիւն մեղաց, և ընկալիք զաւետիս (զշնորհս) Հոգւոյն սրբոյ“: Գործ. Բ. 38:

Յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, ասելով՝ չրպէտք է հասկանալ, թէ միայն Յիսուսի Քրիստոսի, անունով պէտք է մկրտել, չիշելով Հօր և Ս. Հոգու անունը, այլ թէ՛ ո՛չ Մովսէսի և ո՛չ Յովհաննէսի մկրտութեամբ մկրտել, որոնցով մեղաց թողութիւն չէր լինում, այլ միմիայն Յիսուս Քրիստոսի սահմանած մկրտութեամբ, որով և խկապէս լինում է թողութիւն սկզբնական մեղաց, վերածնութիւն հոգւոր, որդեգրութիւն երկնաւոր Հօր և ժառանգութիւն արքայութեան: Այս հաստատում է Պօղոս առաքեալն ասելով՝ «Որք մի անգամ ի Քրիստոս մկրտեցարուք, զՔրիստոս զգեցեալ էք. չիք խտիր՝ ոչ հրէի և ոչ հեթանոսի»: Գաղատ. Գ. 28:—Այսուհետեւ չես ծառայ, այլ որդի. եթէ որդի և ժառանգ Աստուծոյ“. Գաղատ. Գ. 7: Մկրտուողը միայն շնորհով է դառնում Աստուծոյ որդի և ոչ ընտելեամբ, որովհետեւ

ընտելեամբ մենք Ադամի որդիներն ենք:

Երբ մկրտուողից եկեղեցին պահանջում է այն՝ ինչ որ մանուկը տակաւին չորդիտէ՝ հապա ինչու ենք մկրտում:—Մանուկներին մկրտում է եկեղեցին նոցա ծնողաց և կնքահօր հաւատովն ու երաշխաւորութեամբ: Ծնողքն և կնքահայրը պարտաւորում են եկեղեցու առաջ ուսուցանել մկրտուող մանկանը՝ Հաւատ, երբ որ նա մեծանայ: Եթէ այդ երաշխաւորութիւնը չըլինի, կարելի չէ երեխային մկրտել: Երեխաներին մկրտելն անշուշտ պէտք է. հարկ չըկալ թողնել նոցա մինչ որ նախ հաւատն ուսանին և ապա իրանց բերանովը խոստովանին ընդունելի հաւատի դաւանութիւնը: Արդէն բացայայտ երևում է, որ առաքեալներն ևս մկրտում էին մանուկներին նոցա ծնողաց հետ, և այս հիման վրայ մեր եկեղեցին ևս մկրտում է մանուկ հասակում:

Իսկ ինչ վերաբերում է նարօտին, որ լինում է կարմիր ու սպիտակ գոյնի թեւերից ոլորած, կընգուղին, որ է սպիտակ կտաւ, և խաչին, որոնք գործ են ածւում մկրտութեան ժամանակ՝ հնագոյն ժամանակներից մնացած են ծիսարանների մէջ և ունին այս նշանակութիւնը. նարօտի կարմիր գոյնը Յիսուսի կողից բղխած արեան, և սպիտակը՝ ջրի յայտարար նշանն է. սպիտակ կնգուղն է անմեղութեան և պրբուելու նշանակը. խաչը՝ Քրիստոսի պատուիրաններին հնազանդելու տեսանելի նշանը:

Մկրտութեան կարգը կատարելուց յետոյ՝ քահանայն մկրտուած և դրոշմուած մանկանը գրկած հանում է թեմն և ապում։ «Ծառայա (կամ աղախինքս) անունը լինելով» Գրիստոսի եկեալ յերեսայութենէ (անմկրտութիւնից) ի մկրտութիւն. ի մկրտութենէ յերկրպագութիւն՝ երկրպագէ սուրբ անդանոյս, երկրպագէ սուրբ խորանիս, երկրպագէ սուրբ աւագանիս, որ մերկացան զանօրէնութիւնն զգեցաւ զլոյս աստուածգիտութեան»։

Այդ նուիրման կամ ընծայման մազթանքից տեսնում ենք, որ մկրտութիւնը պէտք է կատարուի, առիթը եկեղեցում, որտեղ են ս. սեղանը, ս. խորանն և ս. Աւագանը, և ոչ թէ աներում, ուր դոքա չկան։ Թէպէտե մկրտութիւնը գործնական դաւանութիւն, հոգեւոր վերածնութիւն լինելով չէ կրկնում քայց եթէ մէկը մկրտուած լինի այնպիսի եկեղեցում, որ կամ որդու աստուածութեան, կամ Ս. Հոգւոյ աստուածութեան դէմ է մոլորւում՝ նորա մկրտութիւնն անվաւեր է և հարկ կայ վերըստին մկրտելու։ Այդպէս են, օրինակ՝ Նեստորական, Արիսեան և Մակեդոնեան կամ հոգեմարտների եկեղեցիները, որոց առաջին երկուսը Որդու և վերջինը Ս. Հոգու աստուածութեան դէմ են մոլորւում. ուրեմն և լանուն Ս. Երրորդութեան չեն մկրտուած, որ խորհրդի վաւերականութեան էական պայմանն է։ Նմանապէս պէտք է կրկին մկրտել այնպիսի աղանդի անդամներին, որ մկրտութիւնը

չէ ընդունում իբրեւ մի խորհուրդ, որ մարմնի լուսացմամբը սրբում է մարդուս սկզբնական մեղքից և նորաստեղծում նորան նոր կեանքով, այլ համարում է կամ հոմանիշ Հրէից թրպատութեան, որ էին լիկ արտաքին նշաններ՝ հեթանոսներից որոշելու համար, և կամ հոմանիշ Հրէից և Յովհաննէսի Մրկրտութեան, որոնք լիկ արարողութիւններ էին կամ նշանակներ օրինական սրբութեան և ապաշխարութեան։ Մարկ. Ա. 4. Ե. 4—8։ Եբր. Թ. 9—10։ Եկեղեցին ընդունում է նաև արեւան մկրտութիւն և սիրոյ մկրտութիւն, որոնք վերապահուած են Ս. նահատակներին, մարտիրոսներին և վկաներին, համաձայն Գրիստոսի խօսքին. «Զբաժուին, զոր ես ըմպելոց եմ՝ ըմպիցէք, և զմկրտութիւնն, զոր ես մրկրտելոց եմ՝ մկրտիցիք»։ Մարկ. Թ. 39։ Ինչպէս և մեր եկեղեցին երգում է. «Նահատակք պանծալիք և սիրեցեալք ի յերկնաւոր հօրէն, որոյ մկրտեցալք ընդ Բրիստուի արեամբ զեւրով ի մահ իրաշին»։ Ժամագիրք։

Ս. Հոգւոյ աստուածութեան դէմ է մոլորւում՝ նորա մկրտութիւնն անվաւեր է և հարկ կայ վերըստին մկրտելու։ Այդպէս են, օրինակ՝ Նեստորական, Արիսեան և Մակեդոնեան կամ հոգեմարտների եկեղեցիները, որոց առաջին երկուսը Որդու և վերջինը Ս. Հոգու աստուածութեան դէմ են մոլորւում. ուրեմն և լանուն Ս. Երրորդութեան չեն մկրտուած, որ խորհրդի վաւերականութեան էական պայմանն է։ Նմանապէս պէտք է կրկին մկրտել այնպիսի աղանդի անդամներին, որ մկրտութիւնը

տը, զգայարաններն և մարմնի որոշ մասերը: Քահանան Ս. միւսոնն ածում է ձեռքի փն և խաչանիշ կնքում է մկրտուածի ճակատը, աչքերը, ականջները, հոտոտելիքը, ձեռքերը, սիրտը, քամակն և ոտքերը:

Արդեօք Ս. Գրքից փաստ ունենք, որ դրոշմը առանձին խորհուրդ է:—Այս խորհրդի ներքին ներգործութեան մասին Յովհաննէս առաքելուն ասում է. «Եւ դուք օծութիւն ունիք առ ի Սրբոյն և գիտէք ամենեքին... Օծութիւնն, զոր ընկալարուք ի նմանէ՝ բնակեացէ ի ձեզ, և չէ ինչ պիտոյ՝ եթէ ոք զձեզ ուսուսցէ, ալ որպէս զի նորա օծութիւնն ուսուցանիցէ զձեզ վասն ամենայնի, և ճշմարիտ է և չէ սուտ, և որպէս ուսուցն զձեզ՝ կայք ի նմա: Ո. Յովհ. Բ. 20—27: Յովհաննէսի պէս է ասում և Պողոս առաքելը՝ թէ. «Որ Հաստատեացն զմեզ ձեօք Հանդերձ ի Քրիստոս՝ և օծ զմեզ՝ Աստուած է, որ և կնքեացն զմեզ և ետ զառհաւատեաց (նշանը, կնիքը) Հոգւոյն ի սիրտս մեր: Բ. Կորնթ. Ա. 21—22: Այստեղից է առած բառս «Կնիքս աստուածային», որ գործ է ածում քահանան միւսոնով կնքելին:

Թւում է, թէ Յովհաննէս առաքելի խօսքը վերաբերում է տեսանելի կամ արտաքին օծման ևս, որի մասին Նոր կտակարանը յայտնապէս չէ խօսում, ալ աւելի պարզ խօսում է ճեղնադրութեամբ գործմելու կամ կնքելու նկատմամբ: Այս-

պէս օրինակ՝ երբ Երոստաղէմում գտնուող առաքելները լսեցին, թէ Փիլիպպոսի (սարկաւազ) քարոզութեամբ Սամարիայի մէջ ևս արք և կանայք ընդունեցին Աստուծոյ խօսքն և մկրտուեցան՝ ուղարկեցին նոցա մօտ Պետրոս և Յովհաննէս առաքելներին, «Որք իջեալ՝ կացին յաղօթս ի վերայ նոցա, որպէս զի առցեն զՀոգի սուրբ. զի ցայնժամ չեւ եւս էր եւ ոչ ի վերայ միոյ նոցա հասեալ, բայց միայն մկրտեալք էին յանուն Տեառն Յիսուսի: Յայնժամ եղին զօնոս ի վերայ նոցա և առնուին Հոգի սուրբ: Գործ. Ա. 14—17:

Նմանապէս Եփեսացիք մկրտուեցան Յիսուսի անուամբ, բայց երբ Պողոսը դրեց իւր ձեռքը նոցա վրայ՝ այն ժամանակ «եկն Հոգի սուրբ ի վերայ նոցա»: Գործ. ԺԹ. 5, 6:

Առաքելների յաջորդներն սկսեցին դրոշմել ս. իւղով՝ փոխանակ ճեղնադրութեան: Գուցէ այս բանին օրինակ եղաւ Հին ուխտի ժամանակ եղած օծութեան եղանակը: Տես. Ելից Լ. 25: Գ. Թագ. Ա. 39: Առաքելների աշակերտ Դիոնիսիոս Արիսպագացին ասում է. «Սրբազանին աստուածածնելութեան (դրոշմի) կատարողականն պարզ և շնորհք՝ իւղոյն աստուածայնով կատարմամբ կատարի»: Տես ի գիրս եկեղ. քահ. ԳԼ. Դ.: Մեր եկեղեցին ս. միւսոնի գործածութիւնը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ժամանակից ունի, ինչպէս վկայում է Ագաթանգեղոսը՝ Տրդատ թագաւորի և Ժողովրդի մը-

կրտութեան հանդէսը նկարագրելով: Եւ ներսէս
Շնորհալին՝ Սամստացոց գրած թղթումն ասում է.
„Սուրբ միւռոնաւն գրոշմեցէք զճակատ և զգգայու-
րանսն՝ ասելով. լաճուն հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ“:
Դրոշմէ՛ խորհրդի հաստատութիւնն եղաւ
նախ՝ օրինակով, երբ սուրբ Հոգին աղանակերպ
իջաւ Յորդանանում Քրիստոսի վրայ, և յետոյ՝ իրա-
ւելն հաստատուեց Պենտեկոստէի, կամ Հոգեգալըս-
տեան օրը՝ երբ Յիսուսի խոստման համաձայն Ս.
Հոգին իջաւ վերնատունը առաքելների վերայ:

7) ԱՊՍՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ
Ապաշխարութիւնն է խորհուրդ, որով հա-
ւատացեալը խոստովանելով իւր մեղքերը՝ քահա-
նայից յայտնապէս լսած թողութեան միջոցին՝
գաղտնասպէս սրբւում է իւր մեղքերից նոյն իսկ
Յիսուս Զրիստոսով: Այս խորհրդի սկիզբը հաս-
նում է մինչև Յովհաննէս Մկրտչի օրերը: Նորա-
մօտ գալիս էին այլ և այլ դասակարգի մարդիկ,
որոց նա քարոզում էր մկրտութիւնն ապաշխարու-
թեան՝ մեղքերի թողութեան համար, և նոքա
խոստովանում էին իրանց մեղքերը: Մարի. Ա. 4,
5: Ապա Յիսուս խոստացաւ իւր առաքելներին
տալ իշխանութիւն մեղքերը թողնելու՝ ասելով.
„Ամէն ասեմ ձեզ. զոր կասիցէք յերկրի՝ եղիցի կա-
պեալ յերկինս, և զոր արձակիցէք յերկրի՝ եղիցի

արձակեալ յերկինս“: Մատթ. ԺԷ. 18: Փակ իւր
շարութիւնից յետոյ՝ իրօք տուաւ խոստացած իշխա-
նութիւնն՝ ասելով. „Առէք ձեզի սուրբ եթէ
ումեք թողութեալը. զմեղս, թողեալ յիցի նոցա.
եթէ զուրուք ունիցիք, կապեալ լիցի“: Յովհ. Ի 22,
23: Եկեղեցին պահանջում է ապաշխարողից մեղ-
քերի կատարեալ զոքումն, ընտանորդութիւն իւր
կեանքը հոգեւորապէս քարոզելու, Հաւատի Քրիս-
տոս և յոյս՝ նորա ողորմածութեան վերայ: Զի որ
լստ Աստուծոյն տրամութիւն է, ապաշխարութիւն
ի փրկութիւնն առանց զղջանալոյ գործէ. իսկ աշ-
խարհի տրամութիւն մահ գործէ“ Բ. Կորնթ. Ի.
10: „Եւ ի դառնալ մեղաւորին յանօրէնութենէ
իւրմէ՝ և առնիցէ իրաւունս և արդարութիւն, նո-
քիմբք կեցցէ“: Եղեկիէլ. ԼԴ. 19: „Նմա (Յիսուսի
Քրիստոսի) ամենայն մարգարէքն վկայեն, թողու-
թիւն մեղաց առնուլ անուամբ նորա ամենայն
հաւատացելոց ի նա“: Դործ. Ժ. 43:
Կան և այլ միջոցներ՝ սրտերն ապաշխարու-
թեան նախապատրաստելու, և են օժանդակ միջոց-
ներ. օրինակ՝ պահք և աղօթք: Կայ և մի այլ մի-
ջոց, որ սուրբ եկեղեցին գործ է դնում ապաշխարող
մեղաւորի խղճմտանքը մտքբերու և խաղաղացնելու
նպատակով. այդ միջոցը կոչւում է ապաշխարանք:
Հանգամանքներին նայելով՝ եկեղեցին իւր պաշտօնեա-
ների ձեռքով առաջադրում է ապաշխարողին մի քանի
բարեպաշտական հրահանգներ, անարդարութեան հա-

մար հատուցումն անելու և յանցաւոր ձգտումներին յաղթելու համար. օրինակ՝ ժուժկալութեան ընտելացնող պահեցողութիւն, բարեգործական զոհաբերութիւն, հրաժարումն պէս պէս վայելքներից և ծանր կամ մեծամեծ յանցանքների համար՝ որոշ ժամանակով զրկումն հաղորդութեան Ս. խորհրդից: Սակայն այս ամեն սահմանափակութեանց ժամանակ՝ պէտք է ղեկավարուիլ առաքելի խօսքով. «Զի մի յառաւել տրտմութենէն ընկղմեսցի այնպիսին» (մեղաւորն): Բ. Կորնթ. Բ.:

Դ) ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Հաղորդութիւնն այն խորհուրդն է, որին հաւատացողը՝ հացի և զինու տեսակի տակ՝ ճաշակում է Քրիստոսի ճշմարիտ Մարմինն ու Արիւնը՝ յաւիտենական կեանք ունենալու համար: Այս խորհուրդը սահմանեց Տէր Յիսուս Քրիստոսն իւր չարչարանքից փոքր ինչ առաջ՝ իւր փրկարար չարչարանքի կենդանի պատկերը նորա մէջ յառաջադրոյն նկարագրելով, և առաքելներին հաղորդելով. նոցա պատուէր տուաւ միշտ կատարել այս խորհուրդն իւր յիշատակի համար. «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի»: Այս խորհուրդը կազմում է քրիստոնէական աստուածապաշտութեան կարգի էական մասը: Աստուածապաշտութեան այն մասը, որի մէջ կատարւում

է խորհուրդս՝ կոչւում է Ս. պատարագ (Զոհ): Տեղը, ուր որ մատչելու է ս. պատարագը՝ անշուշտ ս. եկեղեցու կամ տաճարի Սեղանն է, թէպէտև հարկաւոր ժամանակ կարելի է պատարագ մատուցանել շարժական, օճեալ վէմի վրայ ևս վրանի տակ, որպէս արին Վարդանանք աղգային մեծ պատեւազմի ժամանակ՝ ինչպէս վկայում է Եղիշէն. «Եւ սեղան՝ ուղղեալ զամենասուրբ խորհուրդն կատարեցին»: Այս խորհուրդը պատարագ է կոչւում, որովհետև Քրիստոս իւր մարմնովն ու արիւնով՝ Ս. Սեղանի վրայ խորհրդապէս պատարագւում է, ինչպէս որ պատարագուեցաւ խաչի վրայ: Ասւում է Տէրունական ընթրիք, կամ վերջին ընթրեաց խորհուրդ, որովհետև Յիսուս այս խորհուրդը սահմանեց իւր երկրաւոր կեանքի վերջին երեկոյի ընթրիքն ուտելիս: Յիսուս այդ երեկոյին աշակերտների հետ ուտում էր զատկական գառը, որ իւր զենման նախանկար օրինակն էր: Կոչւում է Հաղորդութիւն, որովհետև Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը ճաշակելով՝ հաղորդւում, միաւորւում ենք հոգեպէս Քրիստոսի հետ, և սորանով բոլորս միանում ենք ի Քրիստոս, իբրև մի մարմին. «Զի ամենեքին ի միոջ հացէ անտի վայելեմք»: Ա. Կորնթ. Ժ. 17: Կոչւում է հաց քեկանել և օրհնութիւն կամ գործութիւն (Գործ. Բ. 42—46. Ի. 7 և այլն), որովհետև կատարւում է օրհնութեամբ, գործութեամբ և քեկմամբ հացի. ըստ որում այս խորհուրդը սահմանե-

լիս՝ «Առ Յիսուս Հաց, օրհնեաց և երեկ... և առեալ բաժակ զորացաւ... և օրհնեցին... և զհացեալ ելին ի լեառն Զիթենեաց»։ Մատթ. ԻԶ. 26—36։ Մարկ. ԺԴ. 22—26։ Ղուկ. ԻԲ. 19։ Ս. Կորնթ. ԺԱ. 23—29։ Եւ վերջապէս կոչուած է պարգապէս խորհուրդ, վասն զի խորհուրդ է Տիրոջ Մարմնոյ եւ Արեան, չարչարանքի եւ մահուան, խորհուրդ՝ թովանդակ փրկագործութեան։

Հաղորդութեան խորհրդի զգալի նիւթերն են ցորենի հացն և խաղողի գինին։ Հացը լինում է անխմոր (բաղարջ) և գինին անջրախառն կամ անապակ։ Այսպէս անեղու պատճառն է բուն նախնական աւանդութիւնն և Հրէից օրինական սովորութիւնը։ Պատեքի տօնն էր, երբ Յիսուս սահմանեց այս խորհուրդը, ուրեմն ըստ օրինական սովորութեան (Ելից ԺԲ. 15) անխմոր կամ բաղարջ էր այն հացը, որը քնկեց Յիսուս։ Ըստ աւանդութեան՝ առաքեալների ժամանակից սկսած մինչև արևելեան և արևմտեան եկեղեցիների բաժանուիլը, բոլոր եկեղեցիք անխմոր հաց էին գործածում Ս. խորհրդիս մէջ։ Այն բաժանումից մինչև ցայսօր եւ՝ Հայաստանեայց և ուրիշ շատ եկեղեցիներ դարձեալ պահեցին բաղարջ հացի գործածութիւնը։ Նմանապէս Յիսուսի սահմանակարգ խօսքի մէջ լոկ գինի է իշուած՝ և այն՝ որթի քերը։

Հայոց եկեղեցին այս մասի մէջ եւս աւանդապահ մնաց և Լուսաւորչից ընդունածը չըփոխեց,

ինչպէս և Ներսէս շնորհալին է գրում։—Հացի և գինու նուէրները ժողովուրդն էր բերում, որ եկեղեցու հետ հաղորդութեան մէջ լինելու նշանն էր։ Այս խորհրդի էական խօսքը, կամ կերպական ձևն էր ասել. «Առէք կերէք, այս է մարմին իմ, որ վասն ձեր և բազմաց բաշխի ի բաւութիւն և ի թողութիւն մեզաց։ Արեքք ի սմանէ ամենեքեան, այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ վասն ձեր և բազմաց հեղանի ի բաւութիւն և ի թողութիւն մեզաց»։ Որովհետեւ ինքն Յիսուս ասաց. «Եթէ ոչ կերիջիք զմարմին Որդւոյ մարդոյ, և արեջիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս»։—Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ, ունի զկեանս յաւիտենականս, և ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում»։ «Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ, լիս բնակեացէ և ես ի նմա»։ Յովհ. Զ. 54—57։ Այս աստուածային խօսքերից հետևում է, որ ամենայն քրիստոնեայ, ինչ հասակի և լինի՝ պէտք է հաղորդուի Յիսուսի հետ՝ ճաշակելով Նորա Մարմինն ու Արիւնը, որ ունենայ յաւիտենական կեանք։ Հայաստանեայց եկեղեցին սկզբից մինչև ցայսօր հաղորդում է Յիսուսի Քրիստոսի կենարար Մարմնովն ու Արիւնով թէ չափահաս և թէ անչափահաս հաւատացեալներին, որպէս անում են բոլոր արևելեան եկեղեցիք։ Հռովմէական եկեղեցին Սկիհի մէջ սրբագործած հացիցն և գինուց չէ հաղորդում ժողովրդին, այլ միայն պատարագիչ քահանան է ճաշա-

կում նորանից՝ ասելով. «Վասն իմ և յաղագս ամենեցուն»։ Ժողովրդին շարքազործուած հացից միայն մասն է տալիս, իսկ Ս. Արիւնից միանգամայն անմասն է թողնում նրան։ Բացի սորանից չէ հաղորդում մանուկներին, մինչև որ տասն և երեք տարեկան չըլլին։

Հռոմէական եկեղեցուց բաժանուած բողոքական եկեղեցիներն ևս մանուկներին չեն հաղորդում մինչև նոցա 15—16 տարեկան լինելը։ Բողոքական եկեղեցիները չեն ընդունում սրբազործուած հացը, որպէս իսկական Արիւն Յիսուս Քրիստոսի, այլ համարում են լոկ նշանակ։ Իսկ լոկ նշանակը միմիայն լոկ հաց և լոկ գինի է՝ ուրիշ ոչինչ։ Եթէ չենք կամենում թերահաւատութեան և ամբարշտութեան մատնուիլ՝ պէտք է հաւատանք Ս. Գրքի խօսքին միայն։ Ինքն Յիսուս Քրիստոս է ասում. «Այս է մարմին իմ» և ոչ թէ իմ մարմնիս նշանակը կամ օրինակը։—Եթէ այդ ասողը Քրիստոս ինքն է, ապա ով կարող է նորանից լաւ և ճիշտ իմանալ այդ խորհրդի էութիւնը։—Եթէ այն հացն ու գինին տէրունական խօսքի զօրութեամբ սրբազործուելով չըզոյափոխուէին, այլ մնալին լոկ հաց և լոկ գինի, էլ ինչու կասէր առաքեալը, թէ «Այսուհետև որ ուտիցէ զհացս, կամ ըմպիցէ զբաժակա Տեառն անարժանութեամբ, պարտական եղիցի մարմնոյ եւ արեան Տեառն»։ Բողոքական մարդ զանձն իւր, և ապա ի հացէ անտի

կերիցէ, և ի քաժակէն արըցէ. զի որ ուտէ եւ ըմպէ անարժանութեամբ, դատաստանս անձին իւրում ուտէ և ըմպէ. զի ոչ խորէ զմարմինն Տեառն»։ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 26—29։ Պարզ է ուրեմն, որ այն հացն ու գինին բողոքականների ասածի պէս Քրիստոսի Մարմնի և Արեան նշանակները չեն, այլ հացի և գինու տեսակի տակ Տիրոջ բուն Մարմինն ու Արիւնն են. ապա թէ այդպէս չըլլինէր, ինչ հարկ կար, որ առաքեալը հրամայէր, որ մարդ նախ փորձէ իւր անձն և ապա ուտէ և ըմպէ այն, որպէս զի չըզատապարտուի։ Եւ ուրեմն՝ նոքա, որ չեն խորում Տիրոջ մարմինն և արիւնը, դատապարտելի են և հակառակ Քրիստոսին և նորա առաքեալին։ Փորձեցէ մարդ զանձըն, ասելով առաքեալը կամենում է, որ մենք նախապատրաստուած մերձենանք այն Ս. խորհրդին։ Նախապատրաստութեան համար պահանջուած է մեղքերից մաքրուել խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ, հրաժարուել մարմնական անվայել ըղձերից և եռանդուն փափակ և դիտաւորութիւն ունենալ մնալու աստուածային պատուիրանապահութեան մէջ։ Նոքա, որոնք արժանապաշխարապատրաստութեամբ, հաւատով, յուսով և լիակատար սիրով կը հաղորդուին, կընդունին թողութիւն իրանց մեղքերին, կը միանան Քրիստոսի հետ հոգւով և արժանի կը լինին ժառանգել յաւիտեանական կեանքը։ Արիւնն Յիսուսի Որդւոյ նորա սըր-

յանցանքի համար: Կնոջ յանցաւորութեան քննիչն
և դատաւորն այրն էր. ուստի երբ կամենար՝ ար-
ձակուամ էր առանց խղճահարուելու, որովհետեւ
օրէնքն այդ թող էր տալիս: Փրկիչն արգելեց այդ
կամայականութիւնն և արձակելու համար ճանա-
չեց միակ պատճառ *պոռնկութիւնը*, կամ ամուսնա-
կան հաւատարմութեան խախտումն: Այսպիսով ամ-
ուսնութեան և ընտանիքի հիմքը հաստատեց սի-
րոյ եւ հաւատարմութեան վրայ: Այդ սիրոյ և հա-
ւատարմութեան համար ահա թէ ինչ է պատուի-
րում առաքեալը. «Ա՛րք, սիրեցէ՛ք զկանայս ձեր,
որպէս և Քրիստոս սիրեաց զեկեղեցի, և զանձն իւր
մատնեաց վասն նորա... Պարտին արք սիրել զիւ-
րեանց կանայս՝ իբրեւ զհիւրեանց մարմինս. որ սի-
րէ՛ զկին իւր՝ զանձն իւր սիրէ...»: «Իւրաքանչիւր
ոք զիւր կին այնպէս սիրեսցէ՛ իբրեւ զիւր անձն, և
կին երկնչիցի յառնէ իւրմէ: Եփես. Ե. 25—33:
«Խորհուրդս այս մեծ է, բայց ես ասեմ իսկ ի Քրիստոս
և յեկեղեցի» (անդ 33): «Որպէս եկեղեցին հնա-
գանդ լինի Քրիստոսի, նոյնպէս և կանայք իւրեանց
արանց յամենայնի»: (անդ 24):

Երբ այրն իւր կնոջը կը սիրէ, և կը սիրէ իւր
անձը զոհելու չափ, կը սիրէ իւր անձի պէս՝ իսկ
կինը նորան ոչ միայն կը սիրէ փոխադարձաբար,
այլև յամենայնի հնազանդ կըլինի նորան՝ ինչպէս
եկեղեցին Քրիստոսի, այսինքն, ոչ թէ հարկեց ստիպ-
ուած, այլ սիրուց շարժուած՝ ազատակամ, արդարեւ

այնպիսի ամուսինների մէջ ամուսնական ուխտի
հաստատութեան և փոխադարձ հաւատարմութեան
մասին ոչ մի տարակուսանք լինել չէ կարող:

Առաջին և երկրորդ ամուսնութեան պսակի
հրաման է տալիս եկեղեցական օրէնքը, երրորդը
ներքի է համարում, իսկ չորրորդն և աւելին ան-
կանոն է նոյն օրէնքով և պախարակելի:

գ) ՕԾՈՒՄՆ ՀԻՒԱՆԴԱՅ

Այս խորհուրդը սահմանեց Յիսուս Քրիստոս՝
հաւատ պահանջելով փստաժէտներից և պատուի-
րելով՝ այլ ևս չմեղանչել՝ բժշկուելուց յետոյ: Եւ
հաստատեց իշխանութիւն տալով իւր աշակերտնե-
րին՝ հիւանդների վրայ ձեռք դնելու և մեղքերը
թողնելու. «Եւ կոչեցեալ առ ինքն զերկոտասանե-
սին աշակերտսն իւր, եւ նոցա իշխանութիւն այ-
սոց պղծոց հանել զնոսա, և բժշկել զամենայն ցաւս
և զամենայն հիւանդութիւնս»: Մատթ. Ժ. 1:
«Զհիւանդս բժշկեցէք, զբորոտս սրբեցէք, զդևս
հանէք»: (անդ 8):

Այս իշխանութեամբ զինուած՝ Ռեւս բազումս
հանէին և օծանէին իւղով զբազում հիւանդս, և
բժշկէին զնոսա: Մարկ. Զ. 13: Առաքեալներն ևս
եկեղեցու պաշտօնեաներին պատուիրեցին կատարել
այդ խորհուրդը հիւանդների վրայ: Յակոբոս առա-

քեալն ասում է. «Հիւանդանայցէ որ ի ձէնջ, կո-
չեսցեն զերիցունս եկեղեցւոյն, և արասցեն ի վերայ
նորա աղօթս, օծցեն իւղով յանուն Տեառն. և
աղօթքն հաւատովք՝ փրկեսցէ զաշխատեալն, և յա-
րուսցէ զնա Տէր. և եթէ մեզս ինչ իցէ՝ գործեալ՝
թողցին նմա...: Քանզի յոյժ զօրաւոր են աղօթք
արդարոյ յօգնականութիւն»: Յակ. Ե. 14—16: Այս
առաքելական բացատրութիւնից երևում է, որ
խորհրդիս էական մասերն են հիւանդի կողմից հա-
ւատն, եկեղեցու պաշտօնէի կողմից աղօթքը, իսկ
օթանդակ նիւթական միջոցն է՝ օրհնած իւղով հի-
ւանդի զգայարաններն օծելն: Բայց մեր եկեղեցին
այս խորհրդի մէջ երբէք չըգործածեց օրհնած իւղ
(որ միւռօնը չէ), որովհետեւ «Ոչ իւղն տայր առող-
ջութիւն հիւանդին, այլ անուն Տեառն», որ Ս.
Ննորհալին է ասում՝ Յակոբոսի Ե. 14-ի մեկնու-
թեան ժԱ. ճառում: Այս խորհուրդը կատարւում է
մեր ծիսարանի մէջ սահմանուած աղօթքների և
բժշկութեան Աւետարանի ընթերցուածներով և հի-
ւանդի վրայ ձեռք դնելով:

է) ԿԱՐԳ. ԿԱՄ ՉԵՌՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՔԱՀԱՆԱԹՈՒԹԵԱՆ

Կարգը կամ ձեռնադրութիւնը մի խորհուրդ
է, որով Ս. Հոգին՝ եպիսկոպոսի ձեռնադրութեամբ

և օծմամբ՝ տալիս է արժանապէս ընտրեալին
իշխանութիւն և շնորհ՝ հովուել Բրիստոսի հօան
և կատարել Ս. Խորհուրդները: Սորան վկայում
է առաքեալն ասելով. «Այսպէս համարեսցին զմեզ
մարդիկ, իբրեւ պաշտօնեայս Բրիստոսի և հա-
ղարապետս խորհրդոցն Աստուծոյ»: Ա. Կորնթ.
4. 1: «Զգուշ կացէք անձանց և ամենայն հօտիդ,
յորում եղ զձեզ Հոգին սուրբ տկտուչս հովուել
զժողովուրդ Տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբն իւ-
րով. Գործ. Ի. 28: Հովուել ժողովուրդը՝ նշանա-
կում է դաստիարակել հաւատացեալներին հաւատի,
բարեպաշտութեան և բարի գործերի մէջ:

Ձեռնադրութեան խորհուրդը սահմանեց ինքն
Յիսուս Քրիստոս՝ Բեթանիա կամ Զիթենեաց լերան
վրայ: Նա իւր աստուածային ձեռքերը բարձրացրեց
և օրհնեց նոցա, որպէս վկայում է Ս. Գիւրքն՝ ա-
սելով. «Եհան զնոսա մինչև ի Բեթանիա, և ամ-
բարձեալ զձեռս իւր՝ օրհնեաց զնոսա»: Գլուկաս
ԻԳ. 50:

Առաքեալներն իշխանութիւն առնելով՝ ձեռ-
նադրեցին իրանց համար յաջորդներ: Օրինակ՝ Ս.
Հոգու ազգամար ձեռնադրեցին Բառնաբասին և
Սաւղոսին (Պողոսին), ապա ուղարկեցին Աստուծոյ
գործին: «Մինչդեռ ի պաշտման Տեառն կալին
(առաքեալք) և պահէին, ասէ Հոգին սուրբ. Որոշե-
ցէք ինձ զԲառնաբաս և զՍաւղոս ի գործ՝ յոր կո-
չեսցալ է իմ զգոսա: Յայնժամ պահեալ և աղօթս

արարեալ, եղին ձեռն ի վերայ նոցա և արձակեցին: Գործ. ԺԳ. 2. 3: Բառնարայան ու Պողոսը ձեռնադրութեամբ ստանալով Ս. Հոգու շնորհն և առաքելութեան իշխանութիւն՝ շրջեցան զանազան երկիրներ և ձեռնադրեցին նոցա ըստ եկեղեցեաց երկրորդն: աղօթս արարեալ հանդերձ պահովք, լանձն արարին զնոսա Տեառն, Գործ. ԺԳ. 22: Պողոս առաքելն իւր աշակերտ Տիմոսին զրում է. «Վասն այնորիկ իսկ թողի զքեզ ի Կրետէ, զի որ ինչ միանգամ պակաս իցէ՝ ուղղեսցես. եւ կայուցես ըստ քաղաքաց երկրորդն, որպէս և ես քեզ պատուիրեցի»: Տիմ. Ա. 5: Եւ զհամարս յայնչեցող պաշտօններն աստիճաններ ունին. այս պատճառով է, որ ձեռնադրութեան խորհուրդը կոչուում է կարգ: Կարգը բաժանուում է նախ՝ երկու դասի: Առաջին դասի մէջ են հինգ փոքր կամ ստորին աստիճանները, երկրորդ դասի մէջ՝ երկու Մեծ կամ Վերին աստիճանները: Փոքր աստիճաններն են. 1, Գնապանութիւն, 2, Ընթերցանութիւն, 3, Երգմանցուցչութիւն, 4) Զահրնկայութիւն և 5, Կիսասարկաւազութիւն: Նոքա անուանուում են Դպիրք, որք այդ աստիճաններն ունին և Ս. Խորհուրդների սպասաւորներ են միայն: Մեծ աստիճաններն են. 6, Սարկաւազութիւնը, որ սկսուում է կիսասարկաւազութիւնից և 7, Զահանայութիւն: Եպիսկոպոսն և Կաթողիկոսն ևս ըստ կարգի քահանայ են, բայց քահանայից զա-

նազանուում են իրանց պաշտօնի և իշխանութեան գերազանցութեամբը միայն: Կարգի աստիճանը տրւում է եպիսկոպոսից: Առաջինից մինչև վեցերորդ աստիճանները տրւում են աղօթքով և ձեռնադրութեամբ, իսկ 7-ը՝ նաև օծմամբ: Քահանայի պաշտօնն է կատարել Ս. Խորհուրդները՝ բացի կարգի խորհրդից՝ և հովուել ժողովուրդը: Եպիսկոպոսն է կարգի աստիճաններ տուողը. նա ձեռնադրում է և՛ վարդապետներ: Վարդապետը կամ արեղան կուսակրօն քահանայ է, որ քահանայանալուց զինի՝ եպիսկոպոսից յատուկ օրհնութիւնով ստանում է վեղար, և յետոյ՝ որոշ արարողութեամբ նաև զաւազան և ծայրագոյն վարդապետութիւն: Կաթողիկոսութիւնն եկեղեցական ծայրագոյն իշխանութիւնն է, ուստի և Կաթողիկոսը կոչուում է նաև քահանայապետ և եպիսկոպոսապետ, որ տրւում է առանձին արարողութեամբ և օծմամբ՝ ըստ սովորութեան եկեղեցու՝ 12 եպիսկոպոսների ձեռնադրութեամբ: Նա ձեռնադրում է վարդապետներին եպիսկոպոս, օրհնում է Ս Միւռոն, կառավարում է եկեղեցին առաքելական իշխանութեամբ և գերագոյն պետն է բոլոր հոգեւորական դասի: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է Ս. Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքելների և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յաջորդն ու քահակալը: Հայաստանեայց եկեղեցու բոլոր պաշտօնեաներն ընտրւում են եկեղեցուց, այսինքն ժողովրդից: Քա-

Հանայացուն ընտրուում է այն մասնական եկեղեցուց, որի հովիւն է լինելու, եպիսկոպոսն՝ այն թեմից, որի հոգեւոր տեսուչն է լինելու, Կաթողիկոսը՝ բոլոր եկեղեցուց, այսինքն հաւանութեամբ համօրէն ազգի։ Ազգն ուղարկում է իւր հոգեւոր և աշխարհական պատգամաւորներին Մայր Աթոռը Ս. Եջմիածին, ուր և ընտրուում է վիճակով եկեղեցու բարձրատիճան պաշտօնեաներից մէկն և այնուհետև՝ օծւում է 12 եպիսկոպոսներից հայրապետ կամ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց։ Այդպէս էր լինում մեր եկեղեցու նախնական սովորութեան համաձայն 1)։ Ս. Գրքը պահանջում է, որ եկեղեցու պաշտօնեան լինի

Նախ՝ Աստուծոց ընտրուած (Բ. Կորնթ. Ժ. 18)։
Երկրորդ՝ ճմուռ (Ս. Գրոց. Ա. Տիմ. Գ. 15—16; Բ. Տիմ. Բ. 1—2; Ուսէ. Դ. 6)։
Երրորդ՝ ունենայ հոգի եւ ջանք առաքելական. Բ. Կորնթ. 2. 4; Ա. Տիմ. Գ. 2; Բ. Տիմ. Բ. 24 և այլն։ Երբ ԺԳ. 17։ Եփես. Դ. 11—16; Բ. Կորնթ. ԺԲ. 19 և այլն։ Առաքելական հոգի և ջանք ունին նոքա, որոնք ամեն ժամանակ և ամեն տեղ ուսուցանում են քրիստոնէական հաւատի ճշմարտութիւնները, արթնու-

1) Այժմ՝ ըստ Պետական օրինաց՝ պատգամաւորներն ընտրում են երկու Կաթողիկոսացու, որից մէկին հաստատում է Կայսրը Բարձրագոյն հրովարտակով և ապա հաստատուածն օծւում է Կաթողիկոս։

թեամբ հսկում են հօտի վրայ, հովուում և բարգաւաճեցնում են եկեղեցին իմաստութեամբ, հաւատարիմ են աստուածային խորհուրդներին, պաշտպան են հաւատին, դիմադրում են հակառակորդներին, և իրանց բարի օրինակներով առաջնորդում են հաւատացեալներին դէպի աստուածաշատութիւն, վարքի սրբութիւն և փրկութիւն։ Եւ այդպէս յայտնվում է Չորրորդ՝ որ ընտրւի բովանդակ եկեղեցուց, որի հովիւը պիտի լինի, և բարի վկայութիւն ունենայ ամենքից։ Ա. Տիմ. Գ. 7։
Վերջերորդ՝ զգուշաւոր քննութեամբ ստուգուի նորա վարքի և բարքի սրբութիւնը։ Ա. Տիմ. Գ. 9—10։

Վեցերորդ՝ կատարելահասակ, և մարմնով և սանթերի լինի։ (Բ. Տիմ. Գ. 9; Ա. Տիմ. Գ. 4—6; Ղևտ. ԻԱ. 17—25)։
Անարժան պաշտօնեաները՝ Ս. Գրքի վկայութեամբ՝ նոքա են, որոնք տգէտ են Ս. Գրքի և Աստուծոյ շնորհաց տնտեսութեան, են մարդահաճ, ազահ, արծաթասէր, խարդախ, խաբէբայ, արբեցող, աշխարհասէր, փառասէր, գահասէր՝ այլոց վրայ տիրելու ցանկութեամբ տոգորուած, անձնապանծ, կռուարար, ընկերատեաց, կարգազանց, անզգամ, Աւետարանի աղճատող, այլափառ վարդապետութեան հնարող և ուսուցանող և այլն։

Սյալիսիների համար պահուած է սոսկալի դատաւարտութիւն։ Միք. Գ. 6—7; Երեմ. 1. 2. 29—

31: Գաղատ. Ա. 8—9: Բ. Պետր. Բ. 1—3: Յայտ. ԻԲ. 18—19: Այսպիսի թերութիւններ ունեցողներին ձեռնադրելուց զգուշացնում է առաքեալն՝ ասելով. «Զեռըս վաղվաղակի յուրուք վերայ մի դնիցես, և մի կցորդ լինիցիս մեղաց օտարաց»: Ա. Տիմ. Ե. 22: Իսկ մարգարէն այսպէս է ասում Աստուծոյ կողմից. «Զի դու զգիտութիւն մերժեցեր, մերժեցից և ետ գրեզ՝ զի մի քահանայացիս ինձ»: Ովսէ. Դ. 6:

Ը) ՇՆՈՐՀԱՅԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Շնորհք են կոչում աստուածային ամենակարողութեամբ եղած բոլոր ներգործութիւնները, որոնք ընդունողի միտքն ու կամքը շարժում են գործել բարին, գեղեցիկն և օգտակարը, և ընդունողին օգնում են այդ ամենը կատարելու:

Աստուածային շնորհաց միջոցով է լինում մեր մտքի լուսանորոգութիւնը, մեղքերի թողութիւնն և արդարացումն, դէպի բարին դիմելը, բարեգործութեան մէջ բարդաւաճումն և յաւիտենական երանութեան արժանաւորելը: Աստուածային շնորհաց ընդունելութիւնը լինում է եկեղեցու խորհրդների միջոցով, աստուածային պատուիրանները պահելով, բարեպաշտութեան մէջ զարգանալով և հոգեւոր խնդրուածներով:

Մի անվույթ առնելը զշնորհացդ որ է քեզ են, որ տուաւ քեզ մարգարութեամբ ի ձեռնադրութեանէ երկնութեան»: Ա. Տիմ. Դ. 14: «Շնորհքն ի բազմաց յանցաւածոցն (ածէ) յարգարութիւն»: Հրեով. Ե. 16:

«Զօրութիւն է Տէր երկիւղածաց իւրոց»: Սաղմ. 1:

«Արդարացեալք շնորհօքն՝ եղիցուք ժառանգաւորք յուսով կենացն յաւիտենականաց»: Տիմ. Գ. 7. «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ, տայ շնորհս խոնարհաց»: Առակ. Գ. 34: «Թոշակն մեղաց՝ մահ է, այլ շնորհքն Աստուծոյ՝ կեանք յաւիտենից»: Հռով. 2. 23:

ԺԱ. ՅՕԴՈՒԱԾ

(Հաւատամք) ի յարութիւնն մեռելոց:

Մեռելոց յարութիւն ասելով քն էնք հասկանում:—Աստուածային ամենակարողութեան մի ներգործութիւն, որով բոլոր մեռեալ մարդոց մարմինները յառնելով պիտի միանան իրանց հոգիների հետ և կենդանանալով դառնալու են հոգեւոր և անմահ: Ըստ այսմ և ասում է առաքեալը. «Սերմոնի մարմին շնչաւոր՝ և յառնէ մարմին հոգեւոր եթէ գոյ մարմին շնչաւոր, գոյ և հոգեւոր»: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 44: «Զ պարտի է ապականութեանս

ըզմբ, և լայնժամ հատուցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր: Մատթ. ԺԶ. 27:

Յաւիտենական կամ ապագայ կեանքն ուրեմն այն կեանքն է, որ լինելու է մեռելոց յարութիւնից և հասարակաց դատաստանից յետոյ:

Այս կեանքը հաւատացեալների, աստուածաւէրների և բարեգործների համար այնքան երջանիկ պէտք է լինի, որ մենք այժմ երեւակայել անգամ չենք կարող: „Չեւ ևս է յայտ եթէ զինչ լինելոց իցեմք“: Ա. Յովհ. Գ. 2: Իսկ Պօղոս առաքեալն ասում է. „Դիտեմ այլ մի ի Քրիստոս... զի յափշտակեցաւ ի դրախտն, և լուսն քանն անձնոս, զոր ոչ է պարտ մարդոյ խօսիլ“: Բ. Կորնթ. ԺԲ. 2. 4:

Այս անճառելի երանութիւնն արդարեւրդ պիտի վայելեն տեսնելով ամենակալ Աստուծուն իւր լուսոյ և փառաց մէջ և նորա հետ միաւորուելով:

Այժմ տեսանեմք իբրեւ ընդ հայելի օրինակաւ, այլ լայնժամ դէմ յանդիման. այժմ խելամուտ եմ փոքր ի շատէ, այլ լայնժամ զիտացից՝ որպէս և նայն ծանեաւ զիս“: Ա. Կորնթ. ԺԳ. 12: „Յայնժամ արդարքն ծագեսցեն իբրեւ զարեգակն յարքայութեան երկնից. որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ“: Մատթ. ԺԳ. 43: „Զի եղիցի Աստուած ամենայն յամենայնի“: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 28: Ամենքն ևս հաւասարապէս չեն լինիլ երջանիկ, այլ պէս-պէս չափով, նայելով թէ ո՞վ և ո՞րչափ բարեգաւաճեցաւ այստեղ հաւատի, սիրոյ և քարեգործութեան մէջ:

Այդ բացատրում է առաքեալն այսպէս. „Այլ փառք (են) արեգական, և այլ փառք լուսնի, այլ փառք աստեղաց. և ասող քան զասող առաւել է փառօք: Նոյնպէս և յարութիւն մեռելոց“: Ա. Կորնթ. ԺԵ. 41—42:

Բայց ի՞նչ է լինելու անհաւատների և անօրէնների վիճակը: Նոքա պիտի դատապարտուին յաւիտենական տանջանքների: „Եւ երթիցին նոքա ի տանջանսն յաւիտենականս, և արդարքն ի կեանսըն յաւիտենականս“: Մատթ. ԻԵ. 46:

Ի՞նչ օգուտ ունի մտածելը մահուան, յարութեան, վերջին դատաստանի, յաւիտենական երջանկութեան և յաւիտենական տանջանքի մասին: — Այդ ամենի վրայ մտածելն այն օգուտն ունի, որ օգնում է մեզ զոպել մեր հակումները դէպի մեղքը, հեռանալ դէպի երկրաւոր բաները մեր ունեցած կրքերից, կամ չափաւորել այն կրքերը. իսկ երկրաւոր բարիքներից զրկուածներին այդ մտածումները մխիթարում է և քաջալերում, արծարծում է մեր մէջ մաքուր կեանք վարելու, Աստուծոյ համար ապրելու, յաւիտենական երջանկութիւն ժառանգելու համար հաւատ, յոյս և սէր, որոնց միջոցովն իրօք հասնում ենք յաւիտենական փրկութեան:

մի Կոնստանդնուպոլսի (ա-
-նապա մեջնորմ ծառայող զոր-
-ւոյ նախկին ծառայող Բ. խոջասով (նախորդ
մտղմ զոր մեջնորմ զորմ խոջասով զորմ զորմ զորմ
§ 12. Գաղափար քրիստոնէական յուսոյ՝

նորա հիման և միջոցների մասին.

հիմն է քրիստոնէական յուսոյ:

— Յայն է Աստուծոյ հաւատարմութեան վրայ
եղած նրա հանգստութիւնը, կամ անդորրութիւնը՝
թէ Աստուած անգաղար հոգում է մեր փրկութեան
մասին և թէ՛ շնորհելու է մեզ խոստացած երա-
նութիւնը, կամ երջանկութիւնը: Այս յուսը հիմ-
նուած է մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի վրայ, որով-
հետեւ նա է մեր յուսոյ հիմն: Ա. Տիմ. Ա. 1:
Փրկաբար յոյր ձեռք բերելու միջոցներն են. նախ՝
աղօթքը՝ երկրորդ՝ երանութեան ճշմարիտ վարդա-
պետութիւնն և երրորդ՝ այդ վարդապետութեան
անկեղծ սրտով հետևելը:

§ 13. Աղօթքի մասին ընդհանրապէս.

Յիսուս Քրիստոսն ինքն է պատուիրում մեզ
աղօթել՝ որ ստանանք մեր ցանկացածը. «Եւ զոր
մնչ խնդրեցէք յանուն իմ, արարեց զայն. զի փա-
ռաւորեցսի Հայր յորդի». Յովհ. ԺԴ. 13:

ա) Ի՞նչ է աղօթքը: — Աղօթքը մեր մտքի և
սրտի դիմումն է առ Աստուած: Աղօթքն արտա-
յայտուում է խօսքով, որ ուղղուած է լինում Աս-
տուծուն: Վերամբառնալով մեր միտքն ու սիրտն
առ Աստուած՝ նախ՝ օրհնում, փառաբանում ենք
Նորան, իւր աստուածային կատարելութեան հա-
մար. երկրորդ՝ զոհանում կամ շնորհակալութիւն
ենք յայտնում իւր բարեբարութեան համար. եր-
րորդ՝ խնդրում ենք Նորանից մեր պիտոյքները: Ըստ
այնմ երեք գլխաւոր մասն ունի Աղօթքը. — 1) Օրհ-
նութիւն կամ փառաբանութիւն. 2) զոհութիւն:
3) խնդրումներ:

բ) Կարելի է աղօթել առանց խօսքի արտայայ-
տութեան: Կարելի է միայն մտքով ու սրտով ա-
ղօթել: Սորա օրինակը կարելի է տեսնել Մովսէսի
մէջ՝ Կարմիր ծովն անցնելուց առաջ: Տես Ելից ԺԴ.
15: Այս տեսակ աղօթքը կոչւում է մտաւոր և
արտաբերուի, կամ աղօթք ներքին: Սորա հակա-
ռակ աղօթքը կոչւում է քանաւոր (բերանացի) կամ
արտաքին՝ երբ արտայայտուում է խօսքով և ընթա-
նում է պաշտամունքի առանձին նշաններով, որ
լինում է առանձին և հրամարակական: Ա. Եւ. Զ.

գ). Կարող է լինել արտաքին աղօթքն առանց
ներքինի: — Այդպէս է լինում, երբ մէկն արտասա-
նում է աղօթքի բառերն առանց մտաւորութեան և
զգացման: Այսպիսի արտաքին անուշադիր և ան-
սիրտ աղօթքը բաւական չէ շնորհ ատանալու հա-

մար, և Աստուած այդպիսի աղօթքը մինչև անգամ անընդունելի է համարում ասելով:» Ժողովուրդս այս շրթամբք պատուէ զիս, և սիրտք իւրեանց հեռացեալ մեկուսի է լինէն: Զուր պաշտեն զիս: Մատթ. ԺԵ. 8—9:

Դ) Արդեօք բաւական չէ միմիայն ներքին աղօթքն՝ առանց արտաքինի:—Ունենալով հոգի և մարմին՝ պարտաւոր ենք փառաւորել Աստուծուն հոգւով և բերանով. և եթէ մարդուս սիրտը լի է ջերմեռանդ զգացումներով՝ բնական է, որ սրտի յաւելումածից խօսի նւ բերանը: Սորա համաձայն Ս. Գիրքն ևս ասում է. «փառաւոր արարէք զԱստուած ի մարմինս ձեր և յոգիս ձեր»: Ա. Կորնթ. Զ. 20:—«Մարդ բարի՝ ի բարի գանձուց սրտի իւրոյ հանէ զբարիս».—«Քանզի ի յաւելումածոյ սրտի խօսի բերան»: Մատթ. ԺԲ. 35. 34: «Ամբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Հայր, հասեալ է ժամ, փառաւորեա՛ զորդի քո»: Յովհ. ԺԵ. 1: «Եւ ինքն մեկնեցաւ ի նոցանէ իբրեւ քարնկէց մի, եղ ծունը՝ կայր յաղօթս»: Ղուկ. ԻԲ. 41: «Եւ մատուցեալ յառաջ սակաւիկ մի՝ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց, կաց յաղօթս...: Մատթ. ԻԶ. 39:

§ 14 Տէրունական աղօթք

Տէրունական է կոչուում այն աղօթքը, որ Յի-

ուս ինքը սովորեցրեց իւր աշակերտներին, և նոքա աւանդեցին բոլոր հաւատացեալներին:

Տէրունական աղօթքն է համայն քրիստոնէից աղօթքն, և է բոլոր աղօթքների համար որպէս օրինակ: Նա կարգացում է այսպէս.

«Հայր մեր, որ յերկինս ես,

- 1) Սուրբ եղիցի անուն Գո.
- 2) Եկեացէ արքայութիւն Գո.
- 3) Եղիցին կամք Գո, որպէս յերկինս և յերկրի.
- 4) Զհաց մեր հոնապազորդ, տուր մեզ այսօր.
- 5) Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց.
- 6) Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն:
- 7) Այլ փրկեա զմեզ ի չարէ:

Զի քոյ է արքայութիւն, նւ զօրութիւն, նւ փառք յաւիտեանս ամէն: Մատթ. Զ. 9—13:

Տէրունական աղօթքի միտքը լաւ դիտելու համար՝ բաժանում ենք երեք գլխաւոր մասերի, այն է՝ յառաջաբան կամ կոչումն, եօթն խնդրումք և վերջաբան կամ փառաբանութիւն:

ԿՈՉՈՒՄՆ ԿԱՄ ԹԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ի՞նչպէս ենք համարձակում Աստուծուն Հայր անուանել:—Այդ իրաւունքն ստանում ենք նախ՝ Յիսուս Գրիստոսին Աստուածորդի դաւանելով, և երկրորդ՝ այդ հաւատով և շնորհաց միջոցաւ վերածըն-

ուելիվ, «Իսկ որք ընկալան զնա, եւ անցա իշխա-
նութիւն որդիս Աստուծոյ լինել, որոց հաւատա-
ցեն յանուն նորա»: Յովհ. Ա. 12: Ոյք ոչ յարենէ,
եւ ոչ ի կամաց մարմնոյ, եւ ոչ ի կամաց առն, այլ
Աստուծոյ ծնան: — 13: Թէպէտ և աղօթողը մէկը
լինի՝ բայց և այնպէս նա ասում է: Հայր մեր, և ոչ
Հայր իմ, որովհետեւ քրիստոնէական եղբայրսիրու-
թիւնը պահանջում է կոչել Աստուծուն և խնդրել
նրանից շնորհ ոչ միայն իւր համար, այլ և ամենքի
համար, որովհետեւ Աստուած մէկի Աստուածը չէ,
այլ ամենքի Աստուածն է ու Հայրը, որ յերկինս է:

Աստուած ամեն տեղ է, բայց որ յերկինս եւ
խօսքը նշանակում է, թէ՝ մեր աղօթքի կացած մի-
ջոցին պարտաւոր ենք մի կողմ թողնել բոլոր երկ-
րաւոր ու մարմնաւոր բաներն և վերամբառնալ մըտ-
քով ու սրտով դէպի երկնաւորը, յաւիտենականն և
աստուածալիւնը:

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԵՄԻԱՅԵ

Թէպէտեւ Աստուծոյ անունը սուրբ է ինքն
ըստ ինքեան — Սուրբ է անուն նորա, Ղուկ. Ա.
49, — այնու ամենայնիւ խնդրում ենք, որ սուրբ լի-
նի նորա անունը, այսինքն՝ նորա յաւիտենական
սրբութիւնը մեր մէջ լինի սուրբ: Այս կարելի է
նախ՝ երբ Աստուծոյ անունը մեր տրտիւ մտքի մէջ
ունենալով, այնպէս ապրինք, ինչպէս վայել է նո-

րա սրբութեանն. երկրորդ՝ այդպիսի սուրբ կեան-
քով փառաւորենք նորա սուրբ անունը, և երրորդ՝
երբ ուրիշներն ևս տեսնելով մեր բարի գործերն ու
կեանքը՝ փառաւորեն Աստուծուն իւր սրբութեան
մէջ: Այնպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր տոգի մարդ-
կան, որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փա-
ռաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է: Մատթ. Ե. 16:
Եւ յիշատակուի ձեր անունը:

ԵՐԵՄԻԱՅԵ ԵՐԵՄԻԱՅԵ

Եկեսցէ արքայութիւն Քրիստոսի պէտք է
հասկանալ նորա շնորհաց արքայութիւնը, որ Առա-
քեալի խօսքով է թագաւորութիւն արդարութեան,
լինողութեան և ինքնաշնորհութեան «ի Հոգի սուրբ»:
Հռոմ. ԺԳ. 17:

Այս թագաւորութիւնը ոմանց համար գեռ չէ
եկած իւր բոլոր զօրութեամբ, ոմանց համար բնաւ
իսկ չէ եկած՝ մինչ թագաւորում է մեղքը նոցա
մահականացու մարմնի մէջ, որին և հնազանդում
են: Հռոմ. 2. 12: Աստուծոյ թագաւորութիւնը
նորա շնորհաց զօրութիւնն է, որ ծնւում է մեր
մէջ և զօրանում, ինչպէս մի խորհրդաւոր և ներ-
քին հանգամանք: Այս մտքով ասաց Յիսուս հարց-
նող փարիսեցիներին, թէ՝ Ոչ գալ արքայութիւնն
Աստուծոյ խտրանօք. (զգալի երեւմամբ)... զի ահա
արքայութիւնն Աստուծոյ ի ներքս ի ձեզ է: Ղուկ.
ԺԵ. 20, 21: Քրիստոնեան խնդրելու է բացի շնոր-

Հաց թագաւորութիւնից, նաև Աստուծոյ փառաց
 թագաւորութիւնը. այն է՝ Հաւատացեալների լի-
 կատար երջանկութեան թագաւորութիւնը, որ հան-
 դերձեւումն է. „Զցանկալն ելանել եւ ընդ Բրիս-
 տոսի լինել՝ առաւել լաւ համարիմ“։ Փիլիպ. Ա. 23։

ԵՐՐՈՐԴԻ ԽՆԴՐՈՒԱԾՔ

„Եղիցին կամք քո“ ասելով՝ խնդրում ենք Աս-
 տուծուց, որ այն ամենը, ինչ որ անում ենք, կամ
 պատահում է մեզ՝ լինին ոչ այնպէս, որպէս մենք
 ենք կամենում, այլ ինչպէս իրան Աստուծուն է
 հաճելի։ Ինչո՞ւ այսպէս։—Որովհետեւ մենք յաճախ
 սխալւում ենք մեր բաղձանքների մէջ, իսկ Աստ-
 ուած անսխալ է. և նա մեզ համար անհամեմատ
 աւելի բարիք է ցանկանում, քան թէ մենք ինք-
 ներս. և եթէ մեր յամառութիւնն ու կամայակա-
 նութիւնն արգելք չըլինին՝ Աստուած միշտ պատ-
 րաստ է շնորհել մեզ կարեւորն ու անհրաժեշտը։
 „Այլ այնմ“ որ կարողն է առաւել քան զամենայն
 ինչ առնել յաճախութեամբ՝ քան զոր խնդրեմքն
 և իմանամք, ըստ զօրութեանն որ յաջողեալն է ի
 մեզ, նմա փառք յեկեղեցւոյն“։ Եփես. Գ. 20, 21։

Աստուծուց խնդրում ենք, որ նորա կամքը
 լինի երկրիս վրայ, այնպէս, ինչպէս է երկնքում։
 Սորանով կամենում ենք մեր գործերով նմանիլ

երկնքի ս. Հրեշտակներին, և սուրբերին, որոնք
 միշտ և յամենայնի՝ առանց բացառութեան, փառա-
 րում են Աստուծոյ կամքը։

ԶՈՐՐՈՐԴ ԽՆԴՐՈՒԱԾՔ

Հանապազօրեայ կամ առօրեայ Հացը կարեւոր
 և անհրաժեշտ է մեր կեցութեան կամ գոյութեան
 համար։ Յիսուսի մեզ տուած խրատին համեմատ՝
 պէտք է խնդրենք միմիայն մեր կեցութեան համար
 անհրաժեշտ և կարեւոր եղած հանապազօրեայ Հացն
 և ուրիշ պիտոյքները. իսկ ինչ որ մեր պիտոյքնե-
 րին ծառայելուց զատ, աւելորդ է, ինչպէս՝ ճոխու-
 թիւն կամ հարստութիւն, այդ պէտք է յանձնա-
 րարենք Աստուծոյ կամքին, որ եթէ շնորհէ՝ պէտք
 է ընդունենք շնորհակալ սրտով, իսկ եթէ ոչ՝ ա-
 մենեւին տրտնջելու չենք։ Մեր պարտքն է առանց
 ծուլանալու և առանց ընկերին զրկելու՝ աշխատել,
 գործել. իսկ տալու չափն ու ժամանակը պէտք է
 Աստուծոյ կամքին թողնենք։ Մեզ հրամայուած է
 խնդրել միայն առօրեայ կամ „այսօրուայ“ Հացը,
 որպէս զի ապագայ Հացի և կեցութեան պատճա-
 ռով՝ չափազանցութեան չըհասցնենք մեր հոգսերը,
 այլ այն յանձնենք Աստուծոյ բարութեան և ողոր-
 մածութեան. ըստ այնմ՝ թէ. „Մի այսուհետեւ հո-
 գայցէք վասն վաղուին՝ զի վաղուին վասն իւր հո-

օրէնքին համեմատ պարտաւոր էին տալ. օրինակ՝ Սիրոյ պատուիրանին համեմատ չըսիրեցին մեզ՝ չօգնեցին, չըկարեկցեցին, այլ ատեցին, անարգեցին, թշնամանեցին և զրկեցին: Բայց եթէ մենք չարութիւնը չարութեամբ հատուցանելու լինինք, հետեւած կըլինինք Մովսէսին, որ ասում է. «Ահա ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման», և ոչ թէ՝ Քրիստոսին, որ պատուիրում է «Մի կալ հակառակ չարին».— Սիրեցէք զթշնամիս ձեր. բարի արարէք ատելաց ձերոց». «Եղբրուք դուք կատարեալ, որպէս և հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է». «Զի զարեգակն իւր ծագէ ի վերայ չարաց և բարեաց. և ածէ անձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց»: Մատթ. Ե. Ո՛վ որ այս պատուիրանին համաձայն չէ վարւում, նա միշտ պարտական է մնում Աստուծոյ արդարադատութեան առաջ: Երբ Աստուծո՞ւ ամենագէտ և արդարադատ է, ապա թնչպէս ենք վստահանում յուսալ, թէ նա կը թողնէ մեր պարտքերը, եթէ մենք ևս մեր պարտապանների պարտքերը չըթողնենք: Մենք չենք ստանալ երբէք թողութիւն մեր մեղքերին, եթէ մենք ևս չընենք մեր դէմ մեղաւորների մեղքերը. այս հաստատ է և ստույգ: Մատթ. Զ. 14—15:

Ապա ուրեմն, երբ ասում ենք՝ «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր՝ որպէս և մեք թողումք ձերոց պարտապանաց», պիտի հաւատանք, որ նախ՝ մեր մեղքերին թողութիւն կըլինի Յիսուս Քրիստոսի միակ

միջնորդութեամբ. (Ս. Տիմ. 5. 6). և երկրորդ՝ որ մեր խնդրած թողութիւնը տրոււմ է մեզ այն պայմանով, որ և մենք թողնենք, այսինքն ներենք մեր դէմ մեղաւորների, մեր պարտապանների պարտքերը կամ մեղքերը: Այսպէս է պատուիրում Ս. Աւետարանը, թէ «եթէ թողուցուք մարդկան զանցանս նոցա, թողցէ և ձեզ հայրն ձեր երկնաւոր զանցանս ձեր: Ապա թէ ոչ թողուցուք մարդկան զանցանս նոցա, և ոչ հայրն ձեր թողցէ ձեզ զանցանս ձեր»: Մատթ. Զ. 14. 15:

Ինչո՞ւ Աստուծո՞ւ մեզ չէ ներում, երբ մենք ևս չենք ներում մեր ընկերներին կամ ընդհանրապէս մարդոց:—Դորա պատճառն այն է, որ մենք չընենք լով զառնում ենք եղբայրատեաց, չարագործ և այդպիսով զրկում ենք կամաւ Աստուծոյ ողորմութիւնից: Ուստի որպէս եւ մեր թողութեան մերոց պարտապանաց աղօթքն անելիս՝ մեր սրտի մէջ չըպէտք է պահենք ոչ բարկութիւն և ոչ թշնամութիւն դէպի մէկը, այլ պէտք է ամենի հետ հաշտ և սիրով լինինք: Ըստ այսմ, «Եթէ մատուցանիցես զպատարագ քո ի վերայ սեղանոյ, և անդ յիշեսցես՝ եթէ եղբայր քո ունիցի ինչ խեթ գբէն, թող զպատարագն քո առաջի սեղանոյն, և երթ նախ հաշտեաց ընդ եղբոր քում, և ապա եկեալ մատուցիր զպատարագն քո»: Մատթ. Ե. 23—24: Եթէ չես կարող տեսնել կամ գտնել նորան, որի դէմ յանցաւոր ես՝ ամենագէտ և ամենատես Աստուծոյ առաջ

հաշտուիլը նորա հետ սրտիդ մէջ. մեղաւոր ես՝ ներողութիւն խնդրիր Աստուծուց, զրկուած կամ զըրպարտուած ես՝ մարդասիրաբար ներիր նորան սրտիդ մէջ և մի լինիր ատող և վրէժխնդիր: Առաքեալն ևս պատուիրում է ասելով. «ընդ ամենայն մարդկան զխաղաղութիւն կալլիք»: Հռոմ. ԺԲ. 18.

— Մի զանձանց վրէժխնդրէք, սիրելիք, այլ՝ տուք տեղի բարկութեան. քանզի գրեալ է. Իմ է վրէժխնդրութիւն, և ես հատուցից՝ ասէ Տէր: Այլ եթէ քաղցեալ է թշնամին քո՝ հաց տուր նմա, և եթէ ծարաւի՝ ջուր տուր նմա՝... Մի լաղթիր ի չարէ, ալ լաղթեա՛ն բարեաւն չարին: Հռոմ. ԺԲ. 19—21:

ՎԵՅՆԵՐՈՐԴ ԽՆԴՐՈՒԱԾՔ

Այս խնդրուածքի մէջ փորձութիւն նշանակում է հանգամանքների այնպիսի բերմունք, որ վտանգ կայ հաւատքը կորցնելու կամ ծանր մեղքի մէջ ընկնելու: Այսպիսի փորձանքները դալիս են մեր վրայ կամ մեր ներքին աշխարհից, կամ մեզանից դուրս գտնուած՝ արտաքին աշխարհից և կամ մեզ հետ շփուող մարդկանցից: Ուրեմն «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն» խօսքը նշանակում է, որ թէև մենք խաբուելով միշտ հակուած ենք դիմել դէպի վտանգը, դէպի փորձութիւնը՝ բայց Դու, ո՛վ

Տէր, մի թույլ տար մեզ գնալ դէպի այն. և եթէ հարկ լինի մեզ փորձութեան մէջ ընկնել խրատուելու, փորձառու լինելու, զօրանալու ու սրբուելու համար՝ սակայն Դու, Տէր, չըթույլ տաս մեզ ընկնուել, յուսահատուել և իսպառ յաղթուել փորձութիւններից կամ փորձանքից, այլ հասիր և փրկիր մեզ վերահաս չարից:

ՆՕՐԾՆԵՐՈՐԴ ԽՆԴՐՈՒԱԾՔ

«Այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէ»: Այս խնդրուածքով հայցում ենք փրկութիւն ամենայն չարից՝ որպիսին և կարող լինի գալ մեզ վրայ աշխարհիս մէջ:

Չար կամ չարիք և կամ չարութիւն ենք անուանում այն ամենը, ինչ որ կարող է վնասաբեր լինել մեր մարմնին, հոգուն, մտքին և բարոյականին: Այդպիսի վնասաբեր հանգամանքներից մարդս երբէք բոլորովին ազատ չէ եղած և չէ կարող լինել: Բայց միւսնոյն ժամանակ դժուար և շատ անուշադամ նոյն իսկ անհնարին է առանց Աստուծոյ օգնութեան՝ լոկ մեր ոյժով չարին յաղթել. մանաւանդ որ մեզաց չարիքից, բանասարկուի գայթակղեցուցիչ հրապույրներից, չարութեան ոգու ազդեցութիւնից ազատելու համար՝ մեր սեփական ոյժերը բաւական չեն մեզ, այլ պէտք է մեզ դիմել Աստուծուն և խնդրել նորա օգնութիւնը:

ՓԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Տէրունական աղօթքին է կցուած մի վերջաբան ևս, որ կոչում է փառաբանութիւն: Այդ նորա համար է, որ նախ՝ մենք մեզ համար երկնաւոր Հօրից ողորմութիւն խնդրելով՝ նորան արդար և իրաւացի յարգանք մատուցանենք, երկրորդ՝ որ իմանալի կերպով կամ մտաւորապէս աւելի և աւելի հաստատունք այս յոյսի մէջ, թէ նորանն է յաւիտենական թագաւորութիւնը, զօրութիւնն եւ փառքը. և թէ՛ նա է շնորհում մեզ մեր խնդրածները, որովհետեւ նա միայն ունի իշխանութիւն կատարել մեր խնդրուածքը՝ և այս վերաբերում, վայելում է միայն ևեթ նորա փառքին, զօրութեանն և թագաւորութեանը: Ամէն բառը նշանակում է ճշմարիտ կամ թէ՛ թող լինի: Այս բառը յարակցուած է Տէրունական աղօթքի վերջաբան փառաբանութեանը, ցոյց տալու համար, թէ աղօթքը մատուցւում է հաւատքով և առանց երկբայութեան, ինչպէս ուսուցանում է Յակոբոս Առաքեալը. «բայց խնդրեսցէ (իւրաքանչիւր ոք) հաւատովք՝ և մի՛ երկմտեսցէ. զի որ երկմիտն է... մի՛ ակնկալցի մարդն այն առնուլ ինչ Սատուծոյ»: Յակ. Ա. 6. 7:

§ 15. Ինն Երանութիւնքը

Որպէս զի փրկութեան և երջանկութեան յոյսի մէջ մարդս ամբանայ՝ պէտք է աղօթքի հետ միացնէ իւր սեպհական ջանքերն ևս, աշխատի մրտքով ըմբռնած և սրտով զգացած՝ զաղափարները կենդանացնել իւր գործերով և ձգտումներով:

Այս մասին ասում է Փրկիչը. «Զի՞ կոչէք զիս Տէր Տէր, և զոր ասեմն, ոչ առնէք»: Ղուկ. 9. 46: «Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս՝ Տէր Տէր, մտցէ յարքայութիւն յերկնից. այլ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ որ յերկինսն է»: Մատթ. է. 21: Անձնական բարեպաշտական գործերին ղեկավարող պէտք է լինի Յիսուս Իրիստոսի բարոյական վարդապետութիւնը, որ համառօտուած է ինն Երանութիւնների մէջ, որոնք են.

- 1) Երանի՛ աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից:
- 2) Երանի՛ սգաւորաց, զի նոքա մխիթարեսցին:
- 3) Երանի՛ հեզոց, զի նոքա ժառանգեսցեն զերկիր:
- 4) Երանի՛ որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին:
- 5) Երանի՛ ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն:
- 6) Երանի՛ այնոցիկ, որ սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն:
- 7) Երանի՛ խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին:

8) Երանի՛ որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան,
զի՛ նոցա է արքայութիւն երկնից:

9) Երանի՛ է ձեզ՝ յորժամ նախատիցեն զձեզ և հա-
լածեսցեն, և ասիցեն զամենայն բան չար զձէնջ
սուտ՝ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի
վարձք ձեր բազում են յերկինս:՝ Մատթ. Ե.

3—12:

Այս խրատական պատուիրանները լաւ հասկա-
նալու համար՝ պէտք է նկատել, որ Յիսուս այս
պատուիրաններով տալիս է այն բարոյական ուսու-
մը, որով մարդիկ արժանի պիտի լինին երանու-
թեան: Բայց ինքը լինելով հեզ և խոնարհ սրտի
տէր՝ չ'առաջարկեց իւր այս ուսումը հրամայելով,
այլ երանելով նոցա, որոնք յօժարակամ կընդունեն
և ազատակամ կ'իրագործեն: Ըստ այսմ և իւրաքան-
չիւր երանութեան մէջ պէտք է նախ նկատել Երա-
նութեան ուսումն կամ պատուիրանը, և երկրորդ,
նոցա կատարման հետեւանքը, կամ հատուցման
խոստումն:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Երանութեան ցանկացողները պէտք է լինին
հոգւով աղքատ: Ի՞նչ է նշանակում լինել հոգւով
աղքատ:—Այդ նշանակում է լինել հոգեպէս հա-
մոզուած, թէ ինչ որ ունինք՝ մեզանից չէ և մե-

րը չէ, այլ ունինք միայն այն՝ ինչ որ Տէրն է շնորհում.
և թէ առանց Աստուծոյ շնորհացն և օգնութեան՝
անձնապէս ոչինչ բարի գործել չենք կարող: Այս
համոզմամբ պէտք է ճանաչենք մեր տկարութիւնն
և յամենայնի դիմենք Աստուծոյ ողորմութեանն և
զթութեանը: Ըստ Ոսկեբերանի՝ հոգու աղքատու-
թիւնն է «իմաստութիւն հեզութեան»: Ոչ ոք չը-
պիտի հպարտանայ իւր ճոխութեամբ, զիտնականու-
թեամբ, բարձր պաշտօններով և աստիճանով, որով-
հետեւ դոքա բոլորն այս աշխարհիս մէջ պիտի ու-
նենան իրանց վերջը և չեն կարող փոխարինել հո-
գեւոր բարիքներին: Որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝
բարձրասցի: Մատթ. ԻԳ. 12:

Ի՞նչ է խոտտանում Յիսուս հոգւով աղքատնե-
րին:—Երկնքի արքայութիւն: Այս կեանքում պատ-
կանում է նոցա ներքնապէս և սկզբնաւորմամբ և
այն՝ հաւատի և յոյսի ազդմամբ. իսկ հանդերձե-
լումն՝ կատարելապէս յաւիտենական երանութեան
հաղորդ լինելով:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

«Երանի՛ սգաւորներին»: Ի՞նչ է նշանակում
սգաւոր:—Սգաւոր են նոքա, որոնք ճանաչելով ի-
րանց պակասութիւնները՝ համոզուած են, որ ար-
ժանապէս չեն կատարում իրանց պարտականու-
թիւններն առ Աստուած և առ մարդիկ և մինչև

անգամ իրանց արժանի համարելով աստուածային բարկութեան՝ զղջում են իրանց յանցանքները, ապաշխարում են, խոստովանում են իրանց մեղաւորութիւնն և բեկուած սրտով ու արտասուքով դիմում են Աստուծոյ գթութեանն և ողորմութեանը: Աստուածային գործերի ճիշտ կատարման անձեռնհասութիւնը բարեպաշտ մարդուն տրտմեցնում է, յորդորում է նրան դիմել ապաշխարութեան, և նա ապաշխարում է առանց ստորջանալու: Այսպիսի տրտմութեան մէջ է փրկութիւնն ու կեանքը. իսկ աշխարհային վաղանցուկ բաների համար տրտմելը մահ է պատճառում, — հոգեւոր մահ: Սորա համար է ասում առաքեալը. «Զի որ ըստ Աստուծոյն տրտմութիւն է, ապաշխարութիւն ի փրկութիւն առանց զղջանալոյ գործէ. իսկ աշխարհի տրտմութիւն մահ գործէ»: Բ. Կորնթ. Է. 10:

Տէրը՝ խոստանում է՝ Աստուծոյ դէմ եղած անիրաւութեանց մասին սգաւոր եղողներին մխիթարութիւն: Ինչ է այդ մխիթարութիւնը: — Շնորհ, գթութիւն և թողութիւն նոցա մեղքերին, ևս և անդորրութիւն նոցա խղճին:

Քանի որ ճշմարիտ սրտով ապաշաւելը թողութիւն է բերում մեր մեղքերին՝ սորանից հետեւում է, որ մեղքերի նկատմամբ եղած տրտմութիւնը չը պետք է ընդարձակուի մինչև յուսահատութիւն, որ դարձեալ ըստ ինքեան մեղք է:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ
Երանութեան փափագողները պարտաւոր են լինել ինչ: Ինչ է հեզութիւնը: — Հոգւ մեղմ տրամադրութիւնն է, որ միացած է զգուշութեան հետ. ոչ ոքի չի վրդովիլ զուր տեղը, և չի վրդովիլ անախորժ դիպուածներից. ճշմարիտ քրիստոնեան երբէք որ և է ձախորդութեան պատճառով՝ չը պիտի զայրանայ և բարկանայ՝ եթէ որ և է բան պատահում է հակառակ նորա ցանկացածին և ակնկալութեան:

Տէրը ինչպիսի խոստանում է, թէ՛ նոքա պիտի ժառանգեն նրկիրս: Այս ինչ է նշանակում: — Այս խոստումն մի կանխասացութիւն է Քրիստոսի հետեւողների նկատմամբ ընդհանրապէս, և արդէն կատարուած է մասամբ այդ կանխասացութիւնը. որովհետև հեզ քրիստոնեաները՝ փոխանակ հեթանոսական հալածանքներով ջնջուելու՝ ընդհակառակը հետզհետէ բազմացան և ժառանգեցին՝ երկրիս մեծագոյն մասը, որ առաջ հեթանոսների ժառանգութիւնն էր: Իսկ միւս նշանակութիւնը, որ ունի այս խոստումն քրիստոնեայ ազգերի և անհատների նկատմամբ՝ այս է, որ նոքա պիտի ստանան ժառանգութիւն՝ ըստ Սաղմոս երգուն՝ Կենդանեաց երկրում, այնտեղ, ուր ապրում են և չեն մեռնում. այսինքն՝ պիտի ժառանգեն յաւիտենական երանութիւնը: Սաղմ. ԻԶ. 13:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ
 Գառա լոճառամ իոյժամած մաթաղաթս բնագլ յա-
 ղձ Երանութեան փափագողները պիտի լինին
 «քաղցած և ծարաւ» արդարութեան համար: «Ար-
 դարութիւն» ասելով թէ և կարելի է հասկանալ
 ամենայն առաքինութիւն, որ բրիստոնէի յատկանի-
 շը պիտի լինի և ամենքի համար անհրաժեշտ, որ-
 պէս հացն ու ջուրը՝ բայց այստեղ հասկանալու ենք
 այն յաւիտենական արդարութիւնը, որ Իանիէլ
 մարգարէի ձեռքով (Թ. 24) խոստացուած էր և
 պիտի գար Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ՝ նորա շնոր-
 հաց և հաւատի տըւչութեամբ: Այս արդարութեան
 մասին Պօղոս առաքեալն ասում է. «Բայց արդ-
 առանց օրինացն իսկ արդարութիւնն Աստուծոյ
 յայտնեալ է, վկայեալ յօրինաց անտի և ի մարգա-
 րէից: Քանզի արդարութիւնն Աստուծոյ ի հաւատոց
 անտի Յիսուսի Քրիստոսի, յամենայն հաւատացեալս
 (է), և ոչինչ է խտիր, քանզի ամենեքին մեղան,
 և նուազեալ են ի փառացն Աստուծոյ, և արգարա-
 նան ձրի նորին շնորհօք ի ծեռն փրկութեանն, որ
 ի Բրիստոս Յիսուս գոր յառաջն ետ Աստուած
 քաւութիւն ի ձեռն հաւատոցն արեամբն նորա ի
 հանդէս արգարութեանն նորա՝ վասն թողութեան
 յառաջագոյն մեղացն գործելոց»: Հռովմ. Գ. 21—
 26: Ո՞վ են արգարութեան համար քաղցածներն
 ու ծարաւները:—Նոքա են, որոնք սիրելով բարե-
 գործութիւնը՝ իրանց չեն համարում արգար և ա-

ռաքինի, չեն ապաւինում իրանց բարեգործութեանը,
 այլ իրանց պարտական ճանաչելով Աստուծոյ առաջ՝
 հաւատում են, որ միմիայն Յիսուսի Քրիստոսի ձրի
 շնորհովն և արգարութեամբ պիտի փրկուին, ուստի
 և քաղցածի ու ծարաւի պէս ձգտում են գէպի
 Յիսուս Քրիստոս, որ է հաւատացեալների արդա-
 րութիւնը, հոգեւոր սնունդն և զովարար աղբիւրը:
 Այդ արգարութեան համար քաղցածներին և ծա-
 րաւներին խոստանում է Աստուած յազնցել: Ինչ-
 պէս որ մարմնաւոր յազումն բերում է նախ՝ քաղցի
 և ծարաւի զգայութեան բաւարարութիւն և երկ-
 րորդ՝ ոյժ և ամբողջութիւն մարմնին՝ այսպէս և հո-
 գեւոր յազումն նախ՝ անդորրութիւն է տալիս նե-
 րումն ստացած մեղաւորի ներքին մարգուէն, երկ-
 րորդ՝ ապիս է զօրութիւն բարիք գործելու, որոնք
 ձեռք են բերում արգարացուցիչ շնորհների միջո-
 ցով: Սակայն որովհետեւ հոգին ստեղծուած է լինել
 երջանիկ անսահման բարութեամբ, ուստի նորա
 կատարեալ յագումն լինելու է յաւիտենական կեան-
 քում, ինչպէս Սաղմոսերգուն է ասում. «Նս արդա-
 րութեամբ երեւեցայց երեսաց քոց, յազնցայց
 յերեւել փառաց քոց»: Սաղմ. ԺԶ. 15:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Երջանկութեան փափագողները պիտի լինին
 ողորմած: Ի՞նչպէս պէտք է կատարել այս սխտուի-

րանք: Ողորմած մարդը պէտք է նիւթական և հոգեւոր ողորմութիւն անէ: Նիւթական ողորմութիւնն է. 1, քաղցածին կերակրել. 2, ծարաւին ջուր տալ: 3, մերկերին հագցնել, կամ պատշաճաւոր և անհրաժեշտ հագուստի կարօտողին տալ կտրւորը: 4, Սլցելել բանտարկեալներին: 5, ալցելել հիւանդին, ծառայել նորան, օգնել նորան առողջանալու, կամ պատրաստել նորան քրիստոնէաբար մեռնելու: 6, Պանդխտին ընդունել և տալ հանգիստ իւր տան մէջ կամ ուր պատշաճաւոր է. 7, հոգալ մեռածների թաղման պէտքերը պատշաճաւոր ծէսով: 8, լինել պաշտպան զրկուածների իրաւանց. 9, օգնել հասարակաց բարեկեցութեանը. 10, օգտակար լինել ազգի և մարդկութեան բարօրութեան, և այլն և այլն: Ողորմածութեան հոգւոր գործերն են.

- 1, Յորդարանքով մոլորեալին դարձնել դէպի ճշմարտութիւնը:
- 2, Տգէտին ուսուցանել ճշմարտութիւնն ու բարին:
- 3, Տալ մերձաւորին պարտուպատշաճ ժամանակին փրկարար խորհուրդ, երբ նա դժուարանում է և կամ չէ նշմարում վերահաս վտանգը:
- 4, Մերձաւորի համար աղօթել առ Աստուած:
- 5, Մխիթարել տրտմեալներին:
- 6, Փախչել չարին չար հատուցումն անելուց:
- 7, Սրտանց ներել մեզ վշտացողներին և այլն:

Ընդարձակ է ողորմածութեան պատուիրանն և բազմատեսակ են ողորմածութեան գործերը, բայց

իշեցինք գլխաւորները միայն: Ամենայն ողորմութիւն պէտք է ունենայ բարձրացնող, բարոյակաշնացնող, կրթող և դատաւարակող նպատակ և նշանակութիւն, և երբ այդ նշանակութեանը չէ ծառայում, անօգուտ է և դուրսէ վնասակար ևս լինի, ուստի պէտք է լաւ կշռել ողորմածութեան գործը: Յանցաւորներին արդարադատութեան ենթարկելն և արգարապէս դատաստան անելը՝ հակառակ չէ այս սլատուիրանին, որովհետեւ դորանով նախ հոգ է տարւում նոցա ուղղուելուն, և երկրորդ՝ նոցա յանցաւոր գործերից նախապահպանում են անմեղներն ու աշխարհի խաղաղութիւնը: Ինչ է խոստանում Տէրը ողորմածներին: — Խոստանում է, որ նոքա ողորմութիւն կը գտնեն: Այս նշանակում է, թէ նոքա աստուածային դատաստանի առաջ իրանց յանցանքներին ներումն կը գտնեն և կարժանանան յաւիտենական ողորմութեան, կազատուին դատապարտութիւնից և կը վայելեն յաւիտենական երջանկութիւն:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Երանութեան փափագողները պիտի լինին սրտաւոր սուրբ, ալիսնքն՝ մաքուր և ազնիւ սիրտ պէտք է ունենան: Այս նշանակում է լինել ճշմարիտ, ան-

կեղծ, պարզ, անխորհրդալի։ Երբ մէկին սրտով չես
ընդունում որպէս բարի, ազնիւ, առաքինի մարդ՝
չըպէտք է կեղծես քո զգացումները դէպի նա, չը
պէտք է ձևանաս այնպէս, որ նա հաւատայ, թէ
դու իւր մտերիմն ես և դէպի ինքն ունիս բարեկա-
մական, մտերմական տրամադրութիւն։ Սրտի սըր-
բութիւնը կամ անկեղծութիւնը նկատուում է, երբ
մարդս չէ ձևանում համակիր մէկին՝ եթէ համա-
կրութիւնը չէ բղիւսում սրտից։ Սրտի բարի ձգտում-
ներն արտայայտուում են բարի արարքներով։ Առանց
բարի գործի, լոկ համակիր ձևանալը սրտի ստորու-
թեան յայտարար է։ Մարդս կարող է կրթել իւր
զգացումները, անկեղծութեան բարձր աստիճանին
հասնել՝ եթէ անընդհատ հսկողութիւն անէ ինքն
իւր վրայ, դուրս մղէ սրտից ամեն ապօրինի և ստոր
ցանկութիւններն ու խոկումները, ամեն ապօրինի
ձգտումները դէպի երկրային առարկաները։ Այս ա-
մենը կարող է մարդ անել՝ երբ շարունակ հետեւի
աստուածային պատուիրաններին, լրջմտօրէն սովորի
հաւատի և սիրոյ պատգամները։ մտքումը պահէ Յի-
սուս Քրիստոսի մեր փրկութեան համար կրած չար-
չարանքն և խաչի մահը։

Ինչ է խոստանում Յիսուս սրտով ստիքը
մարդկանց։— Խոստանում է, թէ նոքա պիտի տեսնեն
Աստուծուն։ Որովհետեւ յաւիտենական երանութեան
աղբիւրն աստուածատեութիւնն է, ուստի և Փրկչի
խոստումն, թէ սաւրբ սիրտ ունեցողներն Աստու-

ծուն պիտի տեսնեն՝ զյաւիտենական երանութեան
բարձրագոյն աստիճանի խոստումն։ Եւ որ հանդեր-
ձելումն պիտի վայելեն սրտով սուրբ մարդիկ։

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՅԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Երանութեան փափագողները պիտի լինին խա-
ղաղարար։ Ինչպէս պէտք է կատարել այս պատ-
ուիրանը։— Սորա համար պարտաւոր ենք վարուել
ամենքի հետ մարդասիրաբար, առիթ չըտալ հակա-
ռակութեան, պատահած վիճաբանութիւնները պի-
տի աշխատենք վերջացնել համաձայն ճշմարտու-
թեան, մինչև անգամ զիջումն անելով մեր հակա-
ռակորդին, եթէ այդ զիջումն վնասակար չէ մեր
պաշտօնին և բարոյական պարտականութեան և ոչ
ոքի համար վնասաբեր չէ։ Պարտաւոր ենք և ուրիշ
հակառակորդներին ու միմեանց հետ թշնամաբար
վարուողներին իրար հետ հաշտեցնել, եթէ այդ հը-
նարաւոր է մեզ, իսկ եթէ մեր կարողութիւնից
վեր է՝ պէտք է աղօթքով խնդրենք Աստուծուց
նոցա մէջ հաշտութեան ոգին զօրացնել և խաղա-
ղութիւնը թագաւորեցնել իւր Ժողովրդի մէջ։

Ինչ է խոստանում Փրկչը խաղաղութիւնը
պահողներին։— Այն՝ թէ նոքա Աստուծոյ որդիք
կը կոչուին։ Եւ այս նորա համար է, որ խաղա-
ղարարներն իրանց գործով հետեոյ են դառնում

Աստուծոյ Միածին Որդուն, որ իջաւ երկնքից հաշտեցնել մեղաւոր մարդկութիւնն իւր Հօր արդարադատութեան հետ. ուստի և նոցա տրուամ է Աստուծոյ „շնորհաց որդի“ անունը, և այս անուն արժանաւոր աստիճանն երանութեան:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Յաւիտենական երանութեան փափագ ունեցողները պէտք է պատրաստ լինին համբերութեամբ տանելու ճշմարտութեան համար հալածանք՝ առանց դաւաճանելու և ուրանալու այն: Ուրեմն այս պատուիրանը պահանջում է, որ լինինք ճշմարտասէր, հաստատամիտ և առաքինութեան մէջ անընկճելի: Սա պահանջում է արիութիւն և համբերութիւն այն դիպուածներում, երբ ճշմարտութեան և առաքինութեան չրդաւաճանելու համար՝ ընկնում ենք թշուառութեան, տառապանքի և վրտանդի մէջ:

Ինչ է խոստանում Փրկիչը ճշմարտութեան համար հալածանք կրողներին:—Երկնքի արքայութիւն, իբրև փոխարէն այն արքայութեան, որից զրկուեցաւ հալածուելով. ինչպէս և խոստացաւ հոգւով աղքատներին՝ լրացնելու իրանց զգացած պակասութիւնն ու նուազութիւնը:

ԵՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՆՏԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Երանութեան ցանկացողները պէտք է պատրաստ լինին սիրով ընդունելու ամեն տեսակ զորպարտութիւն, հալածանք, տառապանք եւ մինչեւ իսկ մահ յանուն Յիսուսի և յանուն ուղղափառ հաւատի ու եկեղեցու: Այս պատուիրանի պահանջած սխրագործութիւնը կոչւում է նահատակութիւն: Յաւիտենից թագաւորը սոցա խոստացաւ երանութեան գերագոյն աստիճանն ասելով. „Յնծացէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր ըստումն յերկինս“: Մատթ. Ե. 12:

Մեր յոյսի աղբիւրն է Յիսուս Քրիստոսի աստուածային խօսքը կամ Ս. Գիրքն ընդհանրապէս, որ հաւատի և յոյսի փրկարար վարդապետութեան հետ դնում է մեր առաջ նաև սիրոյ վարդապետութիւնը՝ ինչպէս լրումն քրիստոնէական աստուածային յաւիտենական վարդապետութեան:

են, ընդ անիծիւք են. քանզի գրեալ է, թէ անիծեալ ամենայն մարդ որ ոչ կացցէ յամենայն գըրեալսն ի զիրա օրինաց՝ առնել զամենայն : Զի օրինօքն ոչ ոք արդարանայ առաջի Աստուծոյ այն յայտ իսկ է. զի Արդարն, ասէ, ի հաւատոց կեցցէ : Գաղատ. Գ. 10, 11:— „Այսուհետեւ որք ի հաւատոց անտի են, օրհնին ընդ հաւատացելոյն Աբրահամու : (9) :

• Զի շնորհօք նորա (Յիսուսի) էք փրկեալք ի ձեռն հաւատոցն... ոչ ի գործոց, զի մի ոք սարժեսցի: Եփես. Բ. 8—10:

Ի՞նչ պետք է ասել այնպիսի սիրոյ համար, որ լծորդուած չէ քարի գործերի հետ:

Պէտք է ասել, որ այդպիսի սէրը կեղծիք է և ոչ ճշմարիտ սէր. վասն զի ճշմարիտ սէրը բնականաբար արտադրում է բարի գործեր: Յիսուս Քրիստոս ասում է. «Որ ունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, նա է, որ սիրէ զիս. և որ սիրէ զիս՝ սիրեսցի ի Հօրէ իմմէ. և ես սիրեցից զնա... և առնա եկեսցուք՝ և օթեանս առ նմա պրասցուք»: Յովհ. ԺԳ. 21—24: «Այս է սէրն Աստուծոյ, եթէ զպատուիրանս նորա պահեսցուք. և պատուիրանքն նորա չեն ինչ ծանունք»: Ա. Յովհ. Ե. 3:

«Որդեանկը, մի բանիւք և լեզուօք սիրեսցուք,
այլ արդեամբք և ճշմարտութեամբ»: Ա. Յովհ. Գ. 18:

Բ. ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՕՐԷՆՔԵՆ ու ՊԱՅՈՒԻՐԱՆՆԵՐԵՆ
միջոցներ տանինք տարբերելու բարի գործերը չար գործերից։—Նախ՝ Աստուծոյ ան օրէնքը, որ մեր մէջն է կամ խղճի վկայութիւնը. երկրորդ՝ Աստուծոյ արտաքին օրէնքը կամ պատուիրանները։ Պօղոս Առաքեալն ասում է հեթանոսների նկատմամբ. «Որք ցուցանեն զգործս օրինացն գրեալ ի սիրտս իւրեանց վկայութեամբ մտաց իւրեանց և յանդիմանել զմիմեանս ի խորհրդոց իւրեանց, կամ թէ պատասխանի իսկ տայ»։ Հռոմ. Բ. 15։

Եթէ մարդս ունի ներքին օրէնք, ապա արտաքինն ինչո՞ւ է տրուած:—Արտաքին օրէնքն ան պատճառով տրուեցաւ, որ մարդիկ չանսալով ներքին օրէնքին և վարելով մարմնական և յանցաւոր կեանք՝ խեղդեցին իրանց մէջ ներքին օրէնքի ձայնը. ուստի և անհրաժեշտ եղաւ նոցա այն լիշեցնել արտաքուստ, պատուիրանների միջոցով: „Իսկ զի՞նչ իցեն օրէնք.—Յանցուածոց վասն յաւելան“։ Գաղատ. Գ. 19:

Ե՞րբ և ի՞նչպէս տրուեցաւ մարդոց Աստուծոյ արտաքին օրէնքը:—Այն ժամանակ, երբ Աբրահամի տերունդն եղող եբրայեցիք հրաշալիքներով Եգիպտոսի գերութիւնից ազատուեցան, և արդէն ճանապարհ էին ընկած դէպի իրանց խոստացուած երկիրը՝ երբ Սինայի անապատը հասան՝ նոցա առաջնորդ մարդարէն Մովսէս՝ արժանացաւ Սինայ

լերան վերայ՝ հրով և ամպով իրան յայտնուող Աստուծոց ստանալ Օրէնքը: Այս օրէնքի գլխաւոր և ընդհանուր պատուիրանները տալն են, որոնք գրուած էին երկու քարեղէն տախտակների վրայ: 1, Ես եմ Տէր Աստուած քո... մի՛ եղիցինք եզ աշխատուածք քաց յինէն: 2, Մի՛ արասցես դու քեզ կուռ: 3, Մի՛ արձնուցու զանուն Աստուծոյ քո՝ ի վերայ սնտոկաց: 4, Եիշես չիր զօրն շաբաթուց սրբել զնա: 5, Պատուես զհայր քո եւ զմայր քո: 6, Մի՛ սպանաներ: 7, Մի՛ ջնար: 8, Մի՛ զողանար: 9, Մի՛ սուտ վկայեր: 10, Մի՛ ցանկանար տան ընկերի քո... եւ մի՛ ամենայնի՛ գինչ ընկերի քո իցէ: Եւ Ի. 1—18 և Ի. Օրին. Ե. 7—21: Թէպէտեալ այս պատուիրանները Աստուած տուաւ նախ Խորայի ժողովրդին, բայց և մենք՝ քրիստոնեաներս էլ պարտաւոր ենք հնազանդել նոցա, որովհետեւ ըստ էութեան նոքա միևնոյն օրէնքն են, որոնք Պօղոս Առաքեալի խօսքի համեմատ՝ գրուած են ամեն մարդի սրտի մէջ, որպէս զի ամենքը նոցա համաձայն վարուին: Հռովմ. Բ. 15: Նոյն խօսք մեր Փրկիչը հրամայեց սրահել պատուիրանները՝ յաւիտենական կեանք ստանալու հա-

մար, և սովորեցրեց լաւ ևս ըմբռնել և գործադրել նոցա, քան թէ ըմբռնել և գործադրել էին միևեւ իւր ժամանակը: Մատթ. ԺԲ. 17 և Ե. 4: Պատուիրանները գրուած էին երկու տախտակների վրայ: Մէկի վրայ՝ սէր առ Աստուած և միւսի վրայ՝ սէր առ ընկերն և ըստ այսմ՝ հրամայուած է մեզ երկու տեսակի պարտականութիւն: Ինքն Յիսուս Քրիստոս իրան հարցնող փարիսեցուն պատասխանելով ասաց. Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ, և յամենայն անձնէ քումմէ, և յամենայն մտաց քոց, այս է մեծն և առաջին պատուիրան, և երկրորդն՝ նման նմին, սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո: Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան: Մատթ. ԻԲ. 36—40: Ընկեր ասելով՝ հասկանում ենք բոլոր մարդիկ, որովհետեւ բոլորս էլ մի և նոյն նախածնողներից ենք սերուած: Բայց մերձաւոր են մեզ նոքա, որոնք, որպէս մի երկնաւոր Հօր զաւակներ՝ մեզ հետ ևս միևնոյն հաւատքն ու դաւանական խոստովանութիւնն ունին ի Յիսուս Քրիստոս: Պատուիրանների մէջ չըկայ որոշ պատուիրան Սիրոյ առ անձն, որովհետեւ առանց պատուիրանի ևս, բնականաբար Ոչ ոք երբէք ատեալ զանձն իւր, ալ սնուցանէ և դարմանէ զնա: Եփես. Ե. 29: Սուրբ Գրքի համեմատ սիրել պարտաւոր ենք մեր անձը՝ Վասն Աստուծոյ միայն և վասն ընկերին: Սիրել ընկերին և մերձաւորին դարձեալ

„Վասն Աստուծոյ“, իսկ Աստուծուն սիրել պարտաւոր ենք: Վասն իւր միայն և այն՝ ամենից աւելի: Առ անձն ունեցած սէրը պարտաւոր ենք զոհել ընկերի և մերձաւորի սիրոյն: իսկ անձի, ընկերի ու մերձաւորի սէրը պարտաւոր ենք զոհել Աստուծոյ սիրոյն: Այսպէս է պատուիրում Յիսուս Քրիստոս՝ ասելով. «Մեծ ևս քան զայս սէր ոչ ոք ունի՝ եթէ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց»: Յովհ. Ժե. 14: Եւ թէ՛ «Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս՝ ոչ է ինձ: արժանի. և որ սիրէ զուստը կամ զբոստը առաւել քան զիս՝ չէ ինձ արժանի»: Մատթ. Ժ. 37: Եւ ասելով. «Եթէ քեզ քան պատուիրանները բովանդակում են երկու օրէնքի մէջ, քայլ և այնպէս նոքա տասն պատգամների են վերածուած, որպէս զի կարողանանք պարզ պատկերացնել մեզ մեր պարտաւորութիւններն առ Աստուած և առ մարդիկ: Առ Աստուած ունեցած պարտաւորութիւններս բովանդակուած են առաջին չորս պատուիրանների մէջ, այսպէս՝ Առաջին պատուիրանը հրամայում է մանաւանդ և պաշտել միակ ճշմարիտ Աստուծուն. երկրորդ պատուիրանը հրամայում է հեռանալ սուտ աստուածապաշտութիւնից. երրորդը հրամայում է չխանգարել աստուածապաշտութիւնը խօսքով անգամ. Չորրորդը պատուիրում է ի նրկատի ունենալ աստուածապաշտութեան մէջ ժամանակի և գործերի կարգաւորութիւնը: Իսկ վեր-

ջին վեց պատուիրանների մէջ հրամանագրում է մերձաւորին և ընկերին վերաբերեալ պարտքներս: Հինգերորդ պատուիրանով հրամայում է սիրել և պատուել մերձաւորին՝ մանաւանդ մեզ մօտիկ մերձաւորին՝ սկսելով ծնողներից: Վեցերորդը պատուիրում է չըմբռնել մերձաւորի կեանքին: Եօթներորդը պատուիրում է չըմբռնել նոցա վարքի մարքում թեանը: Ութերորդը պատուիրում է չըմբռնել նոցա սեպհականութեանը: Իններորդը պատուիրում է չըմբռնել նոցա խօսքով և ճաններորդն արգելում է նոյն իսկ նոցա վնասել ցանկանալը: Եւ Դէպի մեր անձն ունեցած պարտականութիւններս որոշում է մեր՝ դէպի մերձաւորն ունենալու պարտականութեան պատուիրանների մէջ, ըստ որում մերձաւորին սիրել պարտաւոր ենք այնպէս՝ ինչպէս մեր անձը. իմանալով՝ թէ որպիսի պարտականութիւններ ունինք կատարելու դէպի մեր անձը՝ նոյն պարտականութիւնները պիտի ունենանք կատարելու և դէպի մեր մերձաւորները: Եփես. Ե. 23: —

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Ի՞նչ է նշանակում «Ես եմ Տէր Աստուած քո»: — Աստուած այս խօսքով որպէս թէ ինքն իրանցոյց է տալիս մարդկանց, և հետեւեալ հրամայում

է ճանաչել թէր Աստուծուն։ Այս ճանաչողութիւնից ծագում են յատուկ պարտաորութիւններ։ 1) Պարտաւոր ենք ուսանել աստուածգիտութիւնը, որ բոլոր գիտութիւններից կարեւորագոյն է մարդու համար։ 2) Պարտաւոր ենք սիրով և ժրջանութեամբ լսել Աստուծոյ և իւր գործերի մասին քարոզուած խօսքը՝ թէ եկեղեցու մէջ և թէ ընտանեկան շրջանում՝ երբ այդ մասին լինում է բարեպաշտական խօսակցութիւն։ 3) Պարտաւոր ենք ամէկտեղ կարգաւ գրքեր կամ ունկնդիր լինել այնպիսի գրքերի ընթերցանութեան, որ ուսուցանում և առաջնորդում են մեզ դէպի ճշմարիտ Աստուածգիտութիւնը՝ ինչպէս Ս. Գիրքը, Ս. Հայրերի գրութիւններն և ամենայն գիրք, որք գրուած են բարեպաշտ հոգեով և երկեղածութեամբ։

Մի եղիցին քեզ այլ աստուածք բաց չինէն։ Այս խօսքերով Աստուած պատուիրում է մեզ դառնալ դէպի իրան, որպէս մեր միակ ճշմարիտ Աստուծուն և կամ որ նոյն է՝ հոգեով և սրտով պաշտել նորան միայն, չունենալ ուրիշ պաշտելու անձեր և առարկաներ։ Հոգեով և սրտով աստուածապատուութիւնը կոչում է ներքին աստուածապաշտութիւն։

Ներքին աստուածապաշտութեան են վերաբերում։ 1) Հաւատալ Աստուծուն։ 2) Շրջել կամ գնալ Աստուծոյ արաջ, այսինքն՝ խորհել Աստուծոյ մասին, և ամեն բանում զգուշութեամբ վար-

ւել, որովհետեւ նա տեսնում է ոչ միայն մեր գործերը, այլ և մեր ծածուկ խորհուրդները։ 3) Աստուծոյց երկնչել, այսինքն Աստուծոյ պատուիրանների դէմ գործելը համարել մեզ համար ամենաւեժ գեղադրութիւն, և ամեն կերպ աշխատել, որպէս զի մեր երկնաւոր Հօրն արժանաւոր, սիրելի և հաճելի զաւակներ լինինք։ 4) Ապաւինել Աստուծուն միայն։ 5) Նորան սիրել։ 6) Հնազանդել նորան, այսինքն միշտ պատրաստ լինել կատարելու այն, ինչ որ նա պատուիրում է իւր Ս. Գրքի մէջ և չըտրտնջալ՝ երբ նա այն չէ անում մեզ, ինչ որ մենք կ'ուզէինք։ 7) Հպատակել նորան, որպէս Գերագոյն Էութան։ 8) Փառաբանել նորան, որպէս ամենակատարեալին։ 9) Գոհութիւն մատուցանել նորան, որպէս մեր Արարչին, Նախախնամողին և Փրկչին։ 10) Օգնութեան կանչել Աստուծուն, որպէս ամենաբարի, ամենակարող և ամենխմտտուն օգնողի՝ մեր բոլոր բարի սկզբնաւորութեանց մէջ, և նրանով սկսել, շարունակել և լրագործել իրան հաճելի բաները։

Իսկ արտաքին աստուածապաշտութեան վերաբերում են։ 1) Քարոզել Աստուած, այսինքն՝ խոստովանել, թէ նա է մեր Աստուածը, և չըզրթել նորան՝ թէպէտ այդ խոստովանութեան համար մեռնել ևս հարկ չինի։ 2) Մասնակցել հասարակաց աստուածապաշտութեան, որ կարգադրուած է քրիստոնէական ուղղափառ եկեղեցոյց։

Որպէս զի աւելի ճիշտ ըմբռնենք առաջին պատուիրանը՝ պարտաւոր ենք գիտենալ նաեւ, թէ՛ Նորա դէմ որպիսի մեղքեր կարող են լինել: Մենք են.

1) Անստուծութիւնը, այսինքն՝ երբ մարդիկ, որոց Սաղմոսերգուն իրաւամբ անուանում է անզգամ կամ անմիտ՝ կամենալով Աստուծոյ ահեղ դատաստանի երկիւղից ազատուել, իրանց մըտքում ասում են, թէ «Ոչ գոյ Աստուած»: Սաղմ. ԺԳ. 1:

2, Բազմաստուծութիւնը՝ այսինքն՝ երբ փոխանակ մի ճշմարիտ Աստուծոյ, դաւանում են շատ սուտ աստուածներ:

3, Անհաւատութիւնը, երբ խոստովանելով թէ կայ Աստուած, չեն խոստովանում Նորա նախախնամութիւնն ու յայանութիւնն ևս:

4, Հերետիկոսութիւնը, երբ մարդիկ հաւատքի վարդապետութեան մէջ ներմուծում են կարծիքներ կամ ուսմունք, որոնք հակառակ են աստուածգիտութեան ճշմարիտ վարդապետութեան:

5, Հերձուած կամ աղանդ, այսինքն՝ ինքնակամ բաժանուիլն աստուածապաշտութեան միաբանութիւնից կամ աստուածային ուղղափառ եկեղեցուց՝ Ս. Գրքի խօսքին թիւր մեկնութիւն տալով:

6, Աստուծուրացութիւն, երբ մարդիկ հրաժարւում են ճշմարիտ հաւատքից, զրգուած մարդկային երկիւղից կամ աշխարհային շահերից:

7, Յուսահատութիւն, երբ մարդիկ շնորհ և

փրկութիւն ստանալու յոյսերը բոլորովին կտրում են Աստուծուց:

8, Կախարդութիւն, երբ մարդիկ Աստուծոյ զօրութեան վրայ հաւատքը թողած՝ հաւատ են ընծայում գաղտնի, և յաճախ ևս արարածների չար զօրութեան, մանաւանդ չար ոգիների զօրութեան հաւատալով՝ աշխատում են ներգործել նոցանով:

9, Մոստիսպաշտութիւն, երբ նշանակութիւն և հաւատք են ընծայում որ և է սովորական բանի, իբր թէ նորա մէջ լինի աստուածային զօրութիւն, և փոխանակ Աստուծոյ՝ նորա վրայ են յոյս դնում, կամ նորանից վախենում են: Հաւատում են զբացութեան, աչքով տալու, հմայութեան, բժժանքների, յուռութիւնների և այլ աւերորդապաշտութեանց՝ փրկարար զօրութիւն դնելով նոցա մէջ, որ ամենեւին չունին: Սոքա բոլորը հակառակ են ճշմարիտ աստուածապաշտութեան և, հետեաբար, մեղք են Ա. պատուիրանի դէմ և յանցանք:

10, Ծուլութիւն՝ վերաբերմամբ բարեպաշտութեան, արօթքի և հասարակաց աստուածապաշտութեան:

11, Սիրել արարածներին աւելի քան Արարչին:

12, Մարդահաճութիւն, երբ հաճոյանում են մարդկանց կամքին, հակառակ Աստուծոյ կամքին:

13, Ապաւինելը մարդկանց, երբ մեկը ապաւինում է մարդկանց ընդունակութեան և իւր կամ

ալլոց զօրութեան, և ոչ Աստուծոյ ողորմութեան և օգնութեան:

Ընչո՞ւ կարեօր է իմանալ, որ մարդահաճութիւնն ու մարդկանց ապաւինելը հակառակ են առաջին պատուիրանին:—Որովհետեւ մարդը, որին հաճոյանում ենք և որի վրայ յոյս դնում մինչ ցմոռացումն Աստուծոյ՝ դառնում է մեզ համար մի տեսակ աստուած՝ փոխանակ ճշմարիտ Աստուծոյ: Ահա այդ աստիճան մարդահաճութիւնն և մարդապաւինութիւնը հակառակ է Ա. պատուիրանին: Սորա համաձայն և Պօղոս Առաքեալն ասում է. «Արդ՝ մարդկան հաճոյ լինիցիմ, թէ Աստուծոյ, կամ խընդրիցեմ մարդկան հաճոյ լինել. եթէ տակաւին մարդկան հաճոյ լինէի, ապա Քրիստոսի ծառայ ո՛չ էի»: Գաղատ. Ա. 10: Իսկ մարդկանց ապաւինութեան նկատմամբ՝ ասում է Ս. Գիւրքը. «Այսպէս ասէ Տէր. անիծեալ լիցի մարդ որ արասցէ զյոյս իւր ի մարդ, և ապաստան լինիցի ի մարմին բազկի նորա, և ապստամբիցէ ի Տեառնէ սիրտ նորա»: Երեմ. ԺԷ. 5:

Եթէ առաջին պատուիրանը հրամայում է բարեպաշտօրէն պաշտել միակ Աստուծուն, ապա Բնչպէս է համաձայնում այս պատուիրանին հրեշտակներին և սուրբերին մեր մատուցած յարգանքը:—Եթէ նոցա պատիւ և յարգ մատուցանելը լաւ հասկանանք, նոքա բոլորովին համաձայն կըլինին Ա. պատուիրանին. վասն զի մեր տուած պատիւը, յարգը բացառապէս վերաբերում ենք այն աստուածային

շնորհին կամ զօրութեան, որ բնակուելով նոցա մէջ՝ ներգործում է ըստ պատշաճին՝ Աստուծոյ թոյլտրութեամբ: Այսպէս, ընդունելով նոցա Աստուծոյ շնորհաց, կամ զօրութեան սուրբ ու մաքուր բնակարան՝ դիմում ենք նոցա միջոցով առ Աստուած և իրանից միայն խնդրում մեր պիտոյքները Արարչից, և ոչ արարածներից:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒՐԱՆ

Ի՞նչ է նշանակում «կուռք» բառը, որի մասին խօսում է երկրորդ պատուիրանը:—Սոյն պատուիրանի մէջ արդէն բացատրուած է, թէ «կուռք» է որ և է երկնաւոր կամ երկրաւոր արարածի նմանահանութիւնը, կամ պատկերակերպը և կամ պատկերը, որին մարդիկ երկրպագում են՝ փոխանակ Աստուծուն երկրպագելու: Ուրեմն երկրորդ պատուիրանը հրամայում է չերկրպագել որ և է արարածի և նորա պատկերին, կամ նմանահանութեան: Բայց ամենևին հակառակ չէ՝ երբ սրբազօրծած պատկերները գործ ենք ածում, որպէս սուրբ միջոցներ, որոց օգնութեամբ բարեպաշտաբար լիշում ենք և Աստուծոյ և նորա սրբոց գործերը: Այս մտքով պատկերները գրքեր են, որոց մէջ տառերի և բառերի տեղ դրուած են անձեր և իրեր: Ինչպէս որ սրբաբար խորհուրդների միջոցով ստանում ենք

Աստուծոյ շնորհաց պարգևները՝ նոյնպէս և տէրունական խօսքի և սրբաբար պաշտամունքների և արարողութիւնների միջոցով աստուածային պարգեւատու շնորհն իջնում սրբագործում է եկեղեցական պատկերներն ու անօթները, որոնք այնուհետեւ լինում են արժանի մեր յարգանքին ու պատուին։ Վերջապէս, յարգանք մատուցանելը պատկերի նախատպին և պաշտելը՝ երկու տարբեր բաներ են։ Պաշտում ենք Աստծուն միայն, իսկ Նորա սրբերին՝ պատուում ենք։

Աստուծոյ պատկերի մէջ Աստծուն պէտք է երկրպագենք, իսկ սրբոց պատկերի մէջ՝ յարգում ենք այն սրբերի աստուածահաճոյ սրբութիւնը։

Երկրորդ պատուիրանի դէմ եղած մեղքը կոչւում է ընդհանուր անունով՝ կոապաշտութիւն. բացի բուն և կոպիտ կոապաշտութիւնից՝ կայ և նուրբ կոապաշտութիւն, ինչպէս են. 1) Ազահութիւնը, 2) Որկրամոլութիւնը, 3) Հպարտութիւնը, որին պատկանում է և փառասիրութիւնը։ Պօղոս Առաքեալն է ասում, թէ ազահութիւնն է կոապաշտութիւն. Կորն. Գ. 5։ Սորա պատճառն այն է, որ ազահ մարդը գբադուած է աւելի երկրաւոր ճոխութեան հոգսերով, քան թէ իւր առ Աստուած պարտականութեամբ։ Երկրորդ պատուիրանը դատապարտելով ազահութիւնը՝ պատուիրում է առատաճեղնութիւն և ողորմածութիւն։

Որկրամոլութիւնը դատապարտում է և դորա-

նով իսկ՝ պատուիրում ժողովալութիւն և չափաւորութիւն։ Որկրամոլութիւնը դատապարտում է, որովհետեւ որկրամոլներն իրանց զգայական բաւականութիւնը գերադասում են ամեն նուիրական բաներից. այս պատճառով և Պօղոս առաքեալն ասում է. «Որոց Աստուած որովայնն իւրեանց է», կամ որովայնն է իրանց կուռքը, որին և պաշտում են։ Փիլիպ. Գ. 19։

Ինչու հպարտութիւնն է և փառասիրութիւնը պատկանում են կոապաշտութեան։—Որովհետեւ հըսարտն ու փառասէրը զնահատում են իրանց ընդունակութիւնն ու առաւելութիւններն ամեն բանից աւելի, և սոքա դառնում են նոցա համար կուռք։ Փառասէրը ցանկանում է, որ դրիշներն ևս իւր կուռքին երկրպագեն։

Կեղծաւորութիւնն է և երկրորդ պատուիրանի դէմ է այն ժամանակ, երբ կեղծաւորները կրօնական ծէսերի մէջ անգամ ձեւանում են բարեպաշտ օրինակ՝ պահեցողութեան և կարգապահութեան նրկատմամբ՝ իրանց երեւցնում են մաքրակեաց, որպէս զի ժողովրդից շորթեն գովասանութիւն և յարգանք՝ առանց ուղղելու իրանց սիրտը ներքնապէս։ Մատթ. 23. 5—7։ Երկրորդ պատուիրանը, արգելելով հպարտութիւնը, փառասիրութիւնն և կեղծաւորութիւնը՝ պատուիրում է լինել հեզ, խոնարհ, պարզ, քնակաւ և գործել քարին ծածկապէս, առանց հռչակ հանելու, առանց թմբկահարութեան և փող

փշեխալ, ինչպէս կեղծաւոր փարիսեցիներն էին անում:

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Մի տունուցու գանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց՝ նշանակում է՝ փուչ կամ դատարկ բաների համար չընել Աստուծոյ անունը: Այդ լինում է՝ երբ յիշում է Աստուծոյ անունը սովորական խօսակցութեան ժամանակ՝ անօգուտ և սնոտի վիճաբանութեան մէջ, մանաւանդ՝ երբ արտասանւում է առանց պատկառանքի այն նպատակով, որ պէս զի նորանով հաստատուի մի ստուծին:

Երբորդ պատուիրանով արգելւում են.

- 1) Աստուծոյ դէմ եղած անգգամութիւնը, կամ յանդուզն և անպատկառ խօսքերը:
- 2) Տըտունջ առ Աստուած, կամ գանգատներ նորատնօրէնութեանց դէմ:
- 3) Անարգանք, երբ նուիրական բաները դարձնում են ծաղրի առարկայ և հայհոյում:
- 4) Սուտ կըղուելը, երբ երգմամբ հաստատում են մի բան, որ չըկայ կամ չէ եղած:
- 5) Ամեն փուչ կամ դուրս բաների համար երգման վատ սովորութիւնը խօսակցութեան, առևտրի, պայմանի և դաշինքի մէջ: Այսպիսիների դէմ ասաց Փրկիչը. «Այլ ես ասեմ ձեզ՝ ամենեւին մի

երդնուլ. . . Այլ եղիցի ձեր բան, այոն՝ այո՛, և ոչն՝ ոչ. զի աւելին քան զայն ի չարէն է, Մատթ. Ե. 34. 37:

Արդեօք այս խօսքերով չէ՞ արգելւում հասարակաց կեանքի մէջ՝ նոյն իսկ օրէնքի պահանջած երդումն ևս:

—Ո՛չ: Կարելի է երդուել՝ եթէ անհրաժեշտ է երդումն անձի և ընկերի իրաւունքը, սեպհականութիւնն և արդարութիւնը պահպանելու համար՝ յանուն բարձրագոյն ճշմարտութեան, յանուն սուրբ և կենդանի Աստուծոյ: Ըստ այսմ և Պօղոս Սուրբեան ասում է. «Ապաքէն մարդիկ որ ինչ ի վեր է քան զինքեանս՝ յայն երդնուն. և ամենայն հակառակութեան նոցա վճիռ ի հաստատութիւն, երդումն է. որով առաւել ևս կամեցեալ Աստուծոյ ցուցանել ժողովաւորաց անտեսացն զհաստատութիւն խորհրդոյն իւրոյ, միջնորդեաց երդմամբ. Եբր. 2. 16—17:

Ուրեմն, եթէ նոյն ինքն Աստուած՝ իւր խոստման անդարձութիւնը համեցաւ հաստատել երդմամբ, դորանով թող տուաւ և մեզ ամենակարեւոր և անհրաժեշտ դէպքերում՝ օրինաւոր իշխանութեան պահանջմամբ՝ դորձածել երդումն երկիւղածութեամբ և հաստատուն դիտաւորութեամբ՝ որ նորանով հաստատենք զոտ ճշմարտութիւնը՝ որպէս ինքներս ենք ճանաչել այն ճշմարտութիւնը: Ներսէս Շնորհալին զգուշացնում է մեզ ասելով.

Մի եղիցի ձեզ լոժարութեամբ դիմել յերգմունս յանունն Աստուծոյ, և յԱւետարանն սուրբ և ի խաչ՝ առանց մեծագոյն հարկի։ Ընդհ. Թղ. առ իշխ.

Ս. Յովհ. Ասկեբերանն ևս պատուիրում է նախ՝ չերդնուլ, իսկ եթէ հարկ լինի՝ գոնէ սուտ չերդնուլ. Բաժանեալ ի բաժինս զառաքինութիւնն, արասցուք սկիզբն նախ չերդնուլ, և անտի մի սուտ երդնուլ։ Մատթ. մեկն. ԺԱ. ճառ։

ԶՈՐՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Ընչու Աստուած հրամայեց եօթնեկի եօթնե-
րորդ օրը սուրբ պահել։— Դորա պատճառն այն է,
որ Աստուած իւր բոլոր ստեղծագործութիւնը վեր-
ջացրեց վեց օրում և եօթնեկորդ օրը հանգստա-
ցաւ, այսինքն զադարեց ստեղծագործելուց։ Քրիս-
տոնէական եկեղեցին շաքաթ աւուր փոխարէն սո-
նում է շաքաթուայ առաջին օրը, որ կոչւում է
Միաշաքաթ կամ Կիւրակի, սկսեալ Քրիստոսի Յարու-
թեան օրից. այդ պատճառով Միաշաքաթը կամ
Կիւրակի օրը կոչւում է նոյնպէս և Յարութեան
օր, կամ լոկ Յարութիւն։ Առաքեալներն իրանք այդ
օրը սահմանեցին իբրեւ շաքաթ՝ (այսինքն հանգըս-
տեան օր) հացը բեկանալու, այսինքն՝ հաղորդու-
թեան խորհրդի կատարման համար. (Գործ. Ի. 7)։

Եօթնեկի առաջին օրն Յիսուս երևեցաւ աշա-
կերտներին. և յաջորդ եօթնեկի նոյն օրը դարձեալ
նոցա հետ էր, և ինքն իրան յայտնեց Թոմասին։
Ա. Կորնթ. ԺԱ. 20։ ԺԴ. 23 և 40 համարներից
երևում է, որ աշակերտները սովոր էին ամեն տեղ
միասին ժողովուրդ և պաշտօն մատուցանել, այսինքն
Տէրունական ընթրիքը կատարել. նոյն Ա. Կորնթ.
ԺԶ. 1 և 2 համարներից երևում է, որ այդ ժո-
ղովները լինում էին „ի միաշաքաթու“ այսինքն
կիւրակի։ Յայտնութեան Ա. 10-ից երևում է, որ
Յովհաննէս առաքեալն ու աւետարանիչը պահում
էր Միաշաքաթը մասնաւոր կերպով, և կիրակին այն
միջոցին արդէն „Տէրունական օր“ կոչումն էր ստա-
ցած, որ և յարատեւում է մինչև այսօր։ Կրտսերն
Պիւնիոս, որ Պոնտոսում բղէշխի փոխանորդ էր՝
առաջին դարու վերջերում, Տրալիանոս կայսրին
գրած թղթի մէջ ասում է, թէ քրիստոնեաները
„սովոր են մի որոշ օր ժողովուրդ լաւաջ քան ալքն,
երգել ի պատիւ Քրիստոսի, իբրեւ Աստուծոյ, և
ուխտել որ և է յանցանք կամ ոճիր չըգործել“ և
այլն։ Յուստինիոս վկան պատմում է, թէ „Տէրու-
նական օրը բոլոր քրիստոնեաները քաղաքներում և
գիւղերում ի մի խմբուելով, կարդում են մարգա-
րէից և առաքելոց գրուածները. նախագահ հոգեւո-
րականը ատենաբանութեամբ յորդորում է ժողովըր-
դին յիշել և գործադրել՝ ինչ որ լսեցին։ Յետոյ
միասին աղօթում են և կատարում խորհուրդը՝

վասն զի այն օրն է՝ օր յարութեան Տեառն մերոյ՝:

Տէրունական օրը պէտք է սուրբ պահել, այսինքն՝ այն օրը սրբւում է առ Աստուած մատուցուած ջերմեռանդ աղօթքներով, մարդասիրական հարկաւոր գործերով, հրապարակական և առանձնական փառաբանութեամբ և գոհութեամբ: Այդ օրը պէտք է մտքի հանդարտութեամբ բարոյական և կրօնական ճշմարտութեանց վրայ խորհել, կարգաւ, պատմել, մեկնել և քարոզել Աստուծոյ խօսքը: Կեանքի սովորական գործերը պէտք է այն օրը մի կողմը դնել իսպառ, և նուիրել մեզ բարեպաշտութեան և առաքինական գործերի և գործունէութեան:

«Յիշեալ սրբել զօր շաբաթուց» խօսքն ունի և ուրիշ նշանակութիւն: Հին ուխտի եկեղեցին «շաբաթ» ասելով՝ հասկանում էր ուրիշ օրեր ևս, որոնք սահմանուած էին տօնելու, կամ պահոց համար, օրինակ՝ Պասքի տօնը, Սրբութեան տօնը, և այլն: Քրիստոնէական եկեղեցին ևս՝ տէրունական օր ասելով՝ միայն միաշաբաթը չէ հասկանում, այլ և ուրիշ տօն օրեր ևս, որոնք սահմանուած են ի փառս Աստուծոյ և ի պատիւ Աստուածամօր: Նաև Աստուծոյ սրբերի համար կան սահմանուած տօներ, որոնք նոյնպէս պէտք է տօնուին հանդիսով և հոգեւոր ցնծութիւններով:

Ամենագլխաւոր տօներն են՝ մարմնացեալ Աստուածորդուն և իւր մշտակոյս Սօրը վերաբերեալ

տօները, որ ըստ կարգի դիպաց տրւա են:

- 1, Տօն լիութեան ս. Աստուածածնի:
- 2, Տօն Ծննդեան Աստուածածնի:
- 3, Տօն ընծայման Ս. Աստուածածնի ի Տաճարն:
- 4, Տօն Աւետման կամ Աւետեաց, այն է՝ 7 Ապրիլի, երբ հրեշտակը Ս. Կոյս Սարիամին աւետեց, թէ նորանից Ս. Հոգւոյ զօրութեամբ պիտի ծնուի Աստուածորդի Յիսուսը:
- 5, Տօն Ծննդեան Փրկչի և Աստուածայայտնութեան:
- 6, Տօն Մկրտութեան: Մեր եկեղեցին առաքելական սովորութեան համեմատ՝ ծննդեան և Մկրտութեան երկու տօները միասին է կատարում՝ Յունուարի վեցին: Այդ երկու տօները միասին կոչւում են Աստուածայայտնութիւն, կամ տօն Յայտնութեան:
- 7, Տօն Անուանակոչութեան Տեառն, որ կատարւում է Յունուարի 13-ին:
- 8, Տօն Տեառնընդառաջի կամ Քրիստոսի քառասնօրեայ հասկում տաճար տարուելուն, որտեղ նորան ընդ առաջ եկաւ Սիմէօն ծերունին: Այդ տօնը կատարւում է փետրւարի 14-ին:
- 9, Տօն Պայծառակերպութեան կամ Վարդավառ:
- 10, Տօն Յիսուսի հանդիսիւ Երուսաղէմ մտնելուն, կամ Ծաղկազարդ:
- 11, Տօն Յարութեան կամ Զատիկ և Պասք, որ է սկիզբն և գլուխ բոլոր տօների, որովհետեւ բոլոր շարժական տօների փոփոխման պատճառն է:

Մեր տօներն երկու տեսակ են՝ շարժական և անշարժ։ Անշարժ են Աւետեաց, Աստուածայայտութեան, Անուանակոչութեան, Տեառնընդառաջի և Աստուածածնի Յղութեան (9 Դեկտեմբերի), Ծննդեան (8 սեպտեմբերի) և Տաճարին ընծայման (21 նոյեմբերի) տօները. միւս բոլոր տօները՝ թէ՛ Տէրունական և թէ՛ Սրբոց՝ շարժական են, այսինքն միշտ միևնոյն ամսաթուին չեն հանդիպում, այլ զանազան ժամանակներում։ Սորա պատճառն է այն՝ որ Զատիկն ևս, որից կախումն ունին շարժական տօները՝ միշտ միևնոյն ամսաթուին չէ հանդիպում, այլ զանազան միջոցներում. ուստի նորա շարժուելոց՝ շարժում են և միւս շարժական տօները։

12. Տօն Համբարձման Տեառն։

13. Տօն Հոգեգալստեան կամ Պենտէկոստէ։

14. Տօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի։

15. Տօն Ս. Խաչի։ Այս բոլոր տօներն և սոցա հետնակ Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքեալների երկու, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի երեք տօները, Հրեշտակապետաց, ամենայն Սրբոց, Ս. Էջմիածնի, Ս. Թադմանչաց, Ս. Սահակի և Մեսրոպի, Աբգար և Տրդատ Ս. Թադաւորների, Ս. Աւոնդեանց և Ս. Վարդանանց տօները, որպէս և տիեզերական Ս. Ժողովների տօները կիրակի են և եկեղեցին տօնում է հանդիսով։

Այս բոլոր տօներին քրիստոնեաները պէտք է զբաղուին հոգևոր գործերով, պարապին այդ տօնե-

րի մասին զրուածներով, խմբուին միասին և հրապարակական պաշտամամբ՝ ժամասացութեամբ և Ս. պատարագով փառաւորեն Աստուծոն իւր մեծաքանչ գործերի համար և յիշատակեն նորա սրբերի սխրագործութիւնները։

Զորրորդ պատուիրանը խօսելով վեցօրեայ գործելու մասին, դատապարտում է նոցա, որոնք ոչինչ գործով չեն պարապում, այլ զբաղւում են մարդկային արժանաւորութեան անվայել զբօսանքներով և կամ ժամանակն անցընում են անգործութեամբ՝ թէ՛ իրանց անօգուտ և թէ՛ ուրիշների համար վնասակար կերպով։ Այդպիսիները թէ՛ տօների սրբութեան և թէ՛ լի օրուայ աշխատանքի աստուածային սկզբանց արատ են բերում իրանց օրինազանց վարք ու բարքով, որով և մեղանշում են աստուածային չորրորդ պատուիրանի դէմ։—Թէ՛ կիրակի և թէ՛ միւս նշանաւոր տօների ժամանակ մարմնական գործերը դադարեցնելով, պէտք է նախ՝ լիօրուայ գործերը սրբել առ Աստուած ուղղած գոհացողական աղօթքներով և օրհնութիւններով, և երկրորդ՝ կազդուրել մեր մարմնի, հոգու և մտքի զօրութիւնները պատշաճ հրահանգներով և վարժութիւններով, այնպէս որ՝ տօն օրը լինի օր մարմնաւոր, հոգևոր և մտաւոր առողջութեան, օր բարեպաշտութեան, օր վերանորոգման և հոգևոր մխիթա-

ՀԻՆՑԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Ծնողաց նկատմամբ՝ հինգերորդ պատուիրանը հրամայում է պատուել նոցա՝ որ ընդհանրապէս նշանակում է՝

- 1, Պատուով վարուել նոցա հետ:
 - 2, Հնազանդել նոցա:
 - 3, Նոցա հիւանդութեան, ծերութեան և անկարողութեան ժամանակ՝ կերակրել եւ հոգալ նոցա պէտքերը սիրով և անտրտունջ:
 - 4, Նոցա կենդանութեան ժամանակ՝ ինչպէս և մեռնելուց յետոյ՝ աղօթել նոցա հոգու փրկութեան համար, ճիշտ կատարել նոցա կամքն և կտակը:
- Իհարկէ ծնողները պատիւ ու յարգանք չունենալը մի անցանք է, որի ծանրութեան մասին այսպէս պէտք է մտածենք, թէ որչափ որ հեշտ ու բնական է ծնողներին սիրելը, որոց մենք պարտական ենք մեր կեանքը՝ այնչափ և ծանր մեղք է սէր և յարգանք չըմատուցանել նոցա: Այս սկզբունքով՝ Մովսէսի օրէնքի մէջ սահմանուած էր մահու պատիժ այնպիսիների համար, որոնք իրանց հօր կամ մօր դէմ կրչարախօսէին: Ելից ԻՍ. 16:

Ծնողաց պատուելու օրէնքին յարակցուած է խոստումն քարոթեան եւ երկար կենաց. սորա նպատակն է այդ վարձատրութեան խոստումով աւելի հզօր կերպով արծարծել մեր սրտերում ծնո-

ղական պատուի զգացումն և պատուիրանի կատարման յօժարութիւնը:

Այս պատուիրանի վրայ են հիմնուած նախ՝ ընտանեկան և երկրորդ՝ հասարակաց կեանքի բոլոր կարգ ու կանոնը, խաղաղութեան և բարգաւաճման բոլոր պայմանները: Բարութեան և երկարակեցութեան խոստումն կատարում է ինքն Աստուած պատուիրանապահ որդոց համար:

Նախահայրերի և նահապետների օրինակից երևում է, որ Աստուած նոցա խօսքին տալիս էր առանձին զօրութիւն, նոցա օրհնութիւնն և անէծքը կատարուում էին անթերի: Ծնողոց Իհ. հօր օրհնութեամբը հաստատուում է որդոց տունը: Սիրաք: Գ. 9: Աստուած իւր ամենաբարի և արդար նախախնամութեամբ յատկապէս պաշտպանում է ծնողասէր որդոց կեանքն և տալիս է յաջողութիւն և բարիք երկրիս վրայ, մինչև կենդանի են. իսկ նոցա կատարեալ առաքինութեան լիակատար վարձատրութիւնը՝ այն անմահ և յաւիտենական երանութեամբ ի կեանքն է՝ որ շնորհելու է Աստուած պատուիրանապահներին երկնային հայրենիքում՝ քարոթեան երկրում:

Ընչու ընկերօրութեան պատուիրանների մէջ նախ խօսուում է ծնողաց վրայ:

Սորա պատճառն այն է, որ բնականաբար մեզ ամենից մերձաւոր են մեր ծնողները. և ծնողներին

չրպատուողը՝ հազիւ թէ միւս մերձաւորներին պատուելու ընդունակ լինի:

Բացի մեր բնական ծնողներից՝ պէտք է իմանանք, որ ունենք և հոգւոր ծնողներ:

Ծնողք են մեզ համար նոքա, որոնք այլ և այլ կերպով մեր բնական ծնողների պարտքն են կատարում մեր վերաբերութեամբ. օրինակ՝ հոգում են մեր մարմնաւոր, մտաւոր և հոգւոր պիտոյքներն և մեզ դէպի բարին առաջնորդում:

Սոքա են.

- 1, Թագաւորն եւ հայրենիքը, որովհետեւ թագաւորութիւնն է մի ընտանիք, որի մէջ թագաւորն է հայր, իսկ հպատակներն են որդիք թագաւորի և հայրենեաց:
 - 2, Հոգւոր հովիւներն եւ ուսուցիչները, որովհետեւ նոքա ուսմամբ և ս. խորհուրդների միջոցով վերածնում են մեզ հոգւոր կեանքով և կրթութում, դաստիարակում ու լուսաւորում են մեզ նոյն կեանքի մէջ:
 - 3, Հասակով երէցները կամ մնծերը, ժերերը:
 - 4, Բարերարները:
 - 5, Խշխանաւորները կամ առաջնորդողները:
- Թագաւորի վերաբերութեամբ՝ որ ազգապետն է՝ Ս. Գիրքն ասում է. «յԱստուծոյ երկերուք, զթագաւորս պատուեցէք»: Ա. Պետր. Բ. 17: Մինչ որ աստիճան պէտք է տարածուի հայրենեաց սէրը՝ բացատրում է մեզ սրբազան աւետարանիչն ասե-

լով. «Մեծ ևս քան զայս սէր՝ ոչ ոք ունի, եթէ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց»: Յովհ. Ժե. 13:

Հոգւոր հովիւների և ուսուցիչների վերաբերութեամբ՝ Ս. Գիրքը պատուիրում է. «Ունկնդիր լերձք առաջնորդաց ձերոց և հպատակ կացէք նոցա. զի նոքա տքնին փսն ոգւոց ձերոց՝ որպէս թէ համարս տալոց իցեն ընդ ձեր. զի խնդութեամբ արասցեն զայն՝ և մի յոգւոց հանելով. զի այն ոչ յօգուտ ձեր է»: Եբր. ԺԳ. 17:

Ծերերին պատուելու կամ հասակով մեծերին յարգելու համար՝ Ս. Գիրքը պատուիրում է արելով. «Զծերն մի պատուհասիցես, այլ մխիթարես իբրեւ զհայր»: «Զերիտասարգս իբրեւ զեղբարս (ուսնել)»: Ա. Տիմ. Ե. 1:

«Առաջի արեաց լառնիցես, և պատուեսցես զերեսս ծերոյն: Եւ երկնչիցիս յԱստուծոյ քումմէ»: Ղևտ. ԺԹ. 32:

Կան և ուրիշ իշխանաւորներ, որոնց պարտաւոր ենք պատուել մեր ծնողների պէս: Սոքա են. դպրոցների ղեկավարներն և դաստիարակները, որոնք հոգում են մեր կրթութեան մասին, որոց նկատմամբ Ս. Գիրքը պատուիրում է մեզ ասելով. «Ազաչեմ զձեզ, եղբարք, ճանաչել զփաստակաւորս և զվերակացուս ձեր ի Տէր, և զխրատիչս ձեր. և համարեցարձք զնոսա արժանիս առաւել սիրոյ՝ փսն գործոյ նոցա»: Ա. Թեսաղ. Ե. 12. 13: «Հա-

դորդութիւնն արասցէ աշակերտն վարդապետին՝ յամենայն բարութիւնս։ Գաղատ. Զ. 6։

Մեր բոլոր երանաւորներին նկատմամբ՝ պարտաւորում է մեզ Ս. Գիրքն ասելով. Սրբ Հատուցէք ամենեցուն զպարտաւորում զհարկ՝ զհարկն, որում զմաքս՝ զմաքսն, որում զերկիւղ՝ զերկիւղն, որում զպատիւ՝ զպատիւն. և մի ումեք պարտապան գտանիցիք։ Հռոմ. փ. 7։

Ս. Գիրքը ծնողներին և բոլոր իշխանաւորներին ևս պարտաւորեցնում է կատարել իրանց պարտականութիւնը դէպի որդիքն ու ստորագրեալ անձերն ըստ պատշաճին. «Հարք, մի զայլրացուցանէք զորդիս ձեր, ալ սնուցանի չիք զնոսա խրատու եւ ուսմամբ ճեառն»։ Եփես. Զ. 4։

Հոգեւոր հովիւներին պատուիրում է ասելով՝ «Արածեցէք որ ի ձեզ հօտդ է Աստուծոյ. վերակացու լինել՝ մի իբրեւ տկամալ, ալ կամաւ ըստ Աստուծոյ. մի զօշաքաղութեամբ, ալ լօժարութեամբ. մի իբրեւ տիրելով վիճակացն, ալ լինել օրինակ հօտին. զի լերեւել Հովուապետին՝ ընդունիլիք զանթառամ փառաց պսակն»։ Ա. Պետր. Ե. 2, 3, 4։

Ս. Գիրքը պատուիրում է բոլոր իշխանաւորներին և Տէրերին ևս դէպի իրանց ստորագրեալները լինել ինչպէս հայր՝ ասելով. «Տեարք, զիրաւունս և զհաւասարութիւն ծառայից ձերոց շնորհեցէք. զիտասջիք զի և ձեր Տէր գոյ լերկինս»։ Կող. Դ. 1։

Ինչպէս պէտք է վարուել այն դէպքում, երբ

պատահի, որ ծնողք կամ իշխողները մեզանից պահանջեն գործել մի որ և է գործ, որ ընդդէմ լինի մեր հաւատի և Աստուծոյ օրէնքին, կամ մեր խղճին։—Սյուրիսի դէպքերում պէտք է ասել նոցա այն, ինչ որ առաքեալներն ասացին Հրէից ծերակոյտին կամ դատաւորներին. «Եթէ արժան իցէ ձեզ լսել առաւել քան Աստուծոյ, ընտրեցէք»։ Գործ. Դ. 19։

Եւ համբերութեամբ պէտք է կրել այն ամենը, ինչ որ պատահելու լինի՝ հաւատն և աստուածային օրէնքը սուրբ պահելու պատճառով։

Պէտք է հաւատի մէջ գերազանցող նահատակների օրինակներին լինինք հեռեւոր և երբեք չըհամաձայնենք ոչ ոքի, երբ նորա առաջարկութիւնը մեր խղճին, հաւատին և Աստուծոյ օրէնքին հակառակ է։ Այն, ինչ որ պահանջում է մեզանից հինգերորդ պատուիրանը՝ միմիայն Աստուծոյ օրէնքին և արդարութեան հնազանդութիւնն է։

—

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՍ

Վեցերորդ պատուիրանով արգելում է սպանութիւնը, կամ մերձաւորի կեանքին որ և է կերպով վնասելը։ «Զանպարտն և զարգարն մի սպանանիցես»։ Ելից Ի. 7։ «Զայլ արիւնահեղ և զնենգաւոր պիղծ առնես դու, Տէր»։ Սաղմ. Ե. 7։ Սրբ

արիւնահեղք և նենգաւորք մի հասարակեացեն զաւուրս իւրեանց”:

Սպանութիւնը համարուում է իրաւացի՝ 1) երբ զինուորը պատերազմի մէջ սպանում է հայրենեաց թշնամուն. «Եթէ մարտիկ ոք իցէ՝ ոչ պսակի եթէ ոչ ըստ օրինին մարտիցէ»: Բ. Տիմ. Բ. 5: 2) երբ Տէրութեան կամ դատաւորի վճռին համեմատ է կատարւում. «Աստուծոյ պաշտօնեայ է (իշխանն կամ դատաւորն) քեզ ի բարիս. ապա եթէ չար գործիցես, երկիր. զի ոչ եթէ վալրապար ածեալ է սուսեր ընդ մէջ. Աստուծոյ սպասաւոր է՝ վրէժ-խընդիր ի բարկութիւն այնմ, որ զչարն գործիցէ»: Հռոմ. ԺԳ. 4: Եւ մեր Լամբրոնացին ասում է. «Սպանութիւնն՝ յորժամ ըստ օրինի (է), սուրբ է»: Առակ. մեկ. ԻՍ. 41.:

Պատահում է և ակամայ սպանութիւն, երբ օրինակ՝ սպանում են յանկարծ և առանց դիտաւորութեան, պատահմամբ: Այսպիսի դէպքում ևս սպանողը չէ կարող բոլորովին անմեղ համարուիլ, եթէ կարեւոր զգուշութիւն չէ գործ դրել դիպուածական սպանման դէմ, և յամենայն դէպս պէտք ունի խղճմտանքը սրբելու համար՝ իւր անձը դնել եկեղեցուց սահմանուած ապաշխարանքի տակ:

Կարեւոր է գիտենալ, թէ սպանման որպիսի դիպուածներն են համարւում հակառակ պատուիրանիս: Բացի անմիջական սպանութիւնից, որպիսի և իցէ գործիքով՝ այս յանցանքին են պատկանում

հետեւեալ և սոցա նման դէպքերն ևս.

1, երբ դատաւորը դատապարտում է դատի ենթարկուածին, որի անմեղութիւնը յայտնի է նորան:

2, երբ մէկը թազցնում է կամ ազատում մարդասպանին, և այսու տալիս է նորան միջոց նոր սպանութիւն գործելու:

3, երբ մէկը կարող էր ազատել մերձաւորին կամ ընկերին մահից, բայց չէ ազատում, օրինակ՝ երբ հարուստը թողնում է աղքատին սովամահ լինել:

4, երբ մէկը մարդուս ուժից վեր ծանրութեամբ և խստագոյն պատիժներով մաշում է ստորագրեալներին և սորանով փութացնում է նոցա մահը:

5, երբ մէկը ժուժկալութեան հակառակ գործերով կամ այլ մեղքերով մաշում, կարծում է իւր սեպհական կեանքը, որ է ինքնասպանութիւն:

Պէտք է իմանալ, որ ինքնասպանութիւնն սպանութիւններից ամենաօրինազանցն է: Որովհետեւ՝ եթէ բնութեան դէմ է սպանել ուրիշին՝ ախինքն մեր նմանին, ապա աւելի ևս հակառակ է բնութեան՝ լինել անձնասպան: Բացի սորանից՝ մեր կեանքն իսկ միայն մեզ չէ պատկանում՝ իբրև սեպհականութիւն, այլ մանաւանդ Աստուծուն, որ նորա Տուիչն է: Մարմինք ձեր տաճար են Հոգւոյն որ է ի ձեզ գոր ունիքն յԱստուծոյ. և չէք անձանց տէր: Ս. Կորնթ. 2. 19,

Մենամարտութիւնը նոյնպէս դատաւարտուում է վեցերորդ պատուիրանով: Վասն զի մասնաւոր վիրաւորանքի կամ վէճի վճռողն է նախ՝ իշխանութիւնից կարգուած՝ դատաւորը, և ոչ ինքնիշխանութիւնը. երկրորդ՝ մենամարտողը ստանձնում է ինքնակամ մի գործ, որի մէջ յայտնապէս նախադրուում է թէ իւր և թէ խնայեանի մահը: Ուրեմն մենամարտի մէջ բովանդակուում են երեք սոսկալի յանցանք. սպաստամբութիւն՝ գրական օրէնքի դէմ, սպանութիւն և անմասսպանութիւն, որոնք հակառակ են պատուիրանիս:

Բացի մարմնական սպանութիւնից՝ կայ և հոգեւոր սպանութիւն, որ ընդհանուր անուանով կոչուում է զայթակողութիւն: Երբ մէկն ընկերին կամ մերձաւորին մոլորեցնում է և ձգում անհրաժեշտութեան և ապօրինութեան մէջ՝ դորանով զայթակեցնում է նորան և ենթարկում նորա հոգին քարոյական մահուան: Այս պատճառով Փրկիչն ասում է. «Որ ոք զայթակեցնուցէ զմի ի փոքրկանցս յայսօցանէ լիս հաւատացելոց, լաւ է նմա՝ եթէ կախիցի երկան իշոյ ընդ պարանոց նորա՝ և ընկղմիցի ի խորս ծովու»: Մատթ. ԺԸ. 6:

Կան սպանման կամ մահացնելու նրբագոյն տեսակներն ևս, որոց մի քանիսը միայն յիշել պէտք է: Սոցա կարգին են պատկանում բոլոր այն գործերն ու խօսքերը, որոնք հակառակ են ընկերսիրութեան օրէնքին, որոնք անարդարութեամբ խախ-

տում են մերձաւորի հանգիստն ու ապահովութիւնը: Այս տեսակիցն են նոյնպէս ներքին պտելութիւնը, նախանձը, չկամութիւնն և այլն, որոնք թէև չարտայայտուին այնուամենայնիւ դէպքը բերածին պէս ընկերին վնաս պիտի պատճառեն: Ուստի և առաքեալն ասում է. «Ամենայն որ ատեայ զեղբայր իւր՝ մարդասպան է»: Ա. Յովհ. Գ. 15:

Ուրեմն եթէ արգելուում մերձաւորի կեանքին վնասել՝ սորանով խակ հրամայում է՝ որչափ կարելի է, պահպանել մերձաւորի կեանքը: Ուստի՝ սորանից յառաջանում են հետեւեալ պարտականութիւնները.

- 1, Օգնել կարօտեալներին.
- 2, Խնամել որբերին, այրիներին և աղքատներին.
- 3, Մխիթարել տխուրներին և տրտմեալներին.
- 4, Թեթեացնել դժբաղդների վիճակը:
- 5, Վարուել ամենքի հետ հեզութեամբ, սիրով և կրթողաբար:
- 6, Հաշտուել խռովեալների հետ.
- 7, Ներել վիրաւորողին և բարեբարել թշնամեաց և այլն:

Եթէ մենք ընդունակ լինէինք կատարել այս պարտականութիւնները՝ պիտի անշուշտ զգայինք այն քաղցրութիւնը, որ զգում են առաքելիք՝ կատարելով Փրկչի պատուիրանները:

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԽԻՐԱՆ

Եօթներորդ պատուիրանով արգելում է շնութիւնը: Սա պարունակում է իւր մէջ մեղքի ամենագարշելի տեսակները, որոց մասին Պօղոս առաքելը գրում է քրիստոնեաներին, որ իրանց մէջ նոցա անունն անգամ չըլսուի, և աւելացնում է տեսելով. „Ձայս տեղեկացեալ գիտասցիք, թէ ամենայն պոռնիկ, կամ պիղծ, կամ ագահ՝ որ է կռասկարիշտ, ո՛չ ունի ժառանգութիւն յարքայութեանն Քրիստոսին և Աստուծոյ“: Եփես. Ե. 5. 6:

Շնութեան մեղքը չարագոյն է դատուած՝ ո՛չ միայն այն դէպքում, երբ կատարուած իրողութիւն է լինում, այլ և այն ժամանակ՝ երբ դեռ լոկ ցանկութիւն է սրտի մէջ: Մովսէսի օրէնքով՝ շնացող թէ ալրն և թէ կինը պատժուում էին մահով: Ղևտաց. Ի. 10. ԻՍ. 9: Յովհ. Ը. 5:

Յիսուսը դատապարտում է շնութեան դիտաւորութիւնն անգամ՝ և ասում է. „Ամենայն որ հալի ի կին մարդ առ ի ցանկանալոյ նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա ի սրտի իւրում“: Մատթ. Ե. 28:

Որպէս զի մարդ կարողանայ մաքուր պահել իւր սիրտը՝ պէտք է հեռու կենայ ամեն գալթակղեցուցիչ առիթներից՝ օրինակ անպարկեշտ խօսք ու զրոյցից, անհամեստ կատակներից, չըպէտք է ներկայանայ գալթակղեցուցիչ տեսարանների և այլն:

Սորա համար է ասում Փրկիչը. «Եթէ ականքո աջ գալթակղեցուցանէ զքեզ, խլեա՞ զնա և ընկեա՞ ի քէն»: Մատթ. Ե. 29: Չշմարիտ՝ պէտք է գալթակղեցուցիչ աչքը հանել և ի բաց ձգել, բայց ո՛չ թէ ձեռքով, այլ կամքով, կամքի հաստատութեամբ, բարոյական զօրութեամբ: Ո՛վ որ հաստատապէս վրձնում է չընայել այն բանին, որ գալթակղեցնում է՝ նա արդէն հանում և ձգում է իրանից մոլորեցնող աչքը:

Եօթներորդ պատուիրանը դատապարտելով և արգելելով շնութիւնն իւր ամեն տեսակներով՝ սորանով իսկ հրամայում է ամուսնական սէր եւ հաւատարմութիւն: Պատուական է ամուսնութիւն ամենեւին, և սուրբ անկողինք. բայց զշունս և զպոռնիկս դատի Աստուած: Եբր. ԺԳ. 4: Ս. Գիրքը մարդի և կնոջ պարտականութեան մասին տալիս է հետեւեալ հրամանը. „Ա՛րք, սիրեցէք զկանայս ձեր, որպէս և Քրիստոս սիրեաց զեկեղեցի, և զանձն իւր մատնեաց վասն նորա“: Եփես. Ե. 25: „Կանայք իւրեանց արանց հնազանդ լիցին իբրև Տեառն. զի ալր է զլուխ կնոջ, որպէս և Քրիստոս զլուխ է եկեղեցւոյ, և ինքն է փրկիչ մարմնոյ“: (անդ 22. 23):

Շատ չարիքներից՝ օրինակ, աղքատութիւնից, թշուառութիւնից, մահաբեր յուսահատութիւնից, խելագարութիւնից և այլն՝ գերծ մնալու համար՝ պէտք է հնազանդել այս աստուածային պատուիրանին և սիրել առաքինի վարք ու բարքը:

- ՈՒԹԵՐՈՐԴ՝ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ
- Այս պատուիրանով ընդհանրապես արգելում է զոդութիւնը, կամ որ և է կերպով իւրացնելն այն բանի, որ պատկանում է ուրիշին: Այս մեղքի գըլխաւորապէս տեսակներն են. 1, Կողոպտումն՝ կամ յայտնապէս և ուժով ուրիշի սեպհականութեան խլելը, իւրացնելը: 2, Գողութիւնը՝ կամ ուրիշի սեպհականութիւնն ծածուկ տանելը: 3, Խտրութիւնը՝ կամ ուրիշի սեպհականութիւնն իւրացնելը խարդախ միջոցներով: Երբեք երբ տալիս են կեղծ դրամ՝ փոխանակ իսկականի, փրջացած կամ վատ տեսակի ապրանք՝ փոխանակ լաւի, գործ են ածում նենգած չափ ու կշիռ, չեն տալիս դնուածը, ծածկում են իրանց կալքն ու գոյքը, պարտքերը չըհատուցանելու համար՝ անկատար են թողնում պայմանը, կտակը, խոստումը, թաքցնում են գողութեան մէջ մեղադրուածներին, որով և վնասուածին զրկում են բաւարարութիւնից և այլն: 4, Սեղանակապտութիւն, կամ սեպհականելը մի բանի, որ նուիրուած է Աստուծուն և պատկանում է եկեղեցուն. և այս աններելի մեղքերից մէկն է: 5, Սիմոնակամութիւն, կամ հոգեւոր կողոպտումն, երբ մէկը յանձնում, իսկ միւսը ստանձնում է

- հոգեւոր մի պաշտօն՝ ո՛չ ըստ արժանաւորութեան, այլ շահախնդրութեան, հարստանալու նպատակով. կամ թէ, հոգեւոր պաշտօնը ստանում են որպէս միջոց նիւթական ապրուստի: 6, Կաշառակերութիւն, երբ ստորագրեալներից, կամ դատի ենթարկուածից ստանում են կաշառք և կամ շահախնդրութեան համար՝ բարձր աստիճանի և պաշտօնի են բարձրացնում անարժաններին, արդարացնում են յանցաւորին, նեղում են անմեղներին և այլն: 7, Պաշտօնապղծութիւն, երբ ստանում են ռոճիկ պաշտօնի համար, կամ վարձ՝ մի գործ կատարելու, բայց պաշտօնն ու գործը սրբութեամբ չեն կատարում և այսպիսով գողանում են թէ ռոճիկը կամ վարձը, և թէ այն օգուտը, որ կարող էին աշխատութեամբ մատակարարել հասարակութեան, կամ նորան, որի համար պարտաւոր էին աշխատել: Այս կարգին են պատկանում և նոքա, որոնք կարող էին աշխատութեամբ վաստակել իրանց ապրուստը, բայց ապրում են ողորմութեամբ, հասարակաց հաշուով և մեղացականութեամբ: 8, Հարստահարութիւն, երբ որ և է իրաւունքի կերպարանքով, բայց իրապէս արգարութեան և մարդաս բութեան օրէնքի դէմ՝ իրանց օգտին են դարձնում ուրիշի սեպհականութիւնը, կամ ուրիշի աշխատութիւնը, նոյնպէս մերձաւորին թըշ-

ուառացնելով. օրինակ՝ երբ պարտատէրները ծանրաբեռնում են պարտապաններին ծանր տոկոսներով, երբ կալուածատէրերը հարկերով կամ ծանր պայմաններով ճնշում են իրանցից կախումըն ունեցողներին, երբ գործատէրերը դժուարակիր աշխատութիւններով ծանրաբեռնում են աշխատողներին կամ գործակատարներին, երբ սովի ժամանակ ուտեստը վաճառում են բարձրագոյն գներով և այլն և այլն:

Այս մեղքերն արգելելով՝ ութերորդ պատուիրանը հետեւեալը հրամայում է գործել հետեւեալը.

- 1, Անշահասիրութիւն և անաշառութիւն.
- 2, Հաւատարմութիւն և անկեղծութիւն.
- 3, Արդարադատութիւն և ճշմարտութիւն.
- 4, Գթութիւն և ողորմածութիւն դէպի կարօտեալները:

Անգութն և ագահը մեղանշում են այս պատուիրանի դէմ, որովհետեւ կարող էին և չըկամեցան Աստուծոյ տուած աւելորդից բաժին հանել կարօտեալ ընկերին, մոռանալով՝ որ ինչ որ մենք ունինք՝ իսկապէս Աստուծունն է, և նա տուաւ մեզ աւելին՝ որպէս զի օգնենք աղքատին և չքաւորին: Ուստի երբ մեր անգթութեան և ագահութեան պատճառով մեր ունեցածից մաս չենք տալիս աղքատին, նշանակում է՝ յափշտակում, ծածկում ենք նոցա բաժինն և Աստուծոյ պարգևը. այս ևս գողութիւն է:

Ութերորդ պատուիրանի դէմ եղած մեղքերի

հակառակ կայ մի բարձրագոյն առաքինութիւն ևս, որ Ս. Աւետարանն առաջարկում է, ոչ որպէս ամենքի համար պարտականութիւն, այլ որպէս պայման՝ բարեպաշտութեան մէջ կատարելագոյն լինելու ցանկացողներին, այն է՝ հրաժարուել բոլոր սեպահականութիւնից և գնալ Փրկչի ետեւից. «Եթէ կամիս կատարեալ լինիլ, երթ վաճառեա՛ զինչս քո՛ և տուր աղքատաց... և եկ զկնի իմ»: Մատթ. ԺԹ. 21: Սակայն այս կոչին թէև շատերն են հրաւիրուած, բայց սակաւք են ընդունակ. դորա համար ևս ասաց Փրկիչը. «Առ ի մարդկանէ այդ անկար է, այլ առ յԱստուծոյ ամենայն ինչ զօրաւոր»: Մատթ. ԺԹ. 26:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Իններորդ պատուիրանն արգելում է ընկերի դէմ՝ սուտ վկայութիւն տալն, և առհասարակ ամենայն ստախօսութիւն:

Ի՞նչ է նշանակում սուտ վկայութիւն:

- 1, Սուտ վկայութիւն դատաւորի կամ դատաստանի առաջ՝ երբ դատարանում մէկի դէմ վկայում, զանգատում կամ մատնութիւն են անում սուտ, հակառակ ճշմարտութեան և խղճի:
- 2, Երբ մէկի քամակից բամբասում են, կամ երեսին ասում այլ և այլ զրպարտութիւններ:

Ներքին չէ՛ր արդեօք յանդիմանել և դատաւար-
տել ուրիշներին՝ երբ նոքա իրօք ունին անսկամ
ան պակասութիւնները: Աւետարանը չէ՛ կամենում
այդ՝ եթէ մենք առանձին պաշտօնով հրաւիրուած
չենք դատելու: Մի՛ դատիք՝ զի մի՛ դատիցիք՝
Մատթ. Է. 1: Բայց երբ այդպիսի կոչումն կամ
սլարտաւորութիւնն դրուած լինի մեր վրայ՝ դատելու
կամ յանդիմանելու ընկերի պակասութիւններն և
մոլութիւնները, պէտք է անաչառ, անկեղծ և ար-
դար լինինք մեր դատարանի մէջ, պէտք է յիշենք
Փրկչի խօսքը՝ թէ՛ «Զի որով դատաստանաւ դատիք՝
դատելոց էք. և որով չափով չափէք չափեսցի ձեզ»,
(անդ 2): Եւ որպէս զի մեր յանդիմանելն և դա-
տաստանը չը համարուի դատարկ խօսք, կեղծաւո-
րութիւն, ընկերին անարդելու և չարահամբաւելու
լով միջոց, այլ նպատակ ունենալ ընկերին յուղղու-
թիւն ածելն և մոլութիւնից ու մոլորութիւնից փրկե-
լէն՝ նախ քան նորան դատելը, նախ քան ուրիշնե-
րին խրատիչ և ուղղիչ լինելը՝ մենք ինքներս Ա-
ւետարանի օրէնքի համաձայն պարտաւոր ենք լի-
նել ուղիղ, խրատողա՛ծ և հրահանգուած ճշմար-
տութեան և բարոյական սկզբունքներով. պէտք է
ինքնին եղած լինինք մեր անաչառ դատաւորը, որ-
պէս զի չըլսենք ընկերից և հասարակութեան բե-
րանից՝ թէ՛ «Կեղծաւոր, հան՝ նախ զգերանդ յակա-
նէ քումմէ և ապա հայեսցիս հանել զշիւղն յա-
կանէ եղբօր քո»: Մատթ. Է. 5: Կեղծաւորներին և

անկեղծներին հանաչելու համար իսկ պէտք է Փրկ-
չի ասածի պէս՝ Իոցա՛ զործերից խրատուինք. » Ի
պտղոյ նոցա ծանիջիք զնոսա՛: Մատթ. Է. 20: Եւ
եթէ մեր խօսած ճշմարտութիւնը որ և է
վնաս անգամ պատճառելու լինի մեր ընկերին և
մերձաւորին՝ այդ վնասն իւր օգուտն ունի դար-
ձեալ: Լաւ է արել ճշմարտութիւնը, ի հաշիւ չառ-
նելով ընկերի առերևութ շահը՝ քան այդ շահը
պահպանելու նպատակով ստիճաւ սուտ վրայել: Եթէ
սզգականութիւնից, բարեկամութիւնից կամ ուրիշ
պատճառներից դրդուած՝ կամենանք ստելով կամ
սուտ վրայելով այս և այն դէպքում պաշտպանել
մեր բարեկամին, մերձաւորին կամ մօտիկ ծանօթին
հակառակ ճշմարտութեան՝ թէ՛ և դորանով շահած
կը լինինք նորան, որին մերն ենք ճշմարտում և
որի հետ կապուած ենք բնական և քաղաքացիա-
կան սերտ կապերով, գուցէ և անխզելի կապերով,
բայց այնու ամենայնիւ մենք դորանով աստուածա-
հաճոյ գործ չենք լինիլ կատարած, այլ մարդահա-
ճոյ. իսկ մարդահաճութիւնը դէմ է քրիստոնէու-
թեան հոգուն. մարդահաճութիւնն է ստուծին,
որից հեռանալը պատուիրելով պատուիրում է Ս.
Գիրքն և ասում. «Ի բաց մերկանալ ի ձէնջ ըստ
առաջին գնացիցն զմարդն հին, զապականեալն ցան-
կութեամբ խաբէութեանն»: Եփես. Գ. 22: Եւ
թէ՛ » Ի բաց ընկեցէք զստութիւն, խօսեցաբո՛ւք
զճշմարտութիւն իւրաքանչիւր ընդ ընկերի իւ-

լում. զի եմք միմեանց անդամք": (25):

Իններորդ պատուիրանի դէմ եղած մեղքերից զերծ մնալու յարմարագոյն միջոցն է զսպել մեր կրքերը, սանձ դնել մեր լեզուին. որպէս և առաքեալն է ասում: «Զի որ կամի գկեանս սիրել, և զաւուրս իւր տեսանել ի բարութեան, լռեցուցէ զլեզու իւր ի չարութենէ, և զշրթունս իւր ի չսօսելոյ զնենգութիւն». Ա. Պետր. Գ. 10: Կամ ըստ մարգարէին. «Բերան արդարոյ խորհի զիմաստութիւն, եւ լեզու նորա խօսեացի զիրաւունս»: Սաղմ. ԼԶ. 30: «Զքսուն և զերկիսուն առհասարակ անիծանիջիք, զի բազում խաղաղակեացս կորոյս...: Պղծէ զանձն իւր փառքունս, և ուր և բնակեացէ մօտ՝ ատելի լիցի»: Սիր. ԻԸ. 15. ԻԱ. 31:

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ

Տասներորդ պատուիրանն արգելում է այնպիսի ցանկութիւններ, որոնք հակառակ են առ ընկերն եղած սիրոյն, և այս ցանկութեան յարակից ղիտաւորութիւնները:

Ինչո՞ւ են արգելում ոչ միայն չար գործերը, այլ և չար ցանկութիւններն ու չար խորհուրդները կամ մտածմունքները: Նախ՝ այն պատճառով, որ երբ հոգու մէջ կայ վատ ցանկութիւն և միտք,

դա արդէն ապացոյց է, որ այն հոգին մաքուր չէ Աստուծոյ առաջ, ըստ Սողոմոնի՝ թէ. «Պիղծ է առաջի Տեառն խորհուրդ անիրաւ»: Առաք. ԺԵ. 26: Ուստի հարկաւոր է սրբութիւն այս ներքին անսրբութիւնից, ինչպէս ուսուցանում է Առաքեալը. «Սրբեցուք զանձինս մեր յամենայն պղծութենէ մարմնոյ և հոգւոյ, կատարեցուք զսրբութիւն ահիւն Աստուծոյ» Բ. Կոր. Է. 1: Երկրորդ՝ այն պատճառով, որ յանցաւոր գործերից զերծ մնալու համար՝ պէտք է նախ զերծ լինել յանցաւոր խորհուրդներից և ցանկութիւններից, որոնցից, ինչպէս սերմերից՝ բուսնում են յանցաւոր գործերը, ըստ այնմ թէ՛ «Զի ի սրտէ ելանեն խորհուրդք չարք, սպառնութիւնք, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, գողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայհոյութիւնք»: Մատթ. ԺԵ. 19: Եւ թէ. «Իւրաքանչիւր ոք փորձի առ ի լիւրոցն ցանկութեանց ձգեալ և պատրեալ. ապա այնուհետեւ ցանկութիւնն յղացեալ՝ զմեղս ծնանի, և մեղքն կատարեալ՝ զմահ ծնանին»: Յակ. Ա. 14. 15:

Այս պատուիրանով արգելում են ոչ միայն ցանկանալը, այլ և նախանձը, որ կարող է մահ բերել, շնութիւնը, շահախնդրական և տիրապետական խորհուրդներն ու ցանկութիւններն և այլն: Այս մեղքերն արգելելով՝ տասներորդ պատուիրանը հետեւաբար հրամայում է գործել հետեւեալը.

1, Պահել սրտի սրբութիւն.

2, Գոհ լինել մեր ունեցածով.

3, Գոհանալ Աստուծուց մեզ շնորհած վիճակի
և պարգևների համար.

4, Բուն մեր ճակատի քրտինքով, և ոչ լափըշ-
տակութեամբ ձեռք բերել մեր կենսական պիտույք-
ները՝ ինչպէս կարելորն, այնպէս եւ ցանկալին:
Լաւ է՝ որ առաքելի հետ ամեն քրիստոնեայ կա-
րողանայ ասել. „Ես ուսայ՝ որովք կարեմ բաւա-
կան լինել: Գիտեմ նուազել, գիտեմ առաւելուլ... և
յազել և քաղցենալ, յամենայնի կարող եմ Այնու՝
որ զօրացոյցն զիս“: Փիլիպ. Դ. 11—13:

ԱՄՔՁ

Յ Ա Ն Կ

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Երես

§ 1.	Նախապատրաստութիւն	1.
§ 2.	Հաւատք	2.
§ 3.	Քրիստոնէական վարդապետութեան առարկան	2.
§ 4.	Աստուածային Յայտնութիւն	3.
§ 5.	Սրբազան աւանդութիւն եւ Աստ- ուածաշունչ Ս. Գիրք	4.
	Ա. Սրբազան աւանդութիւն	5.
	Բ. Ս. Գիրք	5.
§ 6.	Առանձինն Ս. Գրքի մասին	9.
	Ա. Հին Կտակարան	11.
	Բ. Նոր Կտակարան	12.
§ 7.	Ի՛նչպէս պէտք է կարդալ Ս. Գիրքը	15.
§ 8.	Նախագիծ Քրիստոնէական վարդա- պետութեան	19.

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Գլուխ առաջին

ՀԱՆԱՏՏԻ ՈՒՍՈՒՄՆ

Երես

§ 9.	Հաւատամքի եւ նորա ծագման մասին	21.
§ 10.	Հանգանակի յօդուածների բովանդակութիւնը	25.
§ 11.	Յօդուածների քաջատրութիւնը	27.
	ա) Յօդուած	27.
	բ) Ամենասուրբ Երրորդութիւն	34.
	գ) Աշխարհիս Արարչութիւնը	37.
	դ) Մարդուս Արարչութիւնը	38.
	ե) Աստուծոյ Նախախնամութիւնը	42.
	Բ. Յօդուած	44.
	Գ. Յօդուած	48.
	Դ. Յօդուած	63.
	Ե. Յօդուած	69.
	Ջ. Յօդուած	73.
	Է. Յօդուած	74.
	Ը. Յօդուած	76.
	Թ. Յօդուած	80.
	Ժ. Յօդուած	87.
	ա) Մկրտութիւն	90.
	բ) Դրոշմ	95.
	գ) Ապաշխարութիւն	98.
	դ) Հաղորդութիւն	100.
	ե) Ամուսնութիւն	106.

զ) Օծումն Հիւանդաց	109.
է) Կարգ կամ՝ ձեռնադրութիւն քահանայութեան	110.
ը) Շնորհաքաշխութիւն	116.
ԺԱ. Յօդուած	117.
ԺԲ. Վերջին դատաստան եւ յաւիտենական կեանք	119.

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գլուխ երկրորդ

§ 12.	Գաղափար քրիստոնէական Յուսոյ, նորա հիման եւ միջոցների մասին	122.
§ 13.	Աղօթքի մասին ընդհանրապէս	122.
§ 14.	Տէրունական Աղօթք	124.
	Կոչումն կամ՝ յառաջաքան	125.
	Առաջին խնդրուածք	126.
	Երկրորդ խնդրուածք	127.
	Երրորդ խնդրուածք	128.
	Չորրորդ խնդրուածք	129.
	Հինգերորդ խնդրուածք	131.
	Վեցերորդ խնդրուածք	134.
	Եօթներորդ խնդրուածք	135.
	Փառաքանութիւն	136.
§ 15.	Ինն երանութիւնք	137.
	Երանութեան առաջին պատուիրանը	138.
	Երանութեան երկրորդ պատուիրանը	139.

Երանութեան երրորդ պատուիրանը	141.
Երանութեան չորրորդ պատուիրանը	142.
Երանութեան հինգերորդ պատուիրանը	143.
Երանութեան վեցերորդ պատուիրանը	145.
Երանութեան եօթերորդ պատուիրանը	147.
Երանութեան ութերորդ պատուիրանը	148.
Երանութեան իններորդ պատուիրանը	149.

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

դու.թ երրորդ.

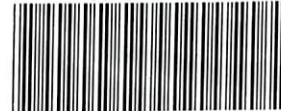
§ 16 ՍԻՐՈՅ ՄԱՍԻՆ

Ա. Հաւատի եւ սիրոյ մէջ եղած յարա- բերութիւնը	150.
Բ. Աստուծոյ Օրէնքն ու պատուիրանները	153.
Առաջին պատուիրան	157.
Երկրորդ պատուիրան	163.
Երրորդ պատուիրան	166.
Չորրորդ պատուիրան	168.
Հինգերորդ պատուիրան	174.
Վեցերորդ պատուիրան	179.
Եօթներորդ պատուիրան	184.
Ութերորդ պատուիրան	185.
Իններորդ պատուիրան	189.
Տասներորդ պատուիրան	192.

5194100

2013

<< Ազգային գրադարան

NL0014515

